

VETUS
HYMNARIUM ECCLESIASTICUM
HUNGARIAE

CURA ET IMPENSIS

JOSEPHI DANKÓ

PRAEPOSITI S. MARTINI DE POSONIO

BUDAPESTINI

A. D. M-D-C-C-XC-III

ARTE CHALCOTYPA IN AEDIBUS FRANKLINIANIS DESCRIPTUM.

Országos Széchényi Könyvtár

160.472

INDEX

EORUM QUAE HOC LIBRO

EIUSQUE APPENDICE

CONTINENTUR

SECUNDUM NUMERORUM AD LATUS SIGNATORUM
ORDINEM ET MATERIAM

DEPROMTUS.

*Adnotationes præpositæ
in vetus Hymnarium Ecclesiasticum
Hungariæ.*

I. Editionis a nobis susceptæ Consilium 3.

II. Hymnorum Origo, Usus, Collectiones 9. Modi cantus Ecclesiastici 13. Tropi et Sequentiæ 17. Metrum, Rhythmus 23. Libri Hymnorum 27.

III. Officia Rhythmica, Hymni, Sequentiæ in festis propriis S. S. Patronorum Regni Hungariæ 29. Hymni S. S. Patronorum Regni 33. De cantu apud nos observatio 39.

IV. Quinam hactenus Hymnos sacros Latinos Ecclesiæ Hungariæ ediderint 44. Clichtoveus 45.

Editores Hymnorum Ecclesiasticorum apud nos privato usu inter sacrorum solemnia adhibitorum 64. Joannes Kajoni 65. Georgius Náray 71.

V. Utilitas collectionum, quæ Hymnos Ecclesiasticos simul exhibent 73.

VI. Tabula fontium et subsidiorum 77. Codices 79. Agenda 79. Antiphonaria 79. Antiphonarium capituli Posoniensis a. 1487. Aliud eiusdem sæculi XVI, 80. Antiphonarium a. 1590. 80. Antiphonarium sæculi XVIII, 81. Fragmenta Breuiariorum sæculi XIV. et XV. 81. Breuiarium Ecclesiæ

Metropolitanæ Strigoniensis sæculi XIV, 82. Breuiarium secundum consuetudinem Ecclesiæ Zagrabienensis a. D. 1430. 83. Breuiarium bibliothecæ Batthyányianæ. Albæ Carolinæ a. 1461. 84. Breuiarium bibliothecæ Principis Liechtenstein a. 1481. 84. 85. Breuiarium bibliothecæ monasterii Lambacensis O. S. Benedicti, ei. æt. 86. Breuiarium a. 1489. in museo nationali Budapestinensi asservatum Stephani de Naglak [Nagylaki] 88. Breuiarium sæculi XV. Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis 88. Breuiarium bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis, sæc. XV. exeuntis 89. Breuiarium aliud eiusdem bibliothecæ Vindobonensis 1445. 89. Breuiarium bibliothecæ monasterii Beatæ Mariæ Virginis Scotorum O. S. B. Vind. sæculi XIV. vel initio sequentis XV. 89. Cationale, bibliothecæ capituli metropolitani Zagrabienensis, sæculi XIV. 90. Cationale bibliothecæ Poseniensis Prouinciæ Marianæ Ordinis S. Francisci 1516. 90. Cationale Fr. Joannis Kajoni a. 1650. 91. Capitularis liber membraneus, olim ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis 1370, Bibl. Pal. Vind. 91. Collectarium secundum rubricam et consuetudinem fratrum Eremitarum sancti Pauli, bibliothecæ Gotwicensis fol. S. XV. 92. Diurnale ordinis Eremitarum sæc. XIV, librariæ religiosorum O. S. Benedicti Gotwicensium 93. Graduale musei nationalis Budapestinensis a. 1663. 93. Horarium bibliothecæ Prouinciæ Franciscanorum Marianæ Poseniensis, sæc. XV. 93. Liber asceticus Bibliothecæ regiæ Uniuersitatis Budapestinensis 1508. 94. Lib. asc. musei nationalis Buda-

pestinensis legendæ, hymni preces, anno 1508.
 et 1526. exaratae 94. Liber precatorius, Academiæ
 scientiarum hungaricæ, sæc. XVI. 94. Missalia.
 Missale Capituli Poseniensis. 1341. 95. 96. Missale
 Strigoniense anno 1377. scriptum 98. Missale La-
 dislai de Miskolch, a. 1394. spectans ad Bibliothe-
 cam Archiepiscopalem Agriensem 98. Missale sæ-
 culi XIV. Musei nationalis 99. Missale sæculi XIV.
 exeuntis, Speciale ecclesiæ Poseniensis 99. Eius-
 dem sæculi XIV. codex Missalis olim F. F. Eremitarum
 S. Pauli, hodie Bibliothecæ Gotwicensis
 Ordinis S. Benedicti 100. Missale membraneum,
 Capituli Poseniensis, olim Michælis de tyrnavia
 canonici Poseniensis, a. 1403. 100. Codex Mis-
 salis membraneus Prouinciæ P. P. Franciscanorum
 Poseniensis, a. 1459. 101. Missale membraneum
 Bibliothecæ Capituli Zagrabiensis. 1467. 101. Mis-
 sale membraneum, Zagrabiense, a. 1473. 102. Co-
 dex Missalis membraneus Capituli Poseniensis, a.
 1478. 102. Missale membraneum Capituli Poseniensis.
 Sæc. XV. 103. Monitum in subsequentes codices mis-
 sales librariæ Ecclesiæ Zagrabiensis, qui merito præ-
 cipuis manuscriptis liturgicis picturatis miniatisque
 accensentur, et origines suas Episcopo Kálmáncsehi
 debent 104. Missale colligatum Breuiario, Bibliothe-
 cæ regnantis principis de Liechtenstein 105. Missale
 eiusdem Præsulis, quod Cimeliarchium Ecclesiæ
 Metropolitanæ Zagrabiensis custodit 106. Missale
 quod duobus mæcenatibus, quippe D. Kálmán-
 csehi et Joanni V. cognomento Bakocs, itidem et
 Erdödy debetur 106. Missale Zagrabiense membra-

neum in Bibliotheca eiate capitulari a. 1495. 108. Missale membraneum nunc musei nationalis Budapestinensis, anno Domini 1488. iussu et sumptibus matronæ v. Magdalenæ Rosentaler, pro usibus altaris majoris S. Martini Ecclesiæ collegiatæ Posoniensis diligenter scriptum 108. 109. Missale membraneum Lucae [Literati?] condam decretorum doctoris præpositi et canonici E. C. Veszprimiensis, anno 1489. Cap. Pos. 109. Missale membraneum Bibliothecæ Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis, sæc. XV. 110. Missale membraneum eiusdem Bibliothecæ Ecclesiæ Zagrabiensis 110. Capituli Posoniensis Missale sæc. XV. 110. Missale membraneum elegantis sane operis, musei nationalis. Codex exeuntis sæculi XV. 111. Eiusdem ætatis Missale Bibliothecæ monasterii Gotwicensis O. S. B., olim fratrum Eremitarum 111. Psalterium sæculi XIV. musei nationalis Budapestinensis 112. Psalterium Blasii de Vág, Canonici Ecclesiæ collegiatæ Posoniensis a. 1419. 112. Sacramentarium Zagrabiense sæculi XI. 112. Sacramentarium Bolduense Sæculi XII. olim Capituli Posoniensis, nunc musei nationalis Budapestinensis 113. 114. insigne donum Capituli Posoniensis. Codices quorum inspiciendi copia nobis non est facta 115.

Libri Liturgici typis descripti 116. Subsidia: Breuiaria typis descripta 121. Missalia typis descripta 121. Ordinarii 123. Processionalia. Psalteria 125.

Bibliographia recentiorum Scriptorum qui de Hymnis et rebus ad eos adtinentibus disquisierunt 126.

VII. Ratio qua in Textu constidueno usi fuimus 137.

Memoria Joannis condam Cardinalis Simor, Archiepiscopi et Primatis † a. D. 1891. 140.

Historiae Rhythmicae, Antiphonae, Memoriae, Hymni, Sequentiae: Sanctorum Patronorum Regni Hungariae.

De S. Paulo primo Eremita. Officium. Ad Vesperas 143. Hymnus 145. Ad Matutinum 146. Hymnus 147. Ad Laudes 152. Hymnus 153. Sequentia de Sancto Paulo primo Heremita 156.

De B. Margarita Belæ IV. R. H. F. Officium. Ad Vesperas 159. Hymnus 159. Hymnus ad Matutinum 160. Hymnus ad Laudes 166.

De S. Adalberto Ep. et Mart. Officium. Ad Vesperas 168. De eodem Sancto Adalberto Episcopo et Martire. Hymnus 171. Sequentia.

De S. Ladislao R. Hung. Conf. Officium. Ad Vesperas 175. Hymnus 175. Sequentia de Sancto Ladislao Rege et Confessore 185. Hymni de S. Ladislao Rege et Patrono Archi-Cœnobii S. Martini in S. Monte Pannoniæ. Ad I. Vesperas 190. Ad Officium nocturnum 191. Ad Laudes 192.

De Sancto Stephano Rege Officium. Ad Vesperas 194. Memoria 202. Hymnus de Sancto Stephano 205. Hymnus alter de Sancto Stephano 108. Sequentia de Sancto Stephano Rege et Confessore 211. Hymni de S. Stephano Hungariæ Rege Fundatore et Patrono

Archi-Cœnobii in S. Monte Pannoniæ. Ad I. Vesperas 214. Ad officium Nocturnum 215. Ad Laudes 216. Ad II. Vesperas 217. Recordatio Bernardini Takács. O. S. B. 218. Octava S. Stephani Regis et Veneratio Sacræ eius Dexteræ. Ad I. Vesperas 219. Ad officium Nocturnum 220. Ad Laudes 221. Antiphona de Sancto Gerhardo Episcopo et Martire 223. In festo Beati Demetrii Martiris. Sequentia 225. De S. Emerico Duce Hungariæ Officium. Ad Vesperas 228. Hymnus de S. Emerico 238. Hymnus alter de eodem Sancto Duce Hungarorum 240. Hymni in Festo S. Emerici Ducis et Patroni Archicœnobii. Ad I. Vesperas 242. Ad Officium Nocturnum 243. Ad Laudes 244. Sequentia in Festo Sancti Emerici Ducis 246. Sequentia altera de Sancto Emerico Duce 249. In translatione Sancti Adalberti Episcopi et Martiris Officium. Ad Vesperas 253. Ad Laudes 258. In translatione Sancti Pauli primi Eremitæ. Ad Vesperas 261. Hymnus 262. Hymnus ad Laudes 266. Historiæ translationis S. Pauli Pr. E. 269. De Sancto Martino Episcopo. Hymnus 271. Sequentia de Sancto Martino Ep. C. 274. De Sancta Elisabeth Ducissa Officium. Ad Vesperas 276. Hymnus 277. Ad Laudes 282. Hymnus alter de eadem Sancta 286. Sequentia de Sancta Elisabeth Vidua, Filia Reg. Hung. 288. In Festo Beatæ Elisabeth Sequentia 290. De Sanctis Patronis Regni Hungariæ Antiphonæ metricæ 292. Aliud Suffragium metricum de iisdem Sanctis 294. In die Sancto Pentecostes. Sequentia 295. In Missis Bēdictæ Virginis Mariæ. Sequentia 296. In Laudem Beatæ Virginis Sequen-

tia 298. Alia Sequentia de Domina Nostra Virgine Maria 299. De Virgine Gloriosa Dei Genitrice Maria per tempus Paschale Sequentia 301. Alia Sequentia de Virgine Maria matre misericordiæ 303. Alia Sequentia de Virgine gloriosa 304. De Sancto Michæle Archangelo Sequentia 306.

Cantiones Sacrae de Tempore, Festis et Sanctis in Ecclesiis Hungariae usu receptae secundum anni ordinem distributae.

Tropi sive Prosulæ olim apud nos in Missarum Solemniis frequentatæ.

Kyriale. In Aduentu Domini 311. De eodem Aduentu Domini 311. Pro Natiuitate 311. In Paschate 312. In Ascensione Domini 312. In Pentecoste 312. In solemnitate Corporis Christi 313. In Festo Omnium Sanctorum 313. De Beata Maria semper Virgine 313. Pro Missa solemnî 314. Pro Dominicis per annum 314. De Missa Communi 314. Gloria de Beata 314. ‚Sanctus‘ in Natali Domini 315. ‚Ite Misa est‘ Latine et Hungarice 316.

Cantiones: in Aduentu Domini 318. Conceptio Immaculata Beatæ Virginis Mariæ 319. In Natiuitate Domini 322. De Natiuitate Christi. Cantio Pastoricia 326. De Natiuitate Domini Hymnus Lingua Latina et Vernacula Hungarica compositus 329. De Natiuitate Christi carmen Pastoriciu lingua vernacula 330. Aliud Carmen de eodem festo lingua vernacula 331. In Circumcisione D. N. J. C. 332. In die Epiphaniæ Domini 334.

In Festo S. S. Nominis Jesu 336. Hymnus alius ad Jesum 338. De Purificatione Beatæ Virginis Mariæ 340. Pro sacra Quadragesima 343. In die sancto Paschæ 345. Cantus Paschalis alius 347. De Ascensione D. N. J. Christi 349. De Sanctissima Trinitate 352. In Festo Corporis Christi 354. De S. S. Altaris Sacramento 355.

In festis Sanctorum. Festa B. Mariæ V. Annuntiatio Beatæ Virginis Mariæ 358. Regina Martyrum 362. Visitatio Beatæ Virginis 364. Assumptio Beatæ Virginis Mariæ 367. In Nativitate Dei paræ 370. Præsentatio Beatæ Mariæ Virginis 372. Hymnus antiquus ad B. Mariam V. 374. Canticum de Magna Hungariæ Domina et Patrona B. Virgine Maria 376. Ad Beatam Mariam Virginem Hymnus contra Pestem 378. Præconium gloriosæ Virginis Mariæ 380. Hymni 'Ave Rubens Rosa' interpretatio vernacula 382. Salutatio ad Sanctam Dei Genitricem 384. Hymnus ad S. Joannem Eleemosynarium 387. De Sancto Josepho cantio 389. Hymnus ad S. Adalbertum Episc. et Mart. 391. Hymnus de S. Ladislao 392. Notitia monumenti Varadinensis S. Ladislai 395. Hymnus de S. Ladislao vernaculus 397. Carmen de eodem S. Rege vernaculum 398. Hymnus de Sancto Stephano Rege vernaculus 400. Alius Hymnus de eodem Sancto Rege vernaculus 403. De Sancto Martino Hymnus 406. Hymnus de S. Martino E. C. vernaculus 408. Hymnus ad S. Elisabetham Viduam Andreæ Regis Hungariæ Filiam 410. De Sancta Elisabetha cantio vernacula 411. Alius Hymnus

vernaculus de eadem Sancta Patrona 413. Messis Mortualis. Meditatio rhythmica de morte 415. Huius meditationis rhythmicæ de morte interpretatio vernacula 420.

*Monimenta Vetus Hymnarium Ecclesiasticum
Hungariæ illustrantia.*

Kalendarium Almæ Ecclesiæ Strigoniensis sæculi decimiquarti e Libro Capitulari manuscripto Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis nunc primum in lucem prolatum. Disquisitio qua lux aliqua huic Kalendario Ecclesiæ Strigoniensis adfertur 429. Kalendarium atque Necrologium ab. A. D. MCCCLXX. — ad a. MDXXXIII. 437.

*Ordinarius Scepusiensis sive Strigoniensis sæculi
Decimiquinti e Codice Manuscripto Bibliothecæ R.
Universitatis Budapestinensis modo primum editus.*

De Ordinario Strigoniensi sæculi XV. manuscripto commentatio 465. Monitum I. de argumento Codicis 467. Monitum II. de ætate et compilatore 477.

*Incipit Rubrica Strigoniensis. Et primo in Adventu
Domini.*

In Adventu Domini 487. Dominica Tercia in Adventu 488. Horæ B. Mariæ V. 489. De Festo S. Thomæ 491. De ordinando Officio ante Natale Domini 493. Item Rubrica de Natiuitate Domini Nostri

Hiesu Xristi 495. De festo Natiuitatis 497. Infra Octauam Natiuitatis 499. De die Circumcisionis Domini 501. Vigilia Epiphaniæ 503. Dominica infra Octauam Epiphaniæ 507. De Dominica Septuagesima 509. Officia de Sanctis 511. De Purificatione Beatæ Virginis 511. De Annuntiatione B. Mariæ V. 515. De Feriis et Dominicis Quadragesimæ 517. Feria Quarta Cinerum 519. Officium Dominicarum Quadragesimæ 521. Missa de Tempore 523. De Festis in Quadragesima 525. Tempus Passionis 527. Hebdomada major 529. Feria quinta in Cœna Domini 530. Nocturnum diurnumve officium Cœnæ Domini 531. Ritus abluendi pedes 533. In die Parasceues 533. Sabbati Sancti officium 537. In festo Resurrectionis Domini 536. Dominicæ Paschatis consuetudines 537. De festis Sanctorum tempore Paschali 540. Suffragia 541. In Octaua Paschæ 542. Dominicarum tempore paschali Ordo 543. Litania minor Rogationum 545. De Ascensione Domini 545. Vigilia Pentecostes 546. Dominica Pentecostes cum Octaua 547. In die Corporis Christi 547. Festa S. S. Trinitatis et Corporis Domini 549. De Dominicis in æstate occurrentibus 551. Festa Sanctorum et Feriæ 553. Festa Junii 555. Festa Iulii 557. Festa Augusti 559. Festa Septembris et Octobris 565. Festa Nouembris 567. Festa Decembris 569. De Festis in genere 571.

Adnotationes quibus res in Rubrica Strigoniensi mores et instituta vetustioris disciplinæ Ecclesiæ in Hungaria adtinentes, cum primis hymni enodantur 572. Symbolum maius quando cantari aut legi debeat e collectali maiori Capituli Scepusiensis 587.

Tabula directiva ad cantiones, historias rhyth-
micas, hymnos et memorias, quæ in hoc Hymnario
describuntur vel laudantur, secundum ordinem
literarum alphabeti concinnata, a quibus suum su-
munt exordium 589. Hymni latini 591. Hymni
hungarici 597. Hymni latino-hungarici 598. Conclusio.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ADNOTATIONES PRÆPOSITAS
IN VETUS HYMNARIUM ECCLESIASTICUM
HUNGARIAE.

Országos Széchényi Könyvtár

I.

EDITIONIS A NOBIS SUSCEPTÆ CONSILIUM.

HAUD erit alienum paucis referre, quænam causa nos impulerit ad colligendum vetus Hymnarium ecclesiasticum Hungariæ, atque vestigia de re literaria bene meritorum terentes rationem reddere nostræ editionis, quibusve mediis usi fuerimus, ut prope ne an procul, finem nobis propositum attingamus, exponere. Ut autem oratio recte procedat rem ita instituemus ut ordiamur a disquirenda Hymnorum origine, vario in Ecclesia usu, et enumeratione librorum, in quibus reperiuntur; deinceps dicamus de officiis rhythmicis, hymnis, sequentiis, quæ canebantur in festis propriis S. S. Patronorum Regni Hungariæ; porro enumeremus quinam hactenus his edendis operam navaverint; sed et de utilitate quæ a vetustis hymnis percipi potest, verba faciamus; demum Tabula fontium nec non subsidiorum adhibitorum explanata, rationem, qua in textu constituendo usi fuimus, subiiciamus.

Nostræ ætati propositum esse videtur, monumenta cumprimis medii, et eius quod a renatis literis humanioribus nomen accepit investigare, colligere,

examinare, illustrare et quantum fieri potest correcte typis describere. Ex illo autem communi nostrorum dierum studio Hymnologia, Liturgiæ non postrema pars, quam viri eruditi iusto diutius neglexerunt, sane multum lucrata est.

Atque Liturgiæ quidem antiqui et vergentis ævi medii: Africana, Alemanica, Ambrosiana, Anglicana, Gallicana, Hibernica, Hispana, Orientis, Romana, Sicula industria doctissimorum virorum: J. A. ASSEMANI, EM. DE AZEVEDO, C. BONA, GERBERTI, GOARI, GUYETI, J. DE JOANNE, MABILLONII, MARTENE, MURATORII, PINII, RENAUDOTII, THOMASII, ZACCARIA, WARREN et aliorum, tam præclare cultæ sunt, ut horum vestigiis tuto insistere possimus. At nostra adhuc neglecta iacet. Post abrogatam apud maiores nostros in Synodo nationali 1630. sub Petro Cardinale PÁZMÁNY habita, antiquam Ecclesiæ Hungariæ Liturgiam, introducta a. D. 1632. Romana brevi tempore adeo prævaluit, ut paucis post annis omnis illius veteris memoria apud universos pene oblitterata videretur, vixque ipsius nomen apud aliquos audiri contingeret; et si quorundam, qui nostra ætate de rebus liturgicis Hungariæ tractauerunt et commentationes scripserunt, queis pene sepultam in tenebris e pulvere suscitarunt, labores excipias, nemo monumenta nostra liturgica in unum collecta typis vulgavit, nullus amplioribus commentariis ad singularum partium descriptionem incumbendo, Liturgiam veterem enucleare adgressus est. Quanquam enim ritus noster romano permultum adhæsisset, tamen erant haud pauca, quæ ab illo discrepabant;

ast deest liber, e quo omnia ad varios Ecclesiæ Hungariæ ritus spectantia sumere possemus et comparare.

Qui longa annorum serie, magna voluptate ea quæ ad Liturgiam nostram pertinent, sum prosecutus, de eiusmodi libro compilando sæpe meditabar, qui de antiqua Liturgia Hungarica, omnium apud nos olim Ecclesiarum ore ac reverentia quondam consecrata, tractaret, ut genuini eiusdem ritus, integerque ordo e priscis monumentis innotesceret. Verum enimvero nimius essem licentiusque quam par est, hic ego vagarer, si seriem impedimentorum difficultatamque varii generis enarrarem, quæ me a suscipiendo huiusmodi grandi et diuturno labore absterrent. Ante omnia enim cavendum erat, ne humeri mei onus subirent, cui ferendo pares non essent, neve solus laborem susciperem, quem nisi coniunctis viribus, nemo sustinere posset. Sed venit in mentem, huic necessitati ex parte satisfacere conando *symbolas* in tantam rem dare. In his autem ab Hymnis, Sequentiis, Officiis rhythmicis, quæ in veteri Ecclesiæ Hungariæ Liturgia cantari solebant, principium ducere visum est. Cum enim Hymni Sanctorum cumprimis Patronorum Regni Hungariæ a collectoribus Hymnorum totius Ecclesiæ nonnisi obiter, et ex data occasione fuerint publici iuris facti, nihil mirum si non pensim, habiti neglectique exstiterent. Vidit hoc clarissimus Sequentiarum editor J. NEALE, qui lustris abhinc octo questus est: „Quam amplum his studiis exstet spatium vel ex eo patet, quod in Sequentiis investi-

gandis Missalia Hispanica, Lusitanica, *Pannonica*, *Dalmatica*, *Polonica*, *Suecica*, *Danica*, *Aberdonense* pene intacta maneant. In variarum quoque officiis Religionum pauca admodum adhuc ab Hymnologis investigata sunt. [Pr. p. XI.] E nostris vero SZILÁDY, academiae scientiarum hungaricæ socius, de his monumentis recte sentiens [Régi magyar költők tára, I, 377.] optabat: utinam existeret, qui ex antiquis breviariis et missalibus Sanctorum Hungariæ omnes hymnos ederet. Id quod duumviri hi in votis habuere, exsequi adlaboravimus, *patriæ* [Hor. a. P. v. 312.] *amore incitati*; plures primo in lucem protulimus, alios qui iam eruti erant, unum in volumen collegimus, ne harum rerum cupidi necesse haberent per vasta et parum obvia volumina, postquam eorum exemplaria rarissima evaserunt, eos conquirere.

Hymni quomodo disponendi essent, diu multumque mecum reputavi; demum tustissimum atque optimum duxi, suum cuique locum ita seligere, ut illos hymnos, quibus nocturno cursu atque diurno Sancti nostri Tutelares in s. Liturgia colebantur, diuisos ederem a popularibus, qui ad honorem Dei Omnipotentis et gloriosæ Virginis Dei Genitricis Mariæ aliorumque Sanctorum et Sanctarum, apud nos canebantur, et quos ne quid desideretur hic omittere religioni duxi. Etenim observare licuit, nostra ecclesiastica carmina non ultimum locum in magno illo thesauro hymnologico, qui ab Oceano sarmatico ad mare mediterraneum, et a Hispania ad Armeniam protenditur, tenere. E locuplete

hymnorum domesticorum latinorum copia, ne in spatiosum campum excurreremus, argumentumque pene immensum certis finibus circumscriberemus, eos modo constituimus eligere, qui et rerum pondere et formæ maiore quadam elegantia conspicui, extra patriam nostram non reperiuntur. Me ea in re bibliographiam q. v. hymnologicam et s. d. reperia consuluisset, vix est quod dicam; sed labor eo erat difficilior, quod continuo novæ editiones instituantur. De iis quæ non recepi, summaria in unum collecta exhibui. Hæc omnia, donec aliud doceatur, nunc a me primum prolata existimabo. Accesserunt quædam veterum poetarum ecclesiasticorum patriæ nostræ reliquiæ, quas in ore populi vixisse constat. Quamquam enim latinos hymnos in subsequenti sylloge publici iuris facere constitui-mus, tamen vetusta illa poeseos sacræ veneranda monimenta eo minus excludenda duximus, quod hæc in plurimis libris dissipata et difficiliora re-pertu, amatoribus eruditionis domesticæ, usui esse posse sperabamus. Digni autem editione fontes hym-nologici ecclesiasticæ patriæ, minus e pretio suo in universum æstimato, quam ex inopia nostra iudi-cari debent, haustibusque quando pleni negantur, exiguis licet bibere, nec ubi rivuli desunt, sitienti-bus, guttatim refici dedecet.

Et nunc quoniam ea, quæ ad consilium nostrum explicandum faciunt exposuimus, finem huic sermoni imponere possumus, cum nonnulla, quorum hic non erat locus, in subsequis digressionibus aptius sint commemoranda.

Cetera si qui post nostros conatus alii hymni patebunt, qui fuissent vulgandi, eorum editionem nemini invidemus, imo ei e corde gratulabimur, qui nostra in hac re felicior sit nactus fortunam, incuriosi tantummodo indiligentisque notam effugisse contenti.

Libri autem nostri totius institutum erat, ut verbis Petri Abælardi utamur: *'ad cœlestis gloriam regis et communem fidelium exhortationem ipsam quoque superni curiam palatii debitis hymnorum prout possumus, efferre praeconiis'*. [Hymnarius Paracletensis. Ed. G. M. Dreves. Parisiis. 1891. p. 193.]

II.

HYMNORUM ORIGO, USUS, COLLECTIONES.

QUOD est in viridariorum areolis selectus flos, hoc idem prope dixerimus esse Hymnum in Divinis Officiis. Hymnos inquam, quos S. AUGUSTINUS [Enarr. in Psalm. CXLVIII. 17. Ed. Migne IV. 2, 1947. 8.] sic definit: 'Hymnus scitis quid est? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum et non cantas, non dicis hymnum; si laudas aliud quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudas, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, et cantum, et laudem, et Dei in cantando hymnus dicitur'. Brevius autem alio loco [In Ps. LXXII. l. c. p. 914.] dicit: 'Hymni laudes sunt Dei cum cantico: hymni cantus sunt, continentes laudem Dei'. Eodem fere modo scribit S. ISIDORUS [Etymologiarum l. VI. c. 19, 178. ed. Migne III, 853.] insistens verbis Doctoris hipponensis: 'Hymni sunt cantus continentes laudem Dei'. 'At cum Psalmi, Cantica, Antiphonæ, Responsoria æque sint cantus continentes laudem Dei, advertendum est, quod cantus ille debet esse metricus, continens laudem Dei propriam diei, seu Festi quod celebratur'.

De Hymnis dicturo, primum de eorum origine inquirendum erit, deinde de illorum vario usu, et libris sive collectionibus, in quibus reperiuntur, aliquid enarrandum. Antiquissimum esse morem in Ecclesia cantandi Hymnos in laudem Dei compositos, e literis S. PAULI probari potest. Apostolus Gentium enim docuit Christianos: se Psalmis et Hymnis et Cantibus spiritualibus, non tantum in ecclesia, sed etiam domibus priuatis exercere. 'Loquentes, scribit ad Ephesios 5, 19., vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino.' Ad Colossenses vero 3, 16. ait: 'Commonens vos, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus in gratia cantantes in cordibus vestris Deo,. Non est huius loci adductis pluribus historiarum testimoniis hanc rem uberius illustrare, duo sufficient. Fallimur nisi L. B. hic quoque libenter audiant aurea plane verba S. AUGUSTINI, qui ad priora sua tempora mentem referens, de Hymnis Ambrosianis [Confess. IX, 14.] exclamat: 'Quantum fleui in hymnis et canticis tuis sva-vesonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, et eliquabatur veritas in cor meum, et exæstuabat inde affectus pietatis, et currebant lacrymæ et bene mihi erat cum eis., Huc spectat Concilii Toletani IV. [A. p. C. 672. Harduini, Act. Conc. III. 583.] decretum: 'De hymnis canendis et Salvatoris et Apostolorum habemus exemplum . . . in laudem Dei atque Apostolorum et martyrum triumphos compositi esse noscuntur'. Prout igitur Liturgia Romana et Ambrosiana;

sic Græca, Syriaca, Armena suis quoque gaudet hymnis.

Duce divo Augustino didicimus Hymnos esse Cantus. Venerabilis vir J. M. THOMASIVS [Oper. IV. præf. p. III. seq.] investigaturus, qua ratione maiores cantum modularentur, dicit: omnis in Ecclesia cantus quatuor potissimum modis usurpari potest. Primus cum totus simul Chorus communiter canit, non alternis, sed uno veluti ore unoque concentu. Et hunc quidem cantum ab antiquis *Directum* vel *Directaneum* adpellatum fuisse arbitratur. Secundus modus ecclesiasticus est, cum bifarium sive in binas classes canentium chorus dispertitus, alternis canit: id proprie *ANTIPHONUS* est cantus. Tertius modus est, cum unus cantor præcinit, chorusque totus illi respondendo succinit: isque cantus *Responsorius* dicitur. Demum quartus modus est, cum unus solus canit, nullo succinente vel respondente. Hunc cantum *Tractum* adpellaverunt antiqui: quod vocabulum retinent libri Missales. Tractus dicitur quasi tractim canendus, hoc est sine intermissione, non interrumpendo seriem orationis.,

Ecclesia quatuor hos canendi modos statim a primordiis in cultu diuino mysteriorum sive sacramentorum admisit. *Praecentor*, qui ex ordine *Lectorum* erat, in sota alba, ceteris in choro cantoribus suas planetas retinentibus, in Missarum solemnibus, in ambonis gradu constitit, singulos totosque omnino versus Psalmorum usque ad finem modulabatur: quos deinde episcopus cum choro et universa plebe repetendo succinebat. Veterem mo-

dum Responsorii, quo id quod semel præcentor in gradu, unde *Gradale* nuncupatum, cecinit, repetiit chorus, ad nonum usque sæculum retinebat Ecclesia Romana, a qua eum acceperunt Ecclesiæ Gallicanæ atque Hispaniarum. Subinde mos sigillatim intercalandi singulos omnino versus Psalmi exoleverat, suffectumque sic dictum Responsorium Graduale. Ceterum tardius præcentores Responsoriorum in Ecclesia Romana ex eo erant collegio, quod scholam Cantorum adpellaverunt Veteres, quæ solis subdiaconis constabat. In officiis diurnis atque nocturnis, qui Responsorium præcinebat, ipsum quidem modulabatur stans erectus, ceteris succentoribus sedentibus. Cum autem plura in aliquibus officiis erant responsoria modulanda, a senioribus cantoribus ducto exordio, ad juniores descendendo progressus fiebat; ita ut priora prioribus, posteriora posterioribus præcinenda traderentur. Cf. p. 577.

Hæc discimus e Veterum testimoniis, quorum aliquot adferimus, quibus universim sumtis id probetur, quod in præcedentibus perhibuimus. Jam inde a primis sæculis versiculos responsorios a toto cœtu cantatos fuisse tradit S. AUGUSTINUS [Enarr. in Psalm. XXXII. n. 8. Ed. Migne IV. 1., 283.] narrans, post vocem „Alleluja“ a populo cani jubilum: 'Etenim illi qui cantant, sive in messe sive in vinea, sive in aliquo opere ferventi, cum ceperint in verbis canticorum exultare lætitia, velut impleti tanta lætitia, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se a sillabis verborum; et eunt in sonum iubilationis, ut gaudeat cor sine verbis et

immensa latitudo gaudiorum metas non habeat sillabarum. Bene cantate ei in jubilatione'. Unde adparet populi succentum in psalmis, responsoriis, antiphonis allelujaticis eo iam tempore usu venisse. Qui versiculi responsorii, quo erant breviores, eo facilius memoria inhærentes, ab universis decantari poterant, cuiusmodi erant præter Alleluja, Kyrie, Amen et similia. Jubili a plebe cantati meminit CASSIODORIUS [† c. a. 565.]. 'Hoc inquit, [Expositio in Psalmum CIV. ed. Migne II, 742.] Ecclesiis votivum, hoc sanctis festivitatis decenter accomodum. Hinc ornatur lingua cantorum: istud aula Domini læta respondet, et tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovatur'. *Ordo Romanus tertius* [N. 9. ed. Mabillon p. 56.] statuit: 'Postquam lector legerit, cantor cum cantorio ascendit et responsorium dicit; ac deinde per alium cantorem Alleluja si tempus fuerit, sive tractus concinitur, sin minus Responsorium tantummodo cantatur'. S. ISIDORUS Hispalensis [† 646.] veteres modos cantandi breviter vereque sic recenset [Etymologiarum, IV, 19. ed. Migne III, 252.]: 'Cum autem unus canit, Græce Monodia, Latine sincinnium — cantio solitaria — dicitur; cum vero duo canunt, bicinium appellatur, cum multi, chorus.... Responsorios Itali tradiderunt, quod inde responsorios cantus vocant, quod alio desinente, id alter respondeat. Inter Responsorios autem et Antiphonas hoc differt quod in responsoriis unus versum dicit, in antiphonis autem versibus alternant chori'. Hinc sequitur iam olim in *Antiphonis*, quæ apud Græcos *Tro-*

paria audiunt, alterum genus cantus ecclesiastici haberi, quo alternant quidem chori melodiam, non unum tamen eundemque psalmum vel canticum, sed unus quidem chorus psalmi alicuius versus modulatur; alter vero aliquid aliud præter ipsum psalmum vel canticum per versus singulos intercinat. Ceterum triplex genus Antiphonarum distinguunt eruditi: psalterialium, historicarum et ex utrisque mixtarum. Singularis vero est hac in re, narratio de summo Pontifice HADRIANO II. [867—72.] quæ in tritis libri Pontificalis editionibus [V. Op. Anastasii apud Migne, n. CXXVIII. II, 1379. s.] quidem non reperitur, sed e codice bibliothecæ Parisinæ nationalis publici iuris facta est a J. LEBEUF [Traite historique et pratique sur le chant ecclesiastique. Paris. 1741. p. 104. seq.], in qua refertur: „Hic constituit per monasteria ad missam majorem in solennitatibus præcipuis, non solum in Hymno angelico *Gloria in excelsis Deo* canere hymnos interstinctos, quos Laudes appellant, verum etiam in Psalmis Davidicis, quos Introitus dicunt, interserta cantica decantare, quæ Romani Festivas *Laudes*, Franci *Tropos* appellant: quod interpretatur Figurata ornamenta in laudibus Domini. Melodias quoque ante Evangelium concinnendas quas dicunt *Sequentias*; quia sequitur eas Evangelium. Et quia a Domino Papa Gregorio primo [590—604.] et postmodum ab Adriano [h. n. I. † 795.] unacum Alcuino abbate, delicioso romani Imperatoris Caroli, hæ cantilenæ festivales constitutæ ac accomodatæ fuerant, multum in his dele-

ctato supradicto cæsare Carolo, sed negligentia cantorum jam intermitti videbantur, ab ipso almifico Præsule de quo loquimur, ita corroboratæ sunt ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, ut diligentia studiosorum cum *Antiphonario* simul, deinceps et *Troparius* in sollempnibus diebus ad missam majorem cantilenis frequentetur honestis. Multa in superiori narratione anonymi Lebeufiani essent notanda, sed hæc aliis, qui de Cantu et Musica sacrata, ut dicitur, e professo tractant relinquentes, aliqua insigniora, quæ ad rem nostram adtinent, observabimus.

De *Tropis* et *Sequentiis* breviter dicturi, primum de earum nomine inquirendum, deinde origine, generibus aliquid statuendum est. Antiphonis posterior ætas Tropos addidit [*τροπὴ* a *τρέπω*], festivas laudes, ornaturas, sive e versiculos quosdam, qui in præcipuis festivitatibus inter vel post alios cantus ecclesiasticos e. g. Introitum, Doxologiam majorem sive Hymnum angelicum, cani consueuerunt. Sequentia autem est neuma seu prolongatio ultimæ syllabæ 'Alleluja, cuius melodiam sequebatur. Occurrit hac de re brevis adnotatio AMALARII presbyteri Metensis [Sæc. IX. a. f.] scribentis [de ecclesiasticis officiis IV, 16. ed. Migne 1123.]: 'Versus Alleluia tangit cantorem interius, ut cogitet in quo debeat laudare Dominum, aut in quo lætari. Hæc jubilatio quam cantores sequentiam vocant'. Sæculo duodecimo reperitur testimonium gravissimum Joannis BELETHI [c. 1182.] theologi parisiensis, [Rationale divinorum officiorum, ed. Migne cap. XXXV. XXXVIII. t. CCH, 44. 46.],

qui hæc nomina sic explicat: 'Introitus dicitur quod sacerdos missam auspicaturus primo ad altare debeat intrare. Dum enim cantatur introitus, intrat ad altare. Quamobrem etiam diebus profestis bis cani solet, in solemnitatibus vero ter. Quandoque intermiscentur tropi'. Deinde continuat: 'Postea sequitur alleluja. In huius fine pneumatizamus, hoc est jubilamus. Est enim differentia inter neuma neumæ et pneuma pneumatis. Neuma feminei generis est jubilus sicut in fine antiphonarum: pneuma vero neutrius generis est Spiritus sanctus. Postea versus dicitur unde similiter conversio fit ad alleluja. Sequitur deinceps sequentia quam nos *prosam* adpellamus'. Hinc discimus: usurpatos iam olim inter Missarum solemnia tropos et neumata, id est varias modulationes, quas etiam Jubilum vel Sequentiam vocaverunt nostri maiores. Audiatur RUPERTUS, abbas s. Heriberti TIUTIENSIS [† 1130.] docens [De divinis officiis I, 35. ed. Migne IV, 30]: 'iubilamus magis quam canimus, unamque brevem digni sermonis syllabam in plures neumas, vel neumarum distinctiones protrahimus, ut jucundo auditu mens attonita repleatur et rapiatur illuc, ubi Sancti exultabant in gloria lætabuntur in cubilibus., Nec aliter DURANDUS [† 1334.] cuius temporibus [V. Rationale, rubr. de Alleluia. LV, 19. et 22.] chori communiter iubilabant: 'quoniam iubilus eternus et ineffabilis erit communis et hominibus. Deberet etiam alleluja in gradibus et versus orientem decantari: et quoniam vitam contemplativam significat debet legi in altiori loco, quam responsorium,

quod actiuam vitam significat.' De Prosa autem inquit: 'Et nota secundum Isidorum [Coll. Ety-
mol. I. 38, I. p. 115.] quod prosa est producta
oratio a lege metri resoluta: sic dicta ex eo quod
sit profusa. Sequentia vero dicta est, quia neumam
jubili sequitur, et hic et in evangelio dicitur se-
quentia sequentiæ numero singulari'. Agmen clau-
dat rubrica Ordinarii Argentini eiusdem sæculi,
[Apud Martene, de ant. Eccl. discipl. p. 85.], quæ
præcipit: non prosæ sed tres neumæ cantantur,
quarum ultima regatur a cantore, qui indutus cappa
et stans in medio chori vertat se ad singulos choros
in singulis pausis, quia pausæ a choro alternatim
cantantur.' Teste Durando [Ration. IV, 22.]: 'can-
tatur sequentia ab omnibus simul in choro, ut note-
tur concordia charitatis': verum iuxta contextum
ipsum Sequentiarum regiones aliæ, Sequentias alio
modo, eoque festiuiori cantare maluerunt. Id quod
factum claris verbis docet Sequentia Notkeriana,
in sabbato Septuagesimæ [Ap. Kehrein, lat. Sequenz.
p. 53. 4.]: 'Cantemus cuncti melodum nunc Alle-
luia'. 'Nunc vos, prosequitur, socii cantate lætantes
alleluia'. Demum finit: 'Et vos pueri respondete
semper Alleluia. Nunc omnes canite simul Alleluia'.
Chori puerorum meminit alia Sequentia, in festo s.
Innocentium [Ap. eund. p. 250.]: 'Celsa pueri con-
crepent melodia eia Innocentum canentes tripudia'.
In translatione s. Quirini, troparium: 'Romana
Quirinus stirpe procreatus' [Ap. Mone, lat. Hymn.
III, 488.] habet: 'Communi corde voce, plebis con-
cinnite, popellus atque cunctus clerus, vos mona-

chi. In Sequentia: ‚Surgit radix Jesse florum‘, de immaculata conceptione B. Mariæ, Paschali dominica [Ap. Morel, lat. Hymn. p. 77.] alternant: Chorus totus et tres scholares bene vociferati. Et hæc de jubilatione quam Sequentiam vocant sufficiant, transeundum ad rhythmicas illas cantiones, quæ inter Alleluja et Evangelium olim et a nobis quoque inseruntur Sequentiæ, quæ in antiquis codicibus persæpe Prosæ dicuntur. Attendenda sane sunt tempora, e quibus Sequentiarum rhythmus earumque usus habetur, non tamen nostri est propositi historias cantus sacri texere, sed magis cum de rebus agatur, e quibus lux haud exigua monumentis patriis ecclesiasticis adfulgeat, ad particulares *Sequentiarum, Prosarum, Hymnorum* rationes calamus convertere.

Sequentiarum proprie sic dictarum usus in officio Missæ ante Evangelium in Ecclesiis Germaniæ inductus est. NOTKERUS Balbulus, monachus Sangalensis, qui anno post Christum natum 912. in Domino pie obiit, Sequentiarum, quas nunc ita appellamus, auctor fuisse perhibetur. Notkerianæ pœseos rationem emendavit ADAMUS DE S. VICTORE, qui circa a. 1192. vitam cum immortalitate commutavit. Multa carmina sacra pepigit, quæ venustorum verborum ornatu mirabiliter picturata, schemateque congruentissimo composita esse dignoscuntur. Ex illo ævo crevit in Gallia, Anglia, Scandinavia Sequentiarum usus, non tamen sine mora et pugna. Aucto earum numero, irrepserunt nonnullæ prorsus ineptæ, non enim servati sunt canones Conciliorum Laodicensi [15. et 59. a C. 372. h.] et Bracarensis [c. 12.

a. C. 561. Apud Harduinum I, 784. 91. III, 351.], in quibus præcipitur: ut nihil publice in Ecclesia legatur, quod in Synodo comprobatum non esset. Sequentiæ interim non solum latine, sed etiam sermone vernaculo cantabantur. Id fiebat apud Gallos, Germanos, Bohemos, sub certis limitibus: nimirum si ab Episcopo examinatæ et adprobatæ exstiterunt. At expresse vetat Consilium *Trevirense* a. 1227. celebratum [Ap. Martene et Durandum, Vet. Script. et Monum. ampl. coll. Paris. 1733. IX, 94.] cantiones hybridæ: 'Item, legitur, præcipimus ut omnes sacerdotes non permittant trutinatos, et alios vagos scholares, aut goliardos cantare versus super *Sanctus* et *Agnus Dei* in missis, vel in divinis officiis, quia ex hoc sacerdos in canone quam plurimum impeditur, et scandalizantur homines audientes'.

Longum et ab hac disquisitione alienum foret recensere, et crisi subiicere sententias eruditorum, quomodo Sequentiæ a Prosis differant, nos ne iusto longiores simus in his opinionibus recensendis, illud solum addimus, eam nobis arridere, iuxta quam: quæ Notkerianam referunt indolem, eæ Prosarum, quæ vero rhythmice scribuntur, Sequentiarum titulo intelligerentur. Ceterum in sola Missa locus erat Prosis et Sequentiis, in officiis nocturnis atque diurnis *Hymnis*, quibus duce s. Ambrosio iam vetus Ecclesia utebatur, de his supra p. 9. diximus, quod cantus illi debeant esse *metrici*. Cum stricta oratione hymni conscribendi sint, huic expositioni, quasi corollarium breue de metro hymnorum

adiiciamus. Ac primum quidem e dictis probantibus audire iuvat M. MAXIMI VICTORINI locum classicum de metris [Ed. H. Keil, Scriptores artis metricæ. Lipsiæ. 1874. p. 206. 7.] quærentis: '*Metrum* quid est? Rei cuiusque mensura. *Metrum* pœticum quid est? Versificandi disciplina certa syllabarum ac temporum ratione in pedibus observata. Quod veluti mensuram quandam præstituat, a qua si quid plus minusve erit, pes sive versus minime constabit. *Metro* quid videtur esse consimile? *Rhythmus*. *Rhythmus* quid est? Verborum modulata compositio non metrica ratione, sed numerosa scansione ad iudicium aurium examinata. Quid ergo distat a metro? Quod *rhythmus* per se sine metro esse potest, *metrum* sine *rhythmo* esse non potest: quod liquidius ita definitur: *metrum* est ratio cum modulatione, *rhythmus* sine ratione metrica modulatio, plerumque tamen casu quodam etiam invenies rationem metricam in *rhythmo* non artificii observatione servata, sed sono et ipsa modulatione ducente'. Quæ M. M. Victorinus, qui Romæ sub Constantio principe [sæc. IV. Vid. S. Hieronymi, de vir. ill. n. 101. ed Fabricii, Bibl. 190.] Rhetoricam docuit, dilucide exposuit, id concinne CASSIODORIUS [Expos. in Psalt. II, 968.] in pauca contraxit verba: 'Hoc imitati pœtæ [christiani] assona carminum floscula condiderunt'. Multus est hac de re S. AUGUSTINUS libro tertio de Musica, in quo exponit, quid intersit discriminis inter *rhythum*, *metrum* et *versum*, docetque [C. VII. ed. Migne I, 1124.]: 'inter *rhythum* et *metrum* hoc interesse, quod in *rhythmo*

contextio pedum nullum certum habet finem, in metro vero habet'; et concludit [C. VIII, 29. p. 1126.] 'Itaque cum aliquid canitur sive pronuntiatur, quod habeat certum finem, et plus habeat quam unum pedem, et naturali motu ante considerationem numerorum sensum quadam æquabilitate demulceat, iam metrum est'. Venerabilis BEDA [† 735. De arte metrica c. 24. ed. Migne I, 174.] in summa repetiit Victorini præcepta scribens: 'Videtur autem rhythmus metris esse consimilis, qui est verborum modulata compositio, non metrica ratione, sed numero syllabarum examinata, sono et ipsa modulatione ducente, quem vulgares poetæ necesse est rustice, docti faciant docte'. Christiani poetæ studebant in suis carminibus verba lege quadam atque arte ita coniungere, ut etiam sine cantu et tantummodo pronuntiata, alliteratione, assonantia, consonantia finali quandam melodiam redderent iucundaque sensatione aures ferirent. 'Elaboratur, ut iam olim CICERO [Ad. M. Brutum, orat. XII, 38. ed. Bipont. II, 421] observavit de cantibus sui ævi, ut verba verbis quasi dimensa et paria respondeant, ut crebro conferantur pignantia, comparenturque contraria; et ut pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum'. Vetustissimi Ecclesiæ hymni syllabarum tempora cum accentus rhythmis coniuncta habebant, deinceps vero illud tempus accentui locum reliquit, prosodiæ legibus pauci studebant eratque iis gratius negotium sese exercere in rhythmis, qui ceterum amant motum trochaicum et iambicum. Jam sæculo sexto penes

hymnos metricos rhythmici quoque reperiebantur, enimvero Concilium Turonense a. C. 567. celebratum, in universum præcipit: 'Licet hymnos Ambrosianos habeamus in Canone, tamen quoniam reliquorum sunt aliqui, qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos, præterea, quorum autorum nomina fuerint in limine prænotata: quoniam quæ fide constiterint, dicendi ratione non obstant'. [C. XXXIII. Ed. Hard. III, 365.] WALAFRIDUS STRABO, scriptor sæculi noni notissimus, in libro: de exordiis et incrementis quarundam in observationibus ecclesiasticis rerum [C. 26. ed Knœpfler, Mon. 1890. p. 77. 78.] adductis aliquot luculentis historiarum testimoniis ortum et progressum cantus ecclesiastici illustraturus, inquit: 'Quamvis in quibusdam ecclesiis ymni metrici non cantentur, tamen in omnibus generales ymni, id est laudes dicuntur. Cantandos etiam illos, qui legitime componuntur, toletani auctoritas concilii [IV. a. C. 633. c. 13. ed. Hard. III, 583.] ostendit inter alia sic dicens: et quia a nonnullis ymni magno studio in laudem dei atque apostolorum et martyrum triumphos compositi esse noscuntur, sicut sunt hi, quos beatissimi doctores Hilarius atque Ambrosius ediderunt, quos tamen quidam specialiter reprobant pro eo, quod de scripturis sanctorum canonum vel apostolica traditione non existunt. Respuant ergo et illum ymnum ab hominibus compositum, quem cotidie publico privatoque officio in fine omnium psalmorum dicimus: gloria et honor patri et filio et spiritui sancto, in sæcula sæculorum amen. Est et ille

ymnus quem nato in carne Christo angeli cecinerunt: gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, reliqua quæ ibi sequuntur ecclesiastici doctores composuerunt. Ergo nec ipsi in ecclesiis canendi sunt, quia in sanctarum scripturarum libris non inveniuntur. Componuntur missæ sive preces vel orationes sive commendationes, seu manus impositiones, ex quibus si nulla decantantur in ecclesia, vacant omnia officia ecclesiastica. His verbis ostenditur, multa in ecclesia noviter componi, quæ non sint, si a fide veritatis non abhorreant, abiicienda. Porro ymni metrici ac rithmici in ambrosianis officiis dicuntur, quos etiam antiqui in missarum solemniis propter compunctionis gratiam, quæ ex dulcedine concinna augetur, interdum assumere consueverunt. Traditur siquidem, Paulinum foriuliensem patriarcham [r. Aquileiensem † 804.], sæpius et maxime in privatis missis circa immolationem sacramentorum ymnos vel ab aliis vel a se compositos celebrasse. Ego vero crediderim tantum tantæque sententiæ virum hoc nec sine auctoritate nec sine rationis ponderatione fecisse. In officiis quoque quæ beatus Benedictus abbas omni sanctitate præcipuus ordinavit, ymni dicuntur per horas canonicas, quos ipse [Reg. c. 9. 12. 13. 17.] ambrosianos nominans, vel illos vult intelligi, quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem ambrosianorum compositos., Cum stricta oratione hymnus scriptus esse debeat, ad extremum quæritur quod metri genus illis pangendis adhibitum fuerit: Sex sunt metri species et formæ, ad quas ii reduci pos-

sunt: *Jambicum* trimetrum Latinis ternarium ve senarium adpellatum; *Sapphicum* cum adonico in fine; *Trochaicum* dimetrum, *Asclpiadacum* cum glyconico in fine. Ipsum *hexametrum* imitati sunt, nec a versibus *leoninis*, quibus in cæsura semiquinaria et versus fine similiter sonabant syllabæ, nostri abhorrebant. Sed auctores hymnorum ecclesiasticorum leges metricas sæpe neglexerunt, ut sensui verba consonarent, quod ingenue de se fatetur AIDILWALDUS [c. a 706.] ad Aldhelmum abbatem [Epist. s. Bonifacii ed. St. Al. Wurdthwein. Magont. 1789. ep. 149. p. 483. Monumenta Moguntina ed. Ph. Jaffe, Bibl. Rer. Germ. Berolini. 1866. III. Ep. 5.] scribens: 'Huic nostræ epistolæ trina cantati modalaminis, binis generibus digesta, subdidimus. Quorum primum dactilico heroici pœmatis exametro ac pedestri ut autumo regula, enucleate terminatum et in LXX. coæquantium versuum formulas — casu ita obtingente — et ut verius dicam, superne dispositionis nutu moderante divisum; tertium quoque *non pedum mensura elucubratum* sed octonis syllabis in uno quolibet versuum positis, una eademque littera comparis *linearum tramitibus* aptata cursim calamo perarante exaratum, tibi, sagacissime sator, transmittens dicavi. Medium vero meo tuoque clienti Wynfritho, [S. Bonifacio.] de transmarini scilicet itineris peregrinatione, simillimis itidem versuum et syllabarum lineis confectum, representans porrexī., Neque aliter egit s. BERNARDUS [Ep. 398. n. 3. Ed. Migne I, 640.], ad Guidonem abbatem et fratres arremanenses, a quibus rogatus, ut officium

de S. Victore ipsorum patrono componeret, scribens: 'quod ad cantum spectat, hymnum composui, metri negligens ut sensui non deessem'. Sed iam satis multa verba de metris me fecisse video, alia plura explicantur a REGINONE PRUMIENSI abbate [† 915.] et HUCBALDO monacho S. Amandi Elnonensi [† 976.] in libris de Harmonica Institutione. [Ap. Migne CCXXXII, p. 483. s. 905. seq.] Abundantius vero regulas metricas investigarunt viri doctissimi: BARTSCH, BRAMBACH, CHEVALIER, CLICHTOVEUS, DREVES, EBERT, GAUTIER, GRAF, GUYET, HERMANN, HUEMER, KAYSER, LEBEUF, W. MEYER, MONE, NEALE, SCHUBINGER, THIERFELDER, WOLF. Conferri omnino merentur etiam scriptores ecclesiastici de Musica sacra, quos ediderunt viri de his optime meriti M. GERBERTUS et Ed. de COUSSEMAKER.

Hactenus de Hymnis ecclesiasticis in genere sumtis locuti sumus, nunc 'ocasio est ad *collectiones*, libros nimirum, in quibus: Antiphonæ, Responsoria, Versus, Gradualia, Tractus, Hymni, Prosæ, Sequentiæ reperiabantur, transeundi. Qua in re pro certo haberi debet, iam ante tempora S. GREGORII P. [590—604.] fuisse libros, qui usui essent Ecclesiarum cantoribus. Hic magnus Pontifex sicut vetustum codicem Sacramentorum [quem Gelasianum postea adpellaverunt] in unum librum abbreviavit; ita et libros cantui ecclesiastico inservientes, meliore ordine disposuit ac recensuit. Deinde, narrat Joannes diaconus in vita eius [II. 2, 6. ed. Bened. IV, 47.], in domo Domini, more sapientissimi Salomonis, propter musicæ compunctionem dulcedinis

Antiphonarium centonem cantorum studiosissimus nimis utiliter compilavit.' Placuit cantus Gregorianus, qui pedetentim apud varias Ecclesias accessiones habuit, longo tempore, donec GUIDO ARETINUS [c. a. 1050.], cantibus prosaicis cantus metricos opponens, in quibus neumas neumis, et distinctiones distinctionibus quadam similitudine sibi consonantes, semper sibi respondere i. e. idem semper temporis spatium explere dicit [Micrologus, de disciplina artis musicæ ed. Migne Patr. Lat. CXLI, 391.]; nova commodaque modulandi ratione orbem latinum pervaderet, qua delectati sensim Latini cantum Gregorianum neglexerunt.

Norunt historiarum Ecclesiæ periti antiquam Liturgiam non uno sed multiplici ut plurimum volumine fuisse comprehensam. Aderat pro Missarum solenniis: *Cantatorium*, *Antiphonarium*, *Collectarium*, *Orationale*, *Sacramentarium*, *libellus Dyptichorum*, *Lectionarium*, *Evangeliarium*, *Feriale*, *Sequentiarius*, *Hymnarius*, *Troponarius*. Singulis sane Ecclesiis erant hymnaria, quibus teste GENNADIO [† 495. De vir. ill. c. 48. ed. Fabricii Bibliotheca ecclesiastica. Hamburgi. 1718. p. 23.] hymni de Deo et Sanctis exhibebantur. Cum cantilenas frequentius occurrentes Veteres memoria tenerent, mutantes, quæ propria, proprietates audiebant in parvis libellis colligebant. Successu temporis usu veniebant *Missalia plena*, in quibus tota fere liturgia continebatur. Pro nocturno diurno cursu præsto erant *Psalleria*, *Antiphonaria*, *Cantionale*, *Cantorinus*, *Responsoria*, *Versus*, *Hymnaria*

Superfluum autem foret de singulis his congerere, testimonia, unum tamen AGOBARDI [† 841.] archiepiscopi Lugdunensis prætermittere haud possumus. Hic præsul in libro, quem de correctione Antiphonarii inscripsit [Ed. Migne Patr. Latin. CIV. n. 19. p. 538.] vehementer optat, ut codicibus correctis, in divinis officiis, mysteriorum dispensatores utantur. 'Quapropter, inquit, auxiliante Dei gratia omni studio pietatis instandum atque observandum est, ut sicut ad celebranda Missarum sollemnia habet Ecclesia *librum Mysteriorum* fide purissima et concinna brevitate digestum; habet et *librum Lectionum*, ex divinis libris congrua ratione collectum: ita etiam et hunc tertium *Officialem* libellum, id est *Antiphonarium* habeamus omnibus humanis figmentis et mendaciis expurgatum, et per totum anni circulum ordinatum, quatenus in sacris officiis peragendis, una a nobis atque eadem custodiatur forma *orationum*, forma *lectionis*, et forma ecclesiasticarum *modulationum*; quæ a boni ingenii adolescentibus, quam celerrime imbibita, eos et divinis laudibus concinendis sufficienter et graviter idoneos reddat, et a potioribus ac spiritualibus studiis non impediat'. Huic curæ Veteres addidisse aliam, accurati cantus, nemo in dubium vocabit, qui diligenter legerit Versus, Responsoriali et Antiphonario Romanæ Ecclesiæ præfixos [apud Thomasium, op. IV. 171.]:

Hoc quoque Gregorius, Patres de more secutus,
Instauravit opus; auxit et in melius.

His vigili Clerus mentem conamine subdat

Ordinibus, pascens hoc sua corda favo

Quem pia sollicitis solertia nisibus, omni

Scripturæ campo legit et explicuit.

Carmina diversas sunt hæc celebranda per Horas,

Sollicitam rectis mentem adhibete sonis.

Discite verborum legales pergere calles,

Dulciaque egregiis mugite dicta Modis.

Verborum ne cura sonos, ne cura sonorum,

Verborum normas nullificare queat.

Quicquid honore Dei studiis celebratur honestis,

Hoc summis iungit mitia corda Choris.

III.

OFFICIA RHYTHMICA, HYMNI, SEQUENTIÆ IN FESTIS PROPRIIS S. S. PATRONORUM REGNI HUNGARIÆ.

POST constitutos dies festos Christi Domini, Beatæ Mariæ Virginis, Apostolorum, tum item Martyrum, Confessorum atque Virginum et Viduarum, qui in universa Ecclesia celebrati sunt: in suis quique Ecclesiis et Regnis alii Sancti signis et virtutibus clari, eximii fidei Satores et Promotores colebantur; unde si communia Festa dixerimus, quæcumque ubique locorum recepta sunt, *propria* adpellabuntur, quæ in particularibus quibusve Ecclesiis vel Regnis observantur. Cum! superiore capite de officiis rhythmicis, hymnis, sequentiis ad usum romanum adcommodatis, per totum orbem terrarum adhibitis, sermonem instituerimus, reliquum est, ut adductis luculentis historiarum testimoniis, usum eorum in liturgia Ecclesiæ Regni Hungariæ illustremus. Ut vero ad propositum nobis finem pertingamus, de variis Festorum propriorum nominibus et generibus breviter loquemur. Primarium s. s. Patronorum festum is dies censetur, quo quisque Sanctus sive martyrio sive placida morte ex hac vita decedens, ad cœlestem transiit, idemque NATALIS dicitur, et Sancti illius

festum proprium est, comparatum ad festa minus principalia: inventionis, eleuationis, translationis et similia, quæ secundaria recte vocantur. In primæva Ecclesia, dies quo martyrium Sanctos, cum ingerit morti, genuit æternitati, Natalis adpellabatur, teste TERTULLIANO [de corona militis c. 3. ed Migne I, 99.] qui scribit: 'Oblationes pro natalitiis annua die facimus'. S. AUGUSTINUS autem [serm. CCCXI. c. 1. Ed. Migne. V, 2. p. 1412.] in Natali s. Cypriani perorans inquit: 'dicturi sumus aliquid de laude gloriosissimi martyris, cuius Natalem hodie, sicut nostis, celebramus. Quod nomen sic frequentat Ecclesia, id est Natales, ut natales vocet pretiosas martyrum mortes'. Eleganter suo more dicit s. PETRUS CHRYSOLOGUS [Serm. CXXIX. in d. Cyprianum m. Ed Migne LI, 553.] 'Natalem sanctorum cum auditis, charissimi, nolite putare illum dici, quo nascuntur in terram, sed de terra in cœlum, de labore ad requiem, de tentationibus ad quietem, de cruciatibus ad delicias non fluxas, sed fortes et stabiles et æternas, de mundanis risibus ad coronam et gloriam., De Confessoribus autem omnium festivitatum potissima *Depositio* aut transitus adpellabatur, quam sic definit s. AMBROSIVS [serm. LVII, 1. Ed. Migne II, 2, 745.] seu si mavis, Maximus Taurinensis: 'Depositionem sancti Eusebii hodie celebramus. Quid est depositio? Non illa utique, quæ sepeliendis in terra membrorum reliquiis clericorum manibus procuratur, sed illa qua homo vinculis carnalibus absolutus liber iturus ad cœlum, terrenum corpus exponit'. Obtinuit interim usus nec is quidem recens adeo, ut

quamvis Depositio nonnisi de Confessoribus dicatur, Natalis tamen de quocunque Saneto, etiam non Martyre usurpetur. Sic in Martyrologio Romano legitur ad diem 10. Januarii: In Thebaide natalis beati Pauli primi eremitæ. 15. Augusti: Albæ in Pannonia natalis sancti Stephani Hungarorum regis. 11. Novembris: Turonis in Gallia natalis beati Martini episcopi et Confessoris. Sed et ad 4. Novembris: In Pannonia apud Albam Regalem depositio beati Emerici Confessoris filii s. Stephani Hungarorum regis; nec non ad diem 19. Novembris habetur: depositio s. Elizabeth, viduæ, Andreæ regis Hungarorum filiæ. Ubi notandum: usum penes nos, non semper in his nominibus romano congruere. Eceteris solemnis et usitatissima ubique fere locorum est *Translatio*, qua recolitur memoria corporis Sancti alicuius olim ex uno loco in alium deportati: cuiusmodi translationes apud nos reperiuntur: 24. Februarii s. Gerardi, 2. Maii s. Elizabeth, 27. Junii s. Ladislai, 4. Julii s. Martini. 20. Augusti s. Stephani, 5. Novembris s. Emerici ducis, 6. eiusdem s. Adalberti, 12. s. Joannis Eleemosyuarum, 14. s. Pauli primi eremitæ. Affines sunt translationi nec non nisi fere nominis diuersitate discrepant: aduentus, exceptio, receptio, susceptio, relatio, reductio, reuersio, quando nimirum Sanctorum reliquiæ aliunde reductæ, receptæ fuerunt. Sic 8. Augusti in Ecclesia Metropolitana Strigoniensi: Aduentus sanguinis domini nostri Jesu Christi. *Inuentio* vero dicitur festum institutum in memoriam inventi corporis vel reliquiarum, quæ passim non sine signis et

prodigiis fiebat, qualis apud nos 30. Maii colitur: Inventio dextræ S. Stephani regis. *Eleuatio* denique a qua releuatio, repositio, reconditio nihil discrepat, adpellatur festum institutum in memoriam elevati corporis ex humiliori videlicet loco in sublimiorem, passim a tergo altaris præparatum; prout in diuersis patriis Kalendariis S. S. Ladislai, Stephani, Emerici aliorumque; eleuatio refertur. Interim adnotandum, quod nostra Kalendaria sibi in seligendis nominibus festorum S. S. Patronis dedicatorum haud constant.

Officia Propria Sanctorum Patronorum indigetum sæpissime propriis, et ad id expresse conscriptis elogiis, ad ciendos pictatis adfectus idoneis constant, quæ Historiarum nomine veniunt. *Historiæ* nomen usitatum fuit olim ad significanda responsoria post lectiones, unde rubrica generalis Breuiarii IV. De Dominicis n. 7. inquit: 'Cum autem in Proprio de Tempore dicitur aliqua Dominica esse prima mensis, in qua primo ponitur initium libri cum sua historia, id est cum responsoriis, animadvertendum est., Deinceps, sæculo decimo quinto historiæ propriæ, in oppositione ad temporales sive de Tempore, vocabantur non solum responsoria, sed etiam antiphonæ, imo et Inuitatorium Historiæ, i. e. illa quæ ad unum diem vel observationem pertinent, atque ex historiis Sancti cuius festum agitur carptim excerpta per ordinem fuerunt disposita, ita ut historiarum series fere omnimode servetur. RADULPHUS DE RIVO [Raaul de Ruisseau † 1403.] decanus ecclesiæ B. Mariæ Tongrensis in libro suo de Canonum

observantia [Prop. XII. Ed. M. Hittorp, de divinis Catholicæ Ecclesiæ officiis ac ministeriis varii vetustorum aliquot Ecclesiæ Patrum ac Scriptorum libri. Coloniae 1568. p. 545.] adfirmat: 'Pro quo prænotetur quod antiphonæ et responsoria ad unum diem vel observantiam pertinentia, vocantur historia. Omnes autem Nationes satis uniformiter habent historias temporales, sive de Tempore, Antiphonario Romano concordantes. Sed de Sanctis, sive de diebus Sanctorum, Italianæ ecclesiæ Romano magis se conformant; quia proprias historias Sanctorum minus admittunt. Deinde ecclesiæ Gallicanæ, deinde Anglicanæ et postremo Alemanicæ ecclesiæ ad historias Sanctorum proprias magis se dilataverunt'. Et Ecclesia Hungariæ proprias ab antiquo habet historias, quarum typus passim rhythmicus fuit, iuxta illud *Hermannii contracti* [Fr. I. Mone, Anzeiger fuer Kunde der deutschen Vorzeit. Karlsruhe. 1839. p. 454.] præceptum: 'carmen ore pango, metro, seu canore rhythmico'. [Carm. de contemptu mundi e cod. Emmer. Monac. G. 73.]

Fons, e quo hauriri solent historiæ propriæ, primus et præcipuus sunt ipsæ legendæ sive Acta Sanctorum. Officia propria S. S. Patronorum Hungariæ passim ex Actis ipsorum, quæ apud Ecclesias vel scripto, vel traditione servabantur, congesta in usu erant, eoque legitimo. Quæ autem in Officiorum propriorum compositione suas partes obtinuerunt, hæc sunt: Antiphonæ psalteriales, historicæ et ex utrisque mixtæ. 'Qui canit, monuit iam olim ARATOR, [de Actibus Apostolorum, ed. Migne LXVIII. II, 890.

I. p. 224.] Ecclesiæ tria dogmata, sæpius edit. Historicum, morale sonans typicumque volumen. Sequuntur Responsoria propria aliquando plura, aliquando pauciora, horum quodlibet duabus constat partibus, priori quæ ipsa Responsorium dicitur, et posteriori, quam Versum vocamus. Sic autem ambo passim committuntur, ut versus cum resumenda parte responsorii quadrent adposite. Ex his versibus fiunt communiter responsoria brevia Horarum. Inuitatoria quoque propria habentur, nonnulla etiam metro ligata, interdum plus æquo longiora, ad hoc exarata: ut prolixior cantus statim ab ineunte officio maioris indicium esset solemnitatis. Lectiunculæ ‚Capitula’ dictæ, lectiones breves oppositæ longioribus Matutini. Demum Hymni et Sequentiæ. Habent quædam officia propria S. S. Patronorum Hungariæ historiam propriam, quæ tamen carent hymnis. Quod numerum adtinet, cum locus hymnorum non sit, nisi in Vesperis Matutino et Laudibus, hinc est quod rarissimis festis reperiantur tres hymni proprii, in aliis vero frequentius duo tantum, quorum unus ponitur pro utrisque vesperis in usibus propriis.

Cum nobis de hymnis in laudem Sanctorum Regni Hungariæ res est, aliquid peculiariter narrandum de hymnodia in condendis, transferendisque eorum reliquiis, quales memorantur in legendis et actis. Quod Iso monachus s. Galli de sublevatione corporis s. Othmari [c. a. 739.] refert: ‚Tunc vero omnis illa monarchorum congregatio albis continuo vestibus induta, dulci modulatione in Dei laudibus

prorumpens, beati viri corpus lætabunda prosequitur. Sicque per numerosæ multitudinis populos quos amor translationis eius attraxerat, magno cum honore deductus ecclesiam s. Galli ingreditur, ac iuxta altare in dextera parte deponitur' [Mabillon et D'Achery, Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti sæc. III. Paris 1672. II, 165. l. I. c. 4.]: idem legimus de elevatione S. Stephani Protoregis [Legenda min. c. VII. n. 10. ed. M. Floriani, Vita Sanctorum Stephani regis et Emerici ducis. Quinqueecclesiis. 1881. p. 10.] ,presidente in regio solio ladislauo [1083.] pie memorie rege, episcopi et abbates et qui preerant in regimine sancte ecclesie animadvertentes sanctitatem eius signis testantibus, communi decreto tridui ieiunii indixerunt afflictionem, ipsique orationibus vacantes, visitationem superne elementie in plebem expectabant, postea corda tollentes ad deum *hymnorum* vocibus resonuerunt in confessione sui nominis., In vita s. Gerardi [Legende sanctorum regni hungarie. Ed. Ven. 1498. f. 21. v.] perhibetur. 'Corpus quidem sanctum dum in loco martyrii sui iaceret nulla sorde commaculatum est, quod vero sequenti die a catholicis viris ad ecclesiam sancte dei genitricis reconditum est. Ea vero tempestate post multos dies fidelissimus sancti viri procurator regem andream adiit, vt peregrini atque hospitis patris corpus reddat celeriter impetravit. Qui ad sacrum corpus perueuiens tam nitidum lucidumque ac si ipso die martyrium consummasset inuenerunt: quod cum *hymnis* atque *canticis* ad morisenam [csanádiensem, v. J. Bat-

thyány, S. Geradi scripta et acta Albo-Carolinæ 1790. p. LIII. Karácsonyi J., Szent Gellért. Budapest. 1887. p. 165.] sedem transtulerunt magnaue reuerentia sepeliuerunt., Theodorovicus de Apolda, ordinis Prædicatorum, in vita S. Elisabethæ [l. VIII, 4. ed. Pray, vita s. Elisabethæ viduæ Tyrn. 1770. p. 159.] de extrema exspiratione Beatæ Elisabeth sermonem instituens, notat: anno, Domini MCCXXI. a dolore mortis extranea, acurrentibus et comitantibus angelis et sanctorum turbis ad regna evolavit sydereâ. Tunc, quæ aderat eius famula, et aliæ feminæ devotissimæ, corpus sacrum cum reverentia componentes, tunica sicut desideraverat induerunt; quod a religiosis et a clero ac populo in capellam, cum *canticis* et orationibus, et multis lacrimis deportatum est., In translatione S. Pauli primi eremitæ, quæ 1381. quarto die Octobris, Venetiis Budam accidit, quando 13. Decembris per Cardinalem Demetrium, Archiepiscopum Strigoniensem, assistantibus sibi episcopis, solemni processione virorum ac clericorum corpus eius e sacello regio ad monasterium fratrum eremitarum s. Laurentii supra Budam translatum fuit: ut in tumba a Dyonisio fratre lapicida frabrefacta collocaretur, *chori* et *symphoniae* resonabant. [Cf. A. Eggerer, fragmen panis corvi protoeremitci seu reliquiæ Annalium ordinis Fr. Emeritarum S. Pauli p. e. Viennæ. 1663. p. 251. V. p. 270.] Pulchritudinem sacelli d. Paulo dedicati, mirifici operis, celebrat Boh. Lobkovicz de Hassenstein [V. Aschbach, Gesch. der Wiener Univers. II, 428. Abel, Magyarorsz. humán. p. 94.] sequenti carmine: 'Marmoream

Pauli primi conspeximus ædem. Hæc Agrippæas superant delubra columnas, cedunt Paulino, Flavia templa Tholo. Felices Istri populos, felicia rura felicemque Budam Numine Paule tuo'.

De dicendi genere, quo hymnodi ecclesiastici domestici, utuntur observare placet: auctores illorum eo ævo vixisse, quo in humaniores literas ardor deferbuerat, unde non diffitendum hosce poetas nostros illius ætatis vitia secum traxisse, in verborum flexione sententiarumque constructione haud pauca admiserunt a recepta veterum pœtarum classicorum et ecclesiasticorum latinitate ad vulgarem usum deflexa, quæ nisi quis penitus illorum rationem loquendi scribendique modum edoctus sit, facile in corruptelarum numero habebit: attamen ob id eruditorum curis non minus digni sunt censendi, quam istorum temporum auctores prosaici, quorum libri de pluribus nævis, turgida oratione, incultis verbis carpuntur. Eadem prorsus ratio metrorum et rhythmis apud nos est, qui cum metris et rhythmis in superioribus delineatis congruit, atque id propterea quod plerumque ad traditos modulos musicos veteris cuiusdam hymni, qui a nostratibus condiebantur novi, adaptarentur. Interdum prosæ potius quam modulationi hymnicæ similiores, interdum solutum nullaque lege metri vel rhythmis coercitum exhibent contextum. Quod vero hymnos recentissimos a Patribus Ordinis S. Benedicti in monte Pannoniæ factos, obtentaque legitima adprobatione usui liturgico traditos spectat, eorum auctores veteres classicos sibi proposuerunt imitan-

dos. Sunt, ut mox visuri sumus, penes nos etiam imitationes latinæ, vernaculæ, et ex utrisque mixtæ antiquorum hymnorum, quæ in nulla re fere ab antiquioribus differunt, præter quod liturgico usu stricte dicto, non fuerint cohonestatæ. V. p. 316.

De Cantu autem antiphonarum, responsoriorum, versuum, hymnorum, sequentiarum apud nos, scimus eum cum usu universali totius Ecclesiæ conspirasse; cuius rei idoneos testes habemus veterrimos libros liturgicos apud nos superstites. Etenim iam Sacramentarium Sæculi XIII. quod Bolduense adpellare placuit, [V. p. 113. cod. 55.] choros alternantes in missa præsanctificationum die Parasceves commemorat. Missalia, Antiphonaria, Ordinarii: choratores ad duos choros canentes, pueros vociferantes, iuvenes in cappis, dignitates cum canonicis, succentorem, chorum regentem nominant, qui aliis in choro silentibus in officio nocturno atque diurno vel in Missa intonant, canunt, succinente interdum tota multitudine.

Recitari hoc loco merentur encomia, queis 1483. PETRUS episcopus VULTURANENSIS a Sixto IV. summo Pontifice ad conciliandam pacem inter regem Mathiam Corvinum et Fridericum cæsarem missus legatus, capellam regiam Budensem ornat: Habet, scribit de r. Mathia, cantorum capellam, qua nullam præstantiorem vidi; et pridie in capella sua solennem missam iuxta suorum gloriosos mores cantari fecit, magno Prælatorum et Nobilium præsentē caterva. [Car. Péterffy, Sacra Concilia Ecclesiæ Romano-Catholicæ in regno Hungariæ. Viennæ. 1742. I, 9. n.]

Hymnos, Sequentias, Tropos a præcentore cum

tota communitate in vernacula ipsis lingua fuisse interdum decantatos, idoneis Veterum firmatur exemplis. Sic VICTOR VITENSIS [de persecutione Vandalica II, 17. ed. Migne LVIII. 216] narrat: 'Jam enim ob celebritatem festivitatis, Hymni nocturni per totam Ecclesiam canente populo concrepabant'. Sequiori ævo, cum a 1146. S. Bernardus expeditionem cruciatam, in partibus Juliacis, Coloniae, Aquisgrani, Leodii, Trajecti annuntiaret, GAUFRIDES *monachus* claræ-vallensis ad Hermannum episcopum Constantiensem [Ed. Migne Vita prima III, 10. v. IV, 395.] queritur, quod cum emensis hisce regionibus: Gemblacum, Villarium, Montes, Valencenas peregre proficiscentur: 'Maxime nocuit, ubi Teutonicam exivimus regionem, quod cessaverat vestrum illud «Christ uns gnade» et non erat, qui vocificaretur. Neque enim secundum vestrates propria habet cantica populus Romanæ linguæ quibus ad singula quæque miracula referrent gratias Deo., Novimus *Theobaldum rotomagensem* canonicum [Thibeaud de Verson c. a 1053.], sancti Wandregisili historias, servata forma archetypa metrica, in communis sive vulgaris idiomatis usum transtulisse, [In Actis S. S. O. s. Bened. Miracula s. Wlframni ep. Senonens. c. a. C. 1220. l. c. p. 379.] ,Hic quippe est, legimus, ille Tetbaldus Vernonensis, qui multorum gesta sanctorum, a sua latinitate transtulit, atque in communis linguæ usum satis facunde transfudit, ac sic ad quamdam tinnuli rhythmī similitudinem urbanas ex illis cantilenas edidit.' In Italia ubi græcus cum latino haud infrequenter obtinuit ritus, populus in festis Sanctorum

utroque eorum solemnia decorare gestiebat. Ita fiebat in translatione S. Athanasii episcopi Neapolitani et S. Severini episcopi Septempedani. [ap. Bolland. Act. S. S. Julii IV, 46. Januarii I, 1101.] Idem apud nos fecisse religiosos Ordinis s. Benedicti compertum est. Diebus festis et Dominicis, matutinorum et aliarum synaxium cantus acrius fuisse extensos, tradit antiquus biographus S. Gerardi; idem affirmat inter prefatos monachos, qui e diuersis regni monasteriis ad infideles convertendos congregati fuerant, repertos septem viros literatos et ungarica lingua expeditos. [Vita s. Gerardi, ap. Endlicher, Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. Sangalli. 1849. c. 4. 12. p. 207. 219.] Synodus Strigoniensis prior sub rege Colomanno 1114 habita, ad exigentiam canonum, præcipit: 'nichil legatur, neque cantetur in ecclesia, nisi quod fuerit in synodo collaudatum., [Ibid. p. 355.] Cantus attamen a minis histrionibus, fistulatoribus, lutinistis produci soliti, prohibentur a Synodo Scepusiensi 1460. celebrata. [C. 38. ed. Péterffy I. 197.] Sæculo abhinc elapso Nicolaus OLÁHUS in synodo Tyrnaviensi 1560. [C. 16, 3. Péterffy II, 93.] statuit: ,sub gravi pœna similiter committimus: ne vulgares cantilenæ præter eas, quas ante centum annos, maiores nostros certo approbasse constat; aut præter eas, quæ post hac a nobis fuerint approbatæ, in templis maxime admittantur., Idem vigilantissimus Pontifex, sollicitus de vero cantu ecclesiastico in ordinatione. A. D. 1554. 1. Jan. facta super restauratione scholæ Tyrnaviensis mandat: 'Teneatur autem ipse Succen-

tor etiam Succentorem scholasticum tam in figurativo quam etiam in Gregoriano cantu instruere.' [Fraknói, a hazai és külföldi iskolázás p. 328.] Petrus Cardinalis PÁZMÁNY vestigiis prædecessoris insistens 1629. synodaliter definivit: 'nemo Parochorum deinceps permittat, ut ulla eiusmodi cantilena decantetur, nisi quæ a Vicario generali fuerit approbata., Hoc vetitum repetiit Archiepiscopus Lósy, [Péterffy II, 254. III, 9. p. 359. I, 10.] in synodo provinciali 1638. celebrata. De his ceterum sermo sequenti capite recurret, ubi editores hymnorum ecclesiasticorum Hungariæ recensebimus.

Splendor qui in templorum eleganti structura, altarium ornatu, omni suppellectile in vetere Ecclesiarum Hungaricarum decore commendatur, dum etiam in libraria observabatur, cuius præcipua pars libros liturgicos amplexata est. Erat nempe mos a librariis, iis præsertim, qui calligraphi vel chryso-graphi dicebantur, libros liturgicos pretiosis thecis involutos, omni genere ornamentorum quo splendiores reddere. Spatia, quæ a priori librario vacua relicta fuerant, imaginibus, capitum initia et margines superbe pingebantur, literæ florentes maximo studio textui sese adcomodantes vel contrahebantur vel extendebantur. Codices eiusmodi in ditionibus ad sacram R. Hungariæ coronam spectantibus præsto fuisse, partim ex inventariis cognoscimus, partim hodie adhuc superstites cernimus. Præter alia volumina S. STEPHANUS Protorex a 1015. Ecclesiæ monasterii Pécsvaradinensis dono dedit: tria nocturnalia, duo matatutinalia, antiphonaria, missalia,

psalteria, gradualia. [Fejér, codex diplom I, 301. 2.] Aetate s. LADISLAI a 1093. in libraria Abbatiae s. Martini de monte Pannoniae reperiebantur: Missales, Antiphonaria, Gradualia, Sequentialis cum trophis, YMNARIUM. [Kunze, M. Könyvszemle. 1878. p. 168.] Synodus Strigoniensis a. 1280. habita requirit libros, in quibus tam diurnum quam nocturnum officium potest celebrari. [Endlicher, l. c. p. 583.] Inter libros Carthusianorum S. Antonii de Lechnitz a. 1352. commemoratur graduale et antiphonales. [Wagner, analecta Scepussii III, 179.] Inuentarium gloriose virginis in Cybinio a Joanne plebano c. a. 1372. confectum recenset: octo missalia, quatuor psalteria, duo antiphonaria, duo gradualia, unum lectionale. [Seivert, das älteste Hermanstädter Kirchenbuch, p. 348.] Visitatio Capituli Metropolitani Strigoniensis p. 1397. perhibet adesse duo antiphonaria, totidem gradualia, psalteria et lectionalia, item unum missale. [Batthyány, Leges eccl. R. Hung. III, 328.], Inventarium Rerum ecclesie sancti martini in posonio factum tempore domini Jacobi custodis eiusdem ecclesie posoniensis. Sub anno domini millesimo CCC^o XXV° [r. 1425—1432.] Sabbato proximo post diem Cinerum, ad usum ecclesiae collegiatæ perhibet, quod adsint: duo libri matutinales magni, tria psalteria, quatuor gradualia, vnum antiphonarium, vnum capitulare chori, aliud capitulare pro festiuitatibus, vndecim libri integri missales, vna pars yemalis antiphonarii noui, vnus liber specialium missarum. Eodem tempore Ecclesia Zagrabiensis possidebat: Antiphonaria nouendecim, missalia unum supra

triginta, octo psalteria, unum habens in fine ympos cum nota, novem breviaria, tria capitularia, item unum capitularium cum Kalendario et rubrica Zagradiensi. [Fejérpataky, Magy. Könyvszemle 1880. p. 363. s.]

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IV.

QUINAM HACTENUS HYMNOS SACROS LATINOS ECCLESIAE HUNGARIAE EDIDERINT.

ENUMERATURI viros clarissimos, qui ante nos ad Hymnos ecclesiasticos Ecclesiae Hungariae latinos edendos illustrandosque operas contulerunt, recensum eorum in duas partes diuisimus, in quarum priori collocandi erunt ii, qui libros in sacrosancta liturgia et diuinis officiis perscrutati: hymnos, prosas, antiphonas et alia ex iisdem publici iuris fecerunt. His recensitis transibimus ad alterum enumerationis nostrae caput, in quo nobis proposuimus de iis agere, qui hymnos ecclesiasticos latinos Ecclesiae Hungariae post introductum ritum Romanum, sub liturgia cantatos, in publicam lucem produxerunt.

Post renatas literas, primus nec sine digna laude, plura carmina S. S. Patronorum Regni Hungariae, quae ecclesiastica auctoritate pollebant, typis describi fecit Iudocus CLICHTOVEUS, neoportuensis, sacrae theologiae professor parisinus, origine Flander. Parisiis in Cardinalis Monachi collegio philosophiam sub Joanne Fabro Stabulensi didicit, et dein docuit. L. Guillardo, cuius educator fuerat, ad Tornacensem episcopatum nominato, cathedramque suam occu-

pante, Tornacum se contulit, ibidem per annos aliquot parochum Ecclesiæ s. Jacobi egit, atque ad gregem sibi commissum frequentes habuit sermones, sicut et postea Parisiis in æde navarrica, ad S. Sulpicium, ad S. Germanum de Pratis, atque alibi. Cum anno 1527. ab Episcopatu Tornacensi ad Carnutensem transferretur Guillardus, secutus eum Clichtoveus, beneficio illius in Cathedrali Ecclesia B. Mariæ V. Canonicatum obtinuit, ibique reliquos vitæ dies egit. Primus e Parisiensium Theologorum collegio adversus Novatores scripsit. Porro laus eius præcipua est, quod Antonium de Prato Archiepiscopum Senonensem t. s. Anastasiæ pr. Cardinalem, Galliarum primatem, in celebranda adversus Novatores Synodo, quæ Senonensis dicitur [Apud Hardinum IX, 1925. s.], Lutetiæ Parisiorum 1527. et 8. habita, plurimum suo studio et diligentia adiuverit. Summa vitæ integritate, zelo salutis animarum, contemptu mundi, clarus, rei literariæ propagandæ intentus, quod reliquum vitæ erat in obeundis theologi muneribus consumsit. Decessit Carnuti die 22. Septembris a. D. 1543. Suæ profusissimæ doctrinæ eximia monimenta magno voluminum numero nobis venturæque posteritati reliquit, ut adnotante J. Launoio [Regii Navarræ gymnasii parisiensis historia. Paris 1677. p. 672.] eorum catalogus confici vix possit. Et tot ac tantis scriptis, nostri quam maxime interest hymnologicum, opus grande et laboriosum. Integer huius operis titulus sic habet: „Elucidatorium ecclesiasticum ad officium Ecclesiæ pertinentia planius exponens, et quatuor

libros complectens. Primus Hymnos de tempore et sanctis per totum anni spacium, adiecta explantione declarat. Secundus, nonnulla Cantica Ecclesiastica, Antiphonas et Responsoria, vna cum benedictionibus candelarum, cerei Paschalis et fontium, familiariter explanat. Tertius, ea quæ ad Missæ pertinent officium, præsertim Præfationes et sacrum Canonem breuiter explicat. Quartus, Prosas quæ in sancti altaris sacrificio ante euangelium dicuntur, tam de tempore quam sanctis facili annotatione dilucidat., Quinque numerantur Elucidatorii Clictoveani editiones: prima omnium Parisiis 1516. lucem vidit in officina Henrici Stephani [Etienne] Chalcographi e regione scholæ Decretorum. [Cf. A. Renouard, *Annales de l'imprimerie des Etienne*. Paris. 1841. ed. alt. I, 17.] Mox repetitis vicibus 1517. et 19. Basileæ apud Frobenium, rursus 1521. apud Simonem Colines parisiensem vulgatum fuit. Auctum in hymnis, sed in ceteris abbreviatum prodiit 1555. Venetiis in vico S. Mariæ formosæ ad signum spei. [V. G. W. Panzer, *Ann. typogr.* VI, 201. 3. VII, 72. Daniel, *Thes. hymn.* I, XVIII.] Post fata scriptoris Parisiis, quarta, ut dicitur, 'æditio' [in 2. vol. VIII. I, 608. II. 636.] a. 1548. curata est ab J. Roigny, et lapsis paucis annis apud eundem typographum Joannem de Roigny a. 1556. vulgata fuit 'postrema æditio [qua et nos utimur] accuratissime visa et prælecta,' quæ non immerito in fronte 'aliis longe præstantior ac emendatior, adpellatur. [Fol. m. 260. ff. et 2. ff. index.] Omnes dedicatæ fuere Epistola Reverendo in Christo Patri ac Domino D. Joanni

GOZTHON de Zelesthe, superiore in Pannonia, ecclesiæ Jauriensis Episcopo dignissimo, locique eiusdem comiti perpetuo, Joannes II. Goszton de Felső-Szeleste, tricesimus et septimus serie inter Præsules Jaurinenses, rexit hanc Ecclesiam ab a. 1510. ad a. 1525., quo ad sedem Transsilvaniensem translatus est. Reginæ Mariæ cancellarius, cultor erat literarum atque artium. Sponsæ suæ Jaurinensi dono dedit mitram pretiosam gemmis ornatam. A. D. 1527. videtur Gosztonyi diem supremum obiisse. Scriptor parisien-
 sis eidem nostro Episcopo aliud quoque opus: de necessitate peccati Adæ et felicitate culpæ eiusdem, apolegetica dissertatio. Paris 1519. per H. Stephanum, inscripsit. [V. L. Károlyi, speculum Jaurinensis Ecclesiæ. Jaurini 1747. p. 77. A. Szeredai, Series antiq. et rec. Episcoporum Transilvaniæ. A. Carolinæ. 1790. p. 185. Romanus a S. Venantio, Syllabus Præsulum Jaurinensium. Jaurini 1794. p. 42. Nagy I. Magyarország családai. Pest. 1858. IV, 428.] In eleganti præfatione, qua Clichtoveus enarrat, quibus præsidiis ad emendandos, illustrandos, edendosque hymnos ecclesiasticos adiutus fuerit, hodie amplius commendantur ea, quæ Patronum et Mæcenaten Clichtovei ep. J. Gosztonyi, quem in alio eidem dedicato libello [de necessitate peccati Adæ] virtute et literis ornatissimum vocat, respiciunt. Quinam enim melius indicare possit hæc, quam collector hymnodicæ. Dicta salute, et præmissis quibusdam generalibus observationibus, sermonem ad eum convertit: 'gravissima tua paternitas, zelo domus dei succensa, inquit, multo iam tēpore indoluit tantam

in ecclesia dei inualescere inscitiam, atque tam crassam eorum, qui sancto ministrant altari et diuinas ex officio personant laudes, ignorantiam: ut rari admodum inueniantur, qui exacte et integre, quæ legunt aut canunt, intelligant . . . ut huic gravi morbo iam late grassanti et totum pene occupanti Christianum orbem, pro viribus occurrere mederique possit insignis tua dignitas, *cum apud celeberrimam Parisiorum academiam diversaretur* ad tempus . . . me pro incredibili sua humanitate in mutuam familiaritatem et quotidianam congressionem ascitum, assidius adhortata est impulsibus et continua efflagitatione sollicitauit, vt hymnos ecclesiasticos, qui in horis canonicis decantantur, facili planaue expositione elucidarem, quod illi numquam multis scateant mendis. Adfirmat deinde, se diu detrectasse hanc provinciam, quæ potius ad peritum grammatices professorem spectat, sed tandem importunitate, sed quæ omni opportunitate tempestiua et commendabilior est, victum fuisse. 'Victus sum, alloquitur doctum Præsulem, itidem illa animi tui eximia synceritate, qua non propriæ utilitatis, sed publicæ tantum rationem quærens, ea impensius expetis fieri, quæ ad Dei honorem in omnibus quærendum et ad animarum nostrarum salutem attinent, quæque ad cultum ecclesiasticum, et ad maiorem diuinarum rerum spectant celebritatem. Victus sum incredibili tua in me beneficentia, qua ob suscepta cumulatissime a tua paternitate munera usque adeo illi sum obstrictus, ut ne minimam quidem illorum partem condigna compensatione æquare possem. Ne tamen ob hanc tuorum in

me meritorum inæstimabilem magnitudinem, nulla prorsus ipsis referatur gratia, quibus certe debetur quam maxima, connixus sum pro viribus elucubrare succisivo studio hoc, *quod efflagilasti opus*, non quidem quantum exposcit ipsa rei dignitas, sed quantum valet tenuis mea facultas. Persuasum habens singularem tuam benevolentiam mihi quidem perspectissimam, facili venia id excusaturam, quod minus sufficienter aut plene discussum est in eo negotio aut non satis reclusum.' Aperit C. mentem suam de modo, quem in Elucidatorio compilando secutus sit: 'Meum utique erit studium, genera carminum, quibus hymni centexti sunt, paucis describere, rhythmorumque ecclesiasticorum in prosis observatorum leges et numeros recensere, si qua in illis errata aut menda deprehensa fuerint ad limam reducere, autores ipsorum, ubi mihi comperti fuerint, nominatim exprimere. Demum si qua dein occurrerint annotationem propriam diffusius exposita aut grammaticam aut ex scriptura sacra pendentem, illam adducto probatorum auctorum testimonio, approbationeve sanctorum eloquiorum ordine uersum observato subnectam'. 'Cæterum, dicit, quoniam non solum hanc operam insigni ecclesiæ tuæ Jauriensi aut Pannoniæ, sed et Galliæ nostræ et quibusvis aliis profuturam speravi, ratus sum id cunctis conducibile fore, si in lucem ædatur arte chalcotypa, proferaturque in publicum, quo in plures extendatur atque propagetur ipsa, si qua est futura, utilitas'. Demum his verbis concludit satis longum discursum: 'Itaque amplissimæ tuæ paternitati dedica-

tum hoc opus, atque pollicitationis nostræ satisfactorium sereniore uultu suscipe atque illud in mei, quo te merito prosequor, monumentum et pignus amoris, et uel exiguum gratitudinis in te meæ argumentum apud te repone, non quidem ut ea, quæ complectitur, discas, qui literis cum humanis tum diuinis liberaliter ac præclare institutus, longe hæc omnia transcendisti, neque eorum indiges elucidatione, sed ut frequentiore codicis huius aspectu atque attrectatione crebrior mei te subeat memoria, qui tibi clientulus sum dedititius tuæque dignitatis obseruantissimus. Valeat quam diutissime, ueneranda et mihi semper colenda paternitas. Ex Parhisiis, anno uerbi incarnati. 1515., Hæc Clichtoveo sine iactantia scribere licuit, cui eruditio et diligentia pro materiæ dignitate certe non defuit. His præmissis hymnos et prosas S. S. Patronorum Regni Hungariæ in Elucidatorio Clichtoveano editas, penitius inspicimus.

Ac primo quidem, antequam ad recensenda carmina a Clichtoveo edita transeamus, quærendum, quibus codicibus in editione sua factitanda usus fuerit? Uno eoque mendoso libro manuscripto se usum esse fatetur f. 69. v. Coniecturis ad syllabarum apices restituendos illum usum fuisse, earumque numerum non ita paruum esse, altentius legenti subito adparebit. Jam olim continuator Johannis Trithemii, de scriptoribus ecclesiasticis, in additionibus nonulorum illustrium virorum [N. XXI. apud Fabricium, Bibliotheca eccles. p. 238.] de Clichtoveo observavit: Quæ scabra, fœda, hiantia barbaraque sunt

expolire nisum esse. Quanta fuerit eius græcæ et latinæ linguæ peritia, abunde patet inde, quod libros quator s. Cyrilli in Evangelium Joannis, qui tunc temporis desiderabantur, ex ingenio suo, s. Augustinum secutus, suppleuerit, et quædam manca S. Joannis Dumasceni loca inseruerit, pro quo attamen fatigio male illi repensa est gratia. [V. G. Cave, *Scriptorum Ecclesiasticorum Historia literaria*. Basileæ. 1741. I, 392. J. A. Fabricii, *Bibliotheca Græca*. ed. G. Chr. Harles. Hamburgi 1804. IX. 697.] Eadem in hymnis et prosis ecclesiasticis edendis licentia usus, si vitiata quædam, et a grammaticæ et poeseos legibus aliena sibi deprehendisse visus est, hæc sanare tentavit. Quod non eo dictum velimus, ut tantum virum et suis temporibus disertissimum [Quemadmodum in simili casu, Ep. ad Marcellam XXXIV, 3. ed. Vallarsii I, 156. de s. Hilario scripsit S. Hieronymus.] reprehendamus, sed ut sincere eius institutum edendi describamus. Edidit vero sequentes hymnos: De sancto LADISLAO, rege Hungariæ 'Regis regum ciuis, aue.' L. I. f. 60. r. De sancto STEPHANO, rege Hungariæ f. 69. v. 'Gaudent cœli noua luce'. De Sancto EMERICO, duce Hungariæ. 'Plaude parens Pannonia'. f. 73, v. De sancto MARTINO. 'Martine confessor dei.' f. 74. r. De eodem porro alios duos hymnos: 'Martine par apostolis'; f. 75. 'Fratres vnanimes fœdere nexili'. De sancta ELIZABETH, filia regis Hungariæ duos: 'Gaude felix Hungaria' et 'Novum sidus emicuit'. f. 76. r. Et prosis, ut adpellat Clichtoveus vulgavit prosam de S. ADALBERTO: 'Corona

sanctitatis et immortalitatis' f. 211. r. De sancto LADISLAO, rege: 'Nouæ laudis attollamus'. f. 218. v. De sancto STEPHANO, rege Pannoniæ: 'Corde, voce, mente pura'. f. 236. v. Item duas prosas de sancto MARTINO: 'Sacerdotem Christi Martinum'; et 'Gaude Sion quem diem recolis'. f. 252. v. 253. r. Ad extremum prosam de Sancta ELIZABETH vidua: 'Gaude Sion quod egressus'. 253. v. In universum quatuor et decem carmina, prætermisiss aliis. Sed hæc pro rei magnitudine pauca sunt. Multo felicius exsecuturus fuisset propositum suum vir magnæ eruditionis, si editiones typis descriptas, quæ ea ætate sat copiosæ iam præsto fuerunt, et in his cumprimis Breuiaria et Missalia monastica consulisset atque in suum usum conuertisset. Ut clarior habeatur hymnorum intelligentia, nonnihil inquit de Sancti Ladislai moribus, de vita s. Stephani, quoniam *vulgata non est*, quantum *ex aliis* accipere potuit, [f. 6o. r. 69. v.] paucis se perstrinxisse atque in medium adduxisse. Hic vero nos stupor tenet, quo pacto vitæ sive Legendæ S. S. Patronorum R. Hungariæ, quæ eo tempore iam in tribus diuersis editionibus divulgatæ fuerant, videlicet: Venetiis 1498., s. l. a. et typ. n. [Hain 9996. III, 251. n. V. p. 227], et Cracoviæ 1510., Parisiis incognitæ manserint. Cetera qui copiosius res Clichtovei nosse desiderat, consulat: E. DUPIN, Nouvelle Bibliotheque des auteurs ecclesiastiques. Amstelodami 1703. XIV, 162. seq. Theophili SINCERI [r. G. J. Schwindel], Neue Sammlung von lauter alten und raren Büchern. Frankfurt. 1733. p. 110. s. I. Fr.

FOPPENS, Bibliotheca Belgica. Bruxellis. 1739. II, 763. seq. J. A. FABRICII Bibliotheca latina mediæ et infimæ Latinitatis, ed Mansi. Patavii 1754. IV, 173.

Institutum Eremitarum — cœnobiticorum Ordinis Fr. *Eremitarum s. Pauli*, quod primordia suæ erectionis, sæculo XIII. a partu Virginis, in apostolicum regnum Hungariæ tanquam natale solum reducit, in quo solo centum septuaginta monasteria numerabantur, prius utebatur Missali et Breuiario, quod in libris manu et typis descriptis hodie superest. Notari meretur in exemplari mutilo Bibliothecæ Universitatis regiæ Budapestiensis [LXII. c., quod olim claustrum B. Mariæ V. de Lepoglava in Slavonia fuit.] Breuiarii totius Ordinis Paulini, quod ad finem vergente sæculo XV. lucem vidit, A. D. 1763. adposita est nota hoc ipsum A. D. 1454. ab ANTONIO DE TATA fr. e. O. compilatum fuisse. Paulinorum libri sibi vendicant, ut quidquid ad nostram collectionem conferre potest, id sedulo describatur. Cf. p. 119.

Ungariæ Provinciæ *Ordinis prædicatorum* A. C. 1221. ab ipso fundatore eius S. Dominico duxit originem, qui Fr. Paulum Hungarum et Sadochum cum aliis sociis in patriam nostram misit. Brevi tempore Jaurini Veszprimii et alibi monasteria ædificata sunt. Bernardus Guido de Sanctimonialium familiæ Dominicanorum monasteriis agens commemorat: apud insulam Leporum a Bela IV. ædificatum, ubi pro thesauro habetur pretiosa soror Margarita Virgo electa et sancta, filia quondam regis Hungariæ nomine Bela, quæ in vita virtutis et

miraculis multis effulsit, et post mortem vivere cum Deo miraculis demonstratur. Accidit transitus B. Virginis a. D. 1271. die dominico, 18. Januarii, qui S. Priscæ V. e fastis Ecclesiæ sacer est. Cum de sanctitate b. Margaritæ fama per totam late Hungariam perveniret, rex Stephanus V. Beatæ frater, de ea inter Sanctos referenda cum Pontifice Gregorio X. agebat. Pontifex processum canonizationis 1272. instituendum demandavit, qui semel iterumque sub successoribus denati a. 1276. Papæ tentatus, quartaque vice reassumptus, auspicato fine absolvi non potuit. Demum Mathias Corvinus datis ad S. P. Pium II. literis [s. dd. sed. 1462-vel 64. quas e pervetusto quia coævo codice epistolarum regis publici iuris fecit G. Pray, Vita s. Elisabethæ v. nec non Margaritæ v. p. 237. s. Repetitæ in Monumentis Vat. Hung. Budapest. 1891. VI, 34. s.] vehementer ursit; in iis quam humillime ac studiosissime supplicans, ut apostolicæ auctoritatis præconio et solenni publicatione *sanctam* declararet. Eiusdem prorsus argumenti epistolam 1465. ad Collegium Cardinalium direxit, sed ut euentus docuit, sine effectum. Abhinc causa neglecta fuit ad dies r. Ferdinandi III. qui anno 1641. enixis precibus ab Urbano VIII. petiit: velit huiusmodi beatificationem decernere, et officii ac Missæ celebrationem, adminimum per totum regnum Hungariæ, ac universum Prædicatorum ordinem paterne concedere. Sed et hac sexta vice, Beatificatio B. Margaritæ, cuius imago in famoso cœnaculo præfati ordinis, loco quo hodie rudera mirificæ picturæ Leonardi

da Vinci Mediolani cernuntur, contiguo reperitur, Beatæ titulo insignita, frustra tentata fuit. Interim iam tunc temporis ab Ordine Dominicanorum Officium proprium de Beata Margarita recitabatur, quod cum Sigismundus FERRARIUS, a magistro ordinis F. Sicco 1636. Vindobonæ, ubi studio generali regundo præfuit, Hungariæ missionis commissarius [Cf. Echard, Scriptores ordinis Prædicatorum. Paris. 1721. II, 550.] constitutus, Posonii moraretur, [V. Eiusd. De rebus Hungariæ Provinciæ Ordinis Prædicatorum. Viennæ 1637. p. 341.] solita, ut inquit charitate a P. Jacobo NÉMETHI S. J. obtinuit. [V. Al. Horányi, memoria Hungarorum s. e. n. Viennæ. 1776. II, 683. J. Støger, Scriptores provinciæ Austriacæ S. J. Viennæ. 1856. p. 243.] Hoc officium, quod rhythmicum esse statim dignoscitur, omni chirographorum ope destituti ad literam e libro supra laudato S. Ferrarii describi curavimus. Illud vero merito miramur, oculos ceteroquin acerrimos, viri doctissimi Georgii PRAY subterfugisse: omnia officia propria Sanctorum Patronorum R. Hungariæ, et non modo S. Emerici, ut adfirmat [Diss. h. cr. de S. Salomone rege et Emerico duce Hungariæ. Posonii 1774. p. 76.], rhythmo concepta esse. Interim officium supra laudatum toto coelo differt a prosaico, quod hodie recitant P. P. Dominicani et quod Pius P. VI. a. 1789. Clero Diœcesis Transilvaniensis recitandum concessit. Breuiarium Romanum. Budæ. ed. 1814. P. H. p. 8. inter officia propria Sanctorum Patronorum Regni Hungariæ, ad diem 28. Januarii adfigit B. Margaritæ, Belæ IV.

regis filiæ festum, qua re ex indultu apostolico Strigoniensi Archidioecesi quoque permissum fuisse testatur. Ab hoc nostro discursu ceterum alienæ sunt historiæ B. Margaritæ, quas enarrarunt et illustrarunt præter FERRARIUM et Prayum l. c. F. KNAUZ, A nápolyi Margit-legenda. Esztergom. 1868. Id. Monumenta Ecclesiæ Strigoniensis. Strigonii. 1874. I, 585. 598. 610. II. 1882. p. 103. seq. L. NÉMETHY et G. FRAKNÓI, Adatok árpádházi boldog Margit történetéhez. Budapest. 1884. L. BALICS, A római katholikus egyház története Magyarországbán. Budapest. 1890. II, 2, 353. s. 391. s.

Huc spectat memoriam facere poetarum, qui in editione Breviarii Congregationis S. Mauri Ordinis Sancti Benedicti ad usum Archi-Cænobii Sancti Martini de sacro monte Pannoniæ eiusdem Ordinis, Vindobonæ 1842. typis congregationis mechartasticæ descripti, hymnos S. S. Patronorum R. H. qui in ipso corpore libri, ea qua indigebant ad probatione apostolica muniti leguntur, condiderunt. De his Maurus CZINÁR e. O., in ed. Monasteriologiæ Regni Hungariæ D. Fuxhoffer. Pestini 1858. adnotat: 'Hymnos quos Breviarium Congregationis olim S. Mauri, per eam S. Martini nuper adoptatum in officiis Propriis S. S. Patronorum Hungariæ continet pro Festo S. Stephani et eius Octava Bernardinus TAKÁCS [† 1859.], et Theophilus BALÁS [† 1878.], pro eo S. Emerici Titus MOLNÁR [† 1857.], denique pro eodem S. Ladislai Valerius BALLAY, [† 1885.] emeriti studii poeseos professores publici, alias quoque ab insignibus versibus occasionalibus clari, in spiritu

novi huius Breuiarii composuerunt; [I, 154.] Quorum, si demas Valerium Ballay, meminit etiam compiler collectionis: Scriptores Ordinis S. Benedicti qui 1750—1880. fuerunt in Imperio Austriaco Hungarico. Vindob. 1881. p. 11. 477. 302.

Præter Clichtoveum e veteribus sæculorum lap-sorum scriptoribus unum aliumve hymnum Sancto-rum indigetum edidere: Anonymus H. Quentelli, cuius hymnarius cum bona expositione 1496. pro-diit, f. LXXIII. r. ad laudem beati Martini: 'Fra-tres vnanimis federe nexili., recitat. Expositio hym-norum perutilis [S. l. a. t. Hain 6780.] f. LXI. r. habet: 'Rex xriste martini decus.' Expositio him-norum cum notabili commento Basileensis Furte-riana 1504. f. XXXIX. v. XL. et LXVIII. tres hym-nos legit: 'Rex christe., 'Martine par apostolis, 'Fratres vnanimis., J. WIMPFELING, Hymni de tem-pore et de sanctis, impressi per J. Knobloch, Argentin. 1513. f. LXXI. eundem 'Fratres' repetiit alium: 'En gratulemur' addidit. J. ADELPHUS, Sequen-tiarum luculenta interpretatio. Argentinæ. 1519. [1512. ded.] continet., ut talium rerum curiosis subserviret, f. LXIII. v. 'Aue summa præsulum' LXXXXIX. v. in obitu s. Martini: 'Sacerdotem christi martinum', et f. CII. v. de sancta Helisabet: 'Gaude Sion quod egressus, sequentias. Duos in lucem emisit hymnos G. PRAY, olim S. J., pr. sæc., et quidem in disser-tatione h. cr. de S. Ladislao rege. Posonii 1774. p. 17.' Regis regum civis ave, quamquam ut præmittit, rhythmus non sit e cultioribus. In dissertatione vero de Sanctis Salomone rege et Emerico duce

Hungariæ Posonii. 1774. p. 75. evulgavit hymnum: 'Plaude parens Pannonia', quem laudat eo quod plenus est prisci candoris, et pietatis non fucatae.

Addendi sunt hoc loco plures alii, qui hoc sæculo, hymnos S. S. Patronorum R. H. ediderunt, quorum hymnorum initia hic exhibemus. In quinque voluminibus, quos H. DANIEL, Thesaurum hymnologicum inscripsit [Halis 1841—56.], in quo colligendo proh dolor nullo libro liturgico typis vel manu descripto Ecclesiæ Hungariæ usus est, reperiuntur: De s. Adalberto: 'Hodiernæ lux diei, V, 154. quatuor strophæ. De s. Stephano I, 254. e Clichtoveo quatuor voces: 'Gaudent cœli luce nova., De S. Martino: II, 27. 'Sacerdotem Christi Martinum'. Pro translatione c. S. p. 180. init. 'Nos audi tua festa colentes', IV, 142. 'Martine confessor Dei.' p. 281. 'Fratres unanimes fœdere nexilî.' V, 120. titulum q. v. 'Tuba nostræ vocis elevetur.' I, 104. 'Bellator armis inclytus.' Quatuor primos versus carminum: 'En gratulemur spiritu' 'Martine par apostolis' I, 253. Initia: 'Gaude Sion quæ diem recolis, 'Rex Christe Martine decus'. II, 89. I, 253. Denique de S. Elisabetha: 'Hymnum Deo vox iucunda' — 'Elisabeth collaudemus' Init. I, 304. 'Gaude Sion quod egressus, — 'Florem mundus protulit.' II, 158. 208. 'Ave matrona nobilis' IV, 282. 'Lætabundus Elisabeth decantat chorus' V, 121. Aliquot versiculos ex: 'Novum sidus emicuit' 'Gaude felix Hungaria' I, 289. Danielis Thesaurum subsidiorum manu et typis descrip-

torum copia, ordine et dispositione superat Hymnarium F. J. MONE, cui titulum fecit: Lateinische Hymnen des Mittelalters, aus Handschriften herausgegeben und erklärt. I—III. Freiburg. 1853—5. In hoc reperiuntur hymni de S. Elizabeth: 'O Elizabeth regina; Ave gemma speciosa; Ave matrona nobilis; Plebs devota jocundetur; Gaude Sion quod egressus; Novum sidus emicuit, Hymnum deo vox jocunda.' III. n. 899. 900. 1. 2. 3. 4. 5. p. 282. et seq. DE S. Martino: 'Bellator armis inclitus; Martine confessor dei; Rex Christe, Martini decus; Sacerdotem Christi Martinum; Christe rex noster, via, lux salusque'. Ib. n. 1069. 1070. 1. 2. 3. p. 429. s. Sub nomine 'Liturgie de sainte Elisabeth, permulta e codicibus et libris impressis collegit meritissimus S. Elisabethæ biographus comes de MONTALEMBERT. Et quidem: Officium S. Elisabethæ, e msso Breviario Virdunensi, hodie in Bibliotheca parisina. Officium eiusdem e Breviario mozarabico iuxta textum Migne P. L. v. LXXXVI. Hymnos: 'Deo vox iucunda; Letare Germania; Nunc cunctorum vox iucunda; Decoratos novo flore; Gaude felix Ungaria; Gaude Sion quod egressus; Concinat Ecclesia celebri memoria. 'Adiunguntur denique litanie de Sancta apud Tertiarios Ordinis s. Francisci Lugdunenses olim usitatae. Oeuvres de M. le Comte de Montalembert. Paris. 1861. Histoire de sainte Elisabeth. VIII., 2, 255. seq. Singulos edidit: G. MOREL, O. S. B. E. Lateinische Hymnen des Mittelalters aus Handschr. Schweiz. Kloster. Einsiedeln. 1866. de S. Adalberto, Hodiernæ lux

diei' p. 185. de S. Martino, Tuba nostræ vocis elevetur., p. 287. F. KNAUZ, libri missales ac Breviaria Ecclesiæ Hungaricæ. Strigonii. 1870. p. 88. 9. initia Hymnorum de s. Ladislao 'Regis regum, de s. Stephano 'Gaudent celi, de s. Emerico, Plaude parens, et de S. Elisabeth 'Novum sydus' e Psalterio choralis Strigoniensi 1523. vulgavit. Plures Sequentias exhibet sequentiarius J. KEHREIN, lateinische Sequenzen des Mittelalters. Mainz 1873. E quibus sunt: De S. Adalberto: 'Corona sanctitatis et immortalitatis'; Hodiernæ lux diei., P. 339. 40. De S. Ladislao: 'Novæ laudis attollamus'. P. 423. De S. Martino: 'Sacerdotem Christi Martinum. 'Gaude Sion quæ diem recolis; 'Tuba nostræ vocis elevetur.' 'Ave summe præsulum eja; 'Gaude gemma præsulum'. P. 438. 9. 40. 1. De Sancto Stephano: 'Corde voce mente pura'. P. 485. De S. Elisabetha: 'Gaude Sion quod egressus'; 'Florem mundus protulit'; 'Concinnat ecclesia celebris memoriam'. P. 537. 8. 9. M. FLORIANUS, Historiæ Hungaricæ fontes domestici P. I. Vita Sanctorum Stephani regis et Emerici Ducis. Quinqueecclesiis 1881. e Breviario Strigoniensi 1515. p. 88. s. 148. s. Officia rhythmica; e Missali autem Quinqueecclesiensi 1499. p. 91. 148. Sequentias laudatorum Sanctorum: 'Corde voce mente pura. Stirps regalis proles regis', typis repetiit. Adami de S. Victore sequentiæ de S. Martino, quæ verbis inchoatur: 'Gaude Sion, quæ diem recolis, textum criticum cum introductione bibliographica typis describendam curavit L. GAUTIER œuvres poetiques d'Adam de Sainte Victor.

Paris. 1881. ed. II. p. 187. s. E. RANKE, Chorgesaenge zum Preis der h. Elisabeth. Leipzig. 1883. officium rhythmicum, hymnum Ymnum deo uox iucunda. Novum sydus emicuit et sequentias 'Florem mundus protulit' — 'Gaude Sion quod egressus' p. 6. seq. publici iuris fecit. *Analecta hymnica medii ævi* a. 1886. edenda suscepit GUIDO MARIA DREVES S. J.; qui ut ea qua decebat fide ageret: Cantiones, hymnos, historias rhythmicas, sequentias, prout in codicibus reperiuntur, tredecim adusque voluminibus ab anno 1886. ad 1892. vulgavit, eruditæ præmisit disquisitiones, criticas observationes et lectionum variantium præcipuas subiecit. Reperiuntur in hoc collectione: De S. Paulo pr. erem. 'Salve Sancte Paule'. III, 83. 'Ordo sanctorum militum' IV, 220. — 'Vitis palma exstas veræ.' VIII, 198. De S. Adalberto: 'Exultet claro sidere. 'Festum agat ecclesia'. 'Lætare pacis fœdere'. 'Fulget in templo legifer'. IV, 66. 67. Historia rhythmica V, 99. Sequentiæ: 'O præclara Adalberti'. 'Laudes dicat omnis ætas'. IX, 87. De S. Ladislao: 'Regis regum civis ave'. IV, 174. De S. Stephano rege: 'Jam lucis orto sidere'. 'Gaude, mater Hungaria'. 'Gaudent cœli nova luce'. IV, 238. 9. De S. Demetrio: 'Regnum emit, pro quo demit'. X, 164. De S. Emerico Historia rhythmica V, 166, et Sequentia: 'Lætabundus et canorus'. VIII, 123. 'Stirps regalis, proles regis'. IX, 147. De S. Martino. 'Gaude felix Pannonia., I, 110. 'Rex Christe Martini decus'. 'Martine par Apostolis.' 'Martine, præsul optime.' 'Te Martine, miles Christi'. 'Læte canat Simphonia' II,

67. 128. 29. 'Salve, præsul præcipue.' 'Ave Dei pontifex.' III, 79. 189., Martini laudes incliti'. 'En gratulemur spiritu'. IV, 207. 8. 'Hæc est dies veneranda nimis. Qua Pontifex Martinus cœlo fulget præclarus'. 'Digna cultu dies hodierna.' 'Alma pangat symphonizans caterva'. 'Exsultet nunc omnis chorus psallens organa'. 'O Martine sacer merito'. 'Perspicua rutilat iam dies ista'. VII, 188—193. 'Velut topazion ex Aethiopia'. 'Confessorum flos Martinus'. 'Quam pie sit recolendus.' 'Regem regum collaudemus.' 'Vernat gemma Martinus'. 'Iucundemur et lætemur'. VIII, 185—190. 'Martini laudes incliti.' XII, 184. 'Rex Christe tu mirificas.' 185. 'Martine iam consul poli.' Ibid. 'In laude Martini Deus.' 186. 'Fratres unanimes fœdere nexili. 187. In Translatione S. Martini: 'Ad Martini titulum.' VIII, 190. 'Cor ad laudem redemptoris' IX, 220. 'Miles miræprobitatis'. 'Hodiernæ lux diei'. 'Iucundemur hodie fidelis cœtus'. 'Lætabundi jubilemus.' 'Pulset astra vox sublimis'. 'Lætabundus exsultet fidelis chorus., 'Festi decus præoptati'. 'Martini præconium'. 'Voce clara plebs exsulta'. 'Hac in die voce, voto'. X, 253—60. In translatione S. Martini: 'Laudes summi confessoris'. X, 260. 'Inter patres monastici.' XII, 186. In Reversione s. Martini: 'Læta dies et votiva'. X, 261. 'Martine præsul optime'. XII, 187. In Subventionem s. Martini: 'Gaudium mundi, Christe lux sanctorum'. Ib. 188. Tandem de S. Elisabeth: 'Salve venerabilis'. III, 162. 'Deus tuorum militum, pauperum atque divitum'. 'Exultent filiæ matris ecclesiæ'. 'Gaude felix Hun-

garia'. 'Magnæ Deus potentiae'. 'Surgit de stirpe regia'. IV, 129—32. 'Dies sancta consecravit'. 'Plebs devota iucundetur'. VIII, 121. 2. 'O Elisabeth regina'. 'Plebs devota psallite'. 'Lætabundus exsultet fidelis chorus harmonia'. IX, 145—7. In elevatione s. Elisabeth: 'Super omnes una mitis' X, 168. 'Insigne sidus claruit'. XI, 118. 'O Deus alme, nostris fave votis'. XII, 109. 'Exsultet aula cœlica'. 110. 'Jesu, vita viventium'. 'Pange, lingua gloriosæ'. 111. 'Lantgravia Thuringiæ'. Ib. 'Exsultet in ecclesia'. 112. 'Læta stupet Thuringia'. Ib. 'Felix gaude Germania'. 118. 'Pange Christo die isto'. Ib.

*

*

*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

EDITORES HYMNORUM ECCLESIASTICORUM.

His opportune de editoribus Hymnorum liturgicorum prænотatis, transeamus ad alterum nostræ disquisitionis caput, in quo nobis proposuimus de iis agere hymnis sacris, qui in Missalium et Breuiariorum ordinem nunquam recepti, priuato attamen usu inter sacrorum solemnia adhibiti in Ecclesia fuere. Ex eorum numero quatuor supra septuaginta, apiculas, ut fatetur — in dedic. lat. 4. oct. 1651., — imitatus, ea qua potuit solertia conquisiuit, anonymus editor libri: 'Cantus catholici. Régi és Uj Deák, és Magyar ajitatos egyházi Énekek es Litaniai Anno MDCLF'. quem aliqui Petrum Ragyóczy canonicum agriensem esse dicunt, qui sumtibus Benedicti KISDI episcopi sui, hanc collationem publici iuris fecit. Summopere dolendum, quod collector oblitus sit adnotare, quos hymnos ipse conscripserit, unde alia carmina partim sumserit, quid de ætate, auctoribus eorum senserit. Huius collectionis nova editio vulgata fuit anno 1674. h. t. 'Cantus Catholici Latino-Hungarici in lucem dati Auctoritate et Liberalitate Illustrissimi ac Reverendis-

simi D. D. Leonardi Szegedi Episcopi Agriensis. Cassoviæ, Typis Academicis Soc. Jesu per Franciscum Lubovienski et Georgium Pilgram'. IV. Præfatio commendans opus, prouocat ad verba s. Augustini: 'Ut svavesonantibus vocibus, eliquetur Dei veritas in corda hominum'. Conf. IX, 6., et ad aliud eiusdem s. Patris, quod tamen non in prologo Augustineo super Psalmos, sed in s. Basilio ex interpretatione Rufini, ap. Migne IV. I, 63. legitur: 'Ut dum svavitate Carminis et delectabilibus modulis cantilenæ, mulcetur auditus; Divini Sermonis pariter utilitas reseratur'. Ceterum hymni latini quotquot in hac sylloge reperiuntur, tantum ad officium de Tempore, Beatam Virginem Mariam et Cœlites in universa Ecclesia cultos adtinent; qui de S. S. Ecclesiæ Hungariæ propriis habentur, nulli inueniuntur.

Eodem ævo claruit Joannes KAJONI Ordinis S. Francisci Ser. monachus, qui sive doctrinam spectemus summa diligentia paratam, sive ingenium ad artem musicam colendam, exercendamve aptissimum, ceteris quotquot de hymnis nostris colligendis bene meruerunt, palmam præripuisse nobis videtur. Quapropter oblata hac opportunitate neminem arbitramur nobis vitio versurum, si de vita et scriptis, ea quæ nobis innotuerunt, h. l. commemoraverimus. Anno a reparata salute 1629. in Nagy Kajon natus, humaniorum literarum elementis imbutus, ordinem S. Francisci provinciæ S. Stephani ingressus est, et ad sacerdotium promotus, variis muniis gestis et artium liberalium exercitiis ceteris præcurrit. Musicam sacram, cantum Gregorianum

et popularem ecclesiasticum, organi pulsum non modo egregie calluit et promovit, sed et ut organi faber excelluit; ita ut iuxta G. Reisch musices peritissimi Carthusiani sententiam [Margarita philosophica. Basileæ. 1517. l. V. tr. I, 3.] *musicus* recte dicatur, in quo aderat facultas bene instrumenta versandi et modulandi, hymnos componendi et peritia, ea quæ ad musices rationem spectant iudicandi. Indefessum virum mox præesse iussere superiores. De schola et monasterio Csik-Somlyoensi per incursiones pene diruto optime meritus, utrumque 1661. instauravit. Claustрум Mikháziense cum Ecclesia e rustica et inculta forma in elegantiores redegit 1669. Eandem operam navavit in conuentu Szárhegyensi 1669., qui eum velut alterum conditorem veneratur. Ut Custos 1675. cum indultu apostolico Csik-Somlyóini, ubi inde ab 1681. Quardianatus officio fungitur, typographiam erexit, e cuius prelo 1676. Cationale Catholicum, elapsoque biennio Kalendarium siue Directorium officii divini inclitæ Custodiæ S. Stephani in lucem publicam prodiit. Hic quemadmodum et Mikházini, Szárhegyini et Udvarhelyini organa excitavit. Anno subsequenti instaurationem ædium Csiksomlyoiensium impigre perfecit, Ecclesia renovata, quam Vitus Pilutius, Archiepiscopus Metropolita Moldauiensis consecrav. Quamvis Kajoni vir simplicissimus et vitæ per omnia rectæ fuerit, ætatem senilem non attigit, quippe qui annos octo super quinquaginta natus, animam Creatori suo placidissime reddidit. Memoriam tanti viri servat epitaphium: 'Custodiæ Pater,

Vicarius Apostolicus et Missionum Præfectus in Transsylvania, reedificator Conventus Szárhegyensis, orationi deditus, sobrietatis cultor, doctor rudium et parvulorum, vir denique in operibus pietatis infatigabilis, episcopatum a s. Sede apostolica sibi oblatum, humilitatis amans recusavit. Decessit post magnam in aduersis exhibitam patientiam in Szárhegy a. 1687. die 23. Aprilis'. Hæc sunt quæ nobiscum de vita et moribus Kajonii posterî communicarunt. Magnam ingenii famam suis reliquit collectione hymnorum vernaculorum [n. 511.] et latinorum [222], quod promptuarium hac inscriptione donatum publici iuris fecit: ,Cantionale catholicum. Régi és Uj, Deák és Magyar áitatos Egyházi énekek, Dicseretek, Soltarok és Lytaniak; Kikkel a' Keresztyének Esztendő-általvaló Templom—Solemnitásokban szoktanak élni. Halottas Temetéskor-való, és a négy utolsó dolgokról emlékeztető Enekekkel együtt. Most ujonnan nagy szorgalommal egybeszedettek, megjobbitattak, és a Keresztyének éppületire, s lelki vigasztalásokra kibocsáttattak, a' szent Ferencz — Szerzetiben lévő Kájoni, P. Frater János által. Superiorum permissu. A' Csiki Kalastromban. Nyomtatott Cassai András által, 1676-ben., IV. Usurpamus exemplar Metropolitanæ Bibliothecæ Strigoniensis. [L. III, 31. n. s. I. H. II, 39.] Facultas pro descriptione typis a Commissario Generali Familiæ Ordinis Minorum Fr. Jacobo a Spinetulo elargita librum abs ipso compositum et ex diversis auctoribus collectum esse adfirmat. Adprobatio Rssi.

Ordinarii F. Casimiri Domokos eundem ex variis et approbatis auctoribus collectum et compositum fuisse. In epistola dedicatoria ad patronum suum Stephanum Torma, supremum Comitem cttis. B. Szolnok, rationem instituti sui reddens inquit: se hymnos melioris notæ, psalmos et laudes in unum volumen cogregatos meliori forma et ordine disposuisse. Ad lectorem vero scopum libri recensendo testatur primarium finem, ob quem magna industria cantiones latinas et hungaricas conquisiuerit esse, quod experientia eum docuerit, ob defectum librorum idoneorum hymnos persæpe corruptos de manu ad manum tradi. Huic malo obviam ire intendit editione abs se suscepta, in qua priscæ formæ et pulchritudini restituuntur, quosdam e latino in vernaculam linguam transtulisse, rhythmi archetypi semper studiosus. Continet collectio ista tres partes, quarum altera et tertia peculiari titulo distincta, eodem quo prima id est anno 1676. lucem vidit. Elapsis abhinc quadraginta et tribus annis Georgius MÁRTONFFI l. B. de Karczfalva, Episcopus Transilvaniæ, Præpositus S. Stephani Pm. de castro Strigoniensi E. M. S. canonicus, Cationale Catholicum a. 1719. suis sumtibus, typis monasterii B. Mariæ V. Csik-somlœnsibus describi curavit, editore P. Augustino Balás. Hic inter alia de editionis abs se susceptæ ratione, causas recenset, quod opus illud, iterum prelo subiectum fuerit. Plurimi, merito queritur, pie defuncto P. F. Joanni Kajoni, primo operi huius collectori, alapam hæreseos aliquo modo impingebant, quod nimirum multa hæresim sapientia,

aut hæretica, in hoc volumine congesisset; verum hi, si revolvissent *antiqua in Hungaria impressa Cantionalia*, ante huius impressionem, deposuissent iudicium. In illis enim *uti invenit*, ita et reliquit, *Personam* [vernacula nostra lingua] pro natura assumpsisse *Verbum*. Quare ex pulveribus pie defunctum Patrem suscitare volens, melioratus est defectus. Fatetur editor se rotulos, prosas et sequentias, quarum notæ manus effugere omisisse, item aliorum cantuum de Sanctis textum correxisse, verbo in quibus multus erat, et brevitatis et sensus gratia purgasse. P. F. Joannes noster Ordinis Minorum strictioris observantiæ, Custodiæ S. Stephani Regis in Transsylvania decus et gloria, qui hymnos hungaricos facile e vulgi ore hausit, inter eos, qui apud nos cantiones ecclesiasticas latinas ediderunt, facile primam tenet sedem, ob copiam earum, inter quas, ut superius iam observatum fuit, reperiuntur haud pauci peculiare extra Hungariam non usitati. Quamvis nihil dicat, tamen verisimile est Kajonium has ex parte multo antiquiores, e codicibus descripsisse. Quinque hymnorum auctores nominat, et quidem: Petri Damiani, Cardinalis Ostiensis, ex dictis B. Augustini conflatum hymnum de Gloria Paradisi 'Ad perennis vitæ fontem mens sitivit arida, P. 733., qui legitur in editione huius S. Patris Parisina 1743. III, 463. Carmen B. Jacoponi, de vanitate mundi': 'Cur mundus militat sub vana gloria, p. 686. ap. Daniel, Thes. II, 379. Hymnum de Nativitate D. N. J. Christi 'Grates nunc omnes reddamus Domino Deo, p. 34. apud Daniel, l. c. p. 5., quem

tamen K. p. 34. perperam S. Gregorio Papæ adscripsit. D. Dominici Carthusiani, de pœnis in ferni 'Homo Dei creatura, cur in carne moritura, P. 736. Daniel, l. c. IV, 250. s. E rhythmica oratione ad unum quodlibet membrorum Christi patientis et a cruce pendentis' V. S. Bernardi ad pedes: 'Salve mundi salutare, salve salve Jesu care., P. 175. oper. ed Migne III, 1319. Ex his patet Kajonium pro temporis sui indole hymnos veteres latinos novisse. Singulos vero hymnos, non unius esse meriti facile patet. Certe in numero eorum, quos ex aliis se antiquioribus auctoribus commodatus est, aliqui ieiuni sunt, nec mentem penetrantes, nec cor mouentes, alii mediocres ad docentis potius dicendi genus, quam ad poeseos indolem compositi. Interim remanet non exiguus sane numerus cantuum, qui habito respectu formæ et materiæ poeticæ, non ultimum inter carmina sacra locum merentur. Quod autem eidem privos adtinet, minime inficiandum est, illos vitiis communibus ætatis sequioris laborare, nam ut de barbaris vocibus taceamus ac vix latinis, quibus utitur, iidem hymni persæpe obscuri et implexi sunt, minime naturali sed sæpe redundante verborum copia abundant, unde et obscuritas gignitur orationi, et in eadem ornanda delicationibus auribus importuna quædam sedulitas. Eiusdem Kajonii est Cationale a. 1650. manuscriptum, de quo inferius sermo recurret. Hæc commentatio de Kajonio, qui rerum musicarum artifex vocis et organi concentu sensus religionis cultui aptos animis hominum infundere contendit, si paulo lon-

gior evasit, tamen minime superflua propterea, quod ea in medium protulit, quæ de sollicitudine viri laboriosissimi testantur, cuius nomen, quodadusque studiis his constat honos, perenne erit. Ut in cœpta præcipuarum collectionum serie progrediamur, offert nunc se nobis illa, quam inclinante sæculo a. 1695. Georgius NÁRAY Archidiaconus Zoliensis, Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis canonicus, Tyrnaviæ typis academicis describi fecit s. t. 'Lyra Cœlestis svavi concordia Divinas Laudes personans a terrenis ad Cœlestia avocans, elaborata et iuxta musicales notas in harmoniam adoptata': quam 'ad pietatem fidelium excitandam et fovendam, ac augmentum Gloriæ Divinæ utilem esse, iudicavit M. Szentiványi Academiae Tyrnaviensis cancellarius. In præfatione ad cantorem seu lectorem, auctor inquit se cantiunculas has circiter centum abs se rudiore Minerva elaboratas, præter pauculas aliquas ex alieno horto collectas publici iuris fecisse. In his est cantio pro amore Dei, ab aliquo ut videre fas est, pientissimo religioso composita: 'Amo Deum sed libere.' P. 150. s. Iam quidem prius meritisimus vir 1692. typis imprimi fecit cantionem de sacerdotibus: 'Vos qui clericali toga vosmet induistis, quam in appendice inter cantiones extra ecclesiam in priuato usu usurpandas p. 215. laudati operis hymnologici repetiit. In reliquo eidem paucos inseruit hymnos latinos. Huc item referendus liber precum notissimus '*Officium Rákoczianum*', qui auctori patri Sorietatis Jesu, cuius nomen ad

nostrum usque diem detegere haud contigit, [Cf. Car. Sommervogel S. J., dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes publiés par des religieux de la compagnie de Jesus. Paris. 1884. p. 658. V. c. p. 391.] adscribitur, et in quo continentur pro cultu sanctorum Hungariæ Patronorum hymni, quos ne quid desideretur prætermittere religioni duximus. A recensione hac recedere non licet, quin partite de recentissimis veterum hymnorum latinorum ecclesiasticorum Hungariæ editionibus verba faciamus. Ita hymnum 'Ave salutis hostia, de Sanctissimo Altaris Sacramento in editione: Nádor Codex a pesti egyetemi könyvtár eredetiéből bevezetéssel és szótárral. Budæ 1857. vulgavit Franciscus TOLDY. Idem eucharisticum carmen, erudite illustrando repetiit SZILÁDY Áron, középkori magyar költői maradványok. Budapest. 1877. I, 248. In eadem collectione p. 278. habetur carmen de S. Ladislao: 'Salve benigne rex ladislæ', cuius vix aliquot lineolas dedit G. Döbrentei, régi magyar nyelvemlékek. Budæ. 1840. II, 6. 7.

V.

UTILITAS COLLECTIONUM, QUÆ HYMNOS ECCLESIASTICOS SIMUL EXHIBENT.

QUAM utile commodumque sit, non modo Veteris Ecclesiæ, ævi medii, sed et quæ post renatas u. d. literas carmina ecclesiastica composita fuere, omnia simul collecta possidere; quantæque habendæ sint doctis viris gratiæ, quod hæc in publicam lucem produxerint, facilis est existimatio. Norunt ipsi per sese harum rerum studiosi, quantum hac re operæ sumtibusque eorum parcatur. Accedit quod animum legentis regit ipsa collectionis series, cum continuo quasi filo a primis hymnorum principiis ad nostros usque dies thesaurum hymnologicum fere deducit. A septem inde lustris apud Anglos, Gallos, Germanos admirandus plane ardor continuo plane increvit, divulgandi hymnos ecclesiasticos latinos. Labore et iudustria clarissimorum iuxta ac doctissimorum virorum: C. BARTSCH, H. DANIEL, G. M. DREVES, L. GAUTIER, I. KAYSER, I. KEHREIN, G. E. KLEMMING, MARCH, M. MÉRIL, G. MILCHSACK, E. MISSET, F. MONE, G. MOREL, I. M. NEALE, I. PAULSON, PIMONT, POUCELET, A. REINERS, W. REITHMEIER, A. SCHUBIGER, R. TRENCH, A. F. VILMAR, H. J. WEALE,

quorum libros, ubi de subsidiis Hymnarii huius loquemur, enumerabimus, disciplina hymnologica facta est europæa. Reliquum modo est, ut aliquid dicamus de commodis magnis, quæ e doctrina hac in literas sacras et profanas manant.

Ac primo neminem latet, qui vel paulum in studiis historiarum versatus est, quantum luminis e legendis ac carminibus ad res ecclesiæ et patriæ priorum sæculorum illustrandas petere omnes possunt. Hinc mirum non est Stephanum WERBÖTZIUM, Hungariæ Ulpinianum, historiarum colentissimum in Tripartito I. I. t. XI. versus penultimos Sequentiæ 'Corde voce, ad docendum hic prelatos etc. adlegasse. Multa ex iis nova discimus de rebus antiquis, quod facile explicatur reputantibus nobis, legendas et carmina ecclesiastica e totius nationis ingenio, tanquam suis radicibus prodiisse, eamque ob causam ipsos viliores foetus poeseos ecclesiasticæ, illum qui cuiusque proprius est ævi characterem præ ceteris referre. De usu in historia dogmatum non expedit multa adferre, enimvero doctrinam christianam, plurimum patere e cantionibus, quas populi in ore vixisse verisimile est, quis neget? Accedit quod hæc monimenta nos doceant, quos a primis inde sæculis proprios coluerit Sanctos Patronos Ecclesia in Hungaria. Ipsa monimenta artis pictoriæ et sculptoriæ e hymnis lumen nancisci in confesso est.

Adde aliud argumentum, quod utilitatem harum cantionum comprobat, philologicum: supplementa ad lexica mediæ et infimæ latinitatis in hymnis

ecclesiasticis ignota reperiri, ostendit, ut recentissimum exemplum producamus, editio fragmenti vitæ S. Catharinæ alexandrinæ metricæ e libro manuscripto sæculi decimi et quarti, nuperrime publici iuris facta illustrataque a I. Paulson. Multæ voces latinitatis apud nos obviæ in lexicis deficientes, aut sine testimonio positæ, carminum ecclesiasticorum auctoritate suppleri vel firmari poterunt. Monachorum versificandi ratio, ut plus semel sincere confessi sumus, ab antiquorum inprimis classicorum poetarum, e. g. Aeneidis et Pharsaliæ re metrica differt, habituque pedestri incedit; haud tamen iniucundum est in ipsis hirsutis vocibus et sententiis igniculos agnoscere poetis a natura datos. Quare non diffitendum est, hos scriptores eruditorum curis non minus esse dignos, quam istius ætatis prosaicos, pluribus quoque nævis tam in verbis quam in rebus obnoxios.

Denique inter omnes constat, eos qui sæculo decimo et sexto coaluerunt cœtus a sacris nostris alieni, nostras cantiones aut ipso latino sermone adoptasse, aut in linguam vernaculam translatas, ad normam catholicorum, usurpasse, vel plus minusve prisca verba retinuisse, plerumque autem melodiam hymnorum catholicorum secutos fuisse. Unde nostris diebus viri eruditi acatholici fateri non dubitant, nihil christiano homini dignius esse, notitia et cultu hymnorum veteris Ecclesiæ. Ex his celeberrimus I. M. Neale, editioni Sequentiarum hæc verba præmisit: eas Hymnis penitus recentiores, gravitate tamen sententiarum, pondere verborum, virtute poetica nullo modo ab iis excelli. Celebrato eleganti

opere Trenchiano addit: Pulcherrimum hoc opus hoc uno pulchrius optaverim — veritas enim Platone magis amica est — ut se æquiores in dogmata, quæ a Protestantibus vel negantur, vel in dubium vocantur, monstravisset auctor.

Concludimus has observationes, salutando votum H. Danielis, in fine prolegomenorum vol. pr. Thesauri: 'Faxit autem Dominus ecclesiæ christianæ O. M., cuius honorem omnes hymni celebrant, quem cantica prædicant et sequentiæ cum antiphonis laudibus certatim extollunt, ut hic etiam studiorum nostrorum fructus ad salutem ecclesiæ christianæ valeat., Facile foret alios quam plurimos scriptores a sacris nostris exules, qui in laudes hymnorum Ecclesiæ Catholicæ excurrerunt, in medium proferre, sed quia nimis longum esset, abstinemus.

VI.

TABULA FONTIUM ET SUBSIDIORUM.

SVLLABUM fontium et subsidiorum adhibitorum liceat nobis non tam enarrare, quam probare, et quid consilii cœperimus in hoc recensu, cuius tres fecimus sectiones, exponere. Harum prima exhibet codices manuscriptos: Agendarum, Antiphonariorum, Breuiariorum, Cantionalium, Capitularium, Collectoriorum, Diurnarium, Gradualium, Horariorum, Legendariorum, Librorum precum, Missalium, Ordinariorum, Psalteriorum, Sacramentariorum ordine chronologico propositorum, quibus hoc in Hymnario concinnando usi sumus. Ac quidquid ad nostram scientiam peruenit, et quorum facultas nobis facta est, undique hausimus et excerptimus, singulorum codicum a quibus mutuati sumus aliquid, nomina fideliter adscribentes. Recensum ipsum quod adinet, poteramus equidem ad exemplum Angliæ, Galliæ, Germaniæ, Italiæ, libros manuscriptos prolixioribus animadversionibus ex historiis, scientia rei bibliographicæ, artium, antiquitatum, additis etiam iconibus polychromicis alioque adparatu, augere, ornare, splendideque ad morem nostrorum dierum

edere: sed me etiam tacente, omnis æquus rerum arbiter perspecturus est rationem: me sumtus quos ipse fero, ab hoc proposito prohibuisse. Cum itaque codicum manuscriptorum magna copia restet in iis, si excipiantur principes, delineandis breuitati cum maxime studebimus. Secunda nostri syllabi pars recensebit libros liturgicos, neutiquam omnes qui sese raritate vel præstantia commendant, sed tantum selectos quosque; a completo recensu nimia eorum copia nos auocavit. Tertia sive ultima pars continet scriptorum antiquiorum et recentiorum subsidia, quia cum editor non solius u. d. literaturæ causa, sed maxime eruditæ utilitatis ad opus compilandum accedere debeat, nolimus omnium librorum, quod consultis hac de re adminiculis facile foret, sed insigniorum modo mentionem facere. qui nobis usui fuere. Quod ut confidimus æqui bonique habebunt benevoli et docti lectores, Utut autem exigente id argumento, et rerum copia, disquisitionem illam, quam de *Kalendario Strigoniensi* 429. s. et *Ordinario* 465. s. a nobis nunc primum editis, concinnavimus, ad calcem Hymnarii relegare oportuit, tamen libros manu et typis descriptos, quibus ad eos edendos usi fuimus, ut Tabulæ conspectus clarus evadat h. l. commomerandos esse duximus.

1. *Agenda*. Codex chartaceus, latinus, liturgicus, IV. m., ab una eademque manu luculente exaratus, 1528. finitus. Initia singularum partium huius libri literis pictis ornata, magna pars ocurrentium antiphonarum notis musicis insignita est. Argumentum huius Agendæ ecclesiasticæ quam ad Archidioecesis Pragensem pertinuisse invocationes Sanctorum Sanctarumque Bohemiæ Patronorum in Litaniis, referre suadent, præbet registrum præfixum, quod in 1. Quinquagenaria sacerdotii Joannis C. Simor p. 40. l. descripsimus. Continet hic liber ritualis cerimonias, ritus, et benedictiones. Bibliothecæ † Joannis Cardinalis Simor. Da. 9.

2. *Antiphonaria*. Codex membraneus, Antiphonarium, elegantis sane operis liber choralis caractere gothico pulchre scriptus, rubricatus notisque musicis per integrum distinctus. Charta pergamena est alba præstans, literas initiales florentes et ornamenta fulgida præclare picta, his quasi loculamentis imposuit miniculator effigies, quarum maxima longe pars ab impia manu excisa est. Resident: in lit. V. descensus Spiritus sancti, in lit S. sanctissimum Sacramentum, in L. icon svavissima S. Elisabetæ Viduæ, in I. alicuius martyris. Ex argumento voluminis in grandi folio exarati manifeste patet, esse partem alteram Antiphonarii, sine hymnis, a Dominica Pentecostes ad primam Aduentus, pro usu Ecclesiæ Hungariæ, cuius sancti Titulares in s. d. corpore reperiuntur. Folio primo r. vacue relicto ab alia manu inscriptum legitur: 'Hoc opus fecit fieri venerabilis magister Han de wyt alias de ispar quon-

dam canonicus et plebanus Ecclesie s. Martini Inposonio. Anno d. 1488°. qui tandem vita functus est anno 1500. feria sexta post festum s. Johannis ante portam latinam cuius anima deo viuat'. Miniculatoris effigiem et annum, quo opus cœpit, v. 1484. cernimus in verso, ubi limbus inferior in ornameto monstrat virum cum legenda: loquebantur variis linguis; folio vero 271. adscriptus est ab eodem a. 1487. Ceterum textum exhibet bonum, dolendum quod hymnos non contineat. Bibliothecæ Capituli Poseniensis n. 5. Kn. 5. Similis huic est:

3. liber membraneus liturgicus, *Antiphonarium*, in folio, eiusdem Bibliothecæ Capituli Poseniensis, n. 3. Kn. 3., sed membrana, scriptura, quæ sæculi XVI. ineuntis esse videtur, decor codicis, longe inferioris valoris est. Iusunt codici, in quo hodie plura folia desiderantur, sequentes adnotationes: Mathias Suiechin a Pumberck 1575. Suffragiis; in diebus sabatinis, inter quæ de S. Martino Ep. occurrit, additur: Anno 1617mo 29. Maii Scriptum a Joa. Ludovico piscatore cant. pos., In seq. Officium de Tempore ab Ascensione Domini ad Aduentum, et Sanctorum ad festum S. Catharinæ V. M. habentur. F. CLXX. r. lit. C. miniato, die s. Emerici, minio adpositum nomen Martinus Paterbiz 1567. Illud autem notatu dignum: in hoc libro choralis plures modos cantandi Inuitatorii cum Psalmo 'Venite exultemus, notis musicis provisos offendi. Eiusdem ætatis.

4. *Antiphonarium*, quod teste scheda adglutinata thecæ anno MDLXXXX cuiusdam Joannis Moli-

toris erat, nunc nostræ collectionis, in folio, chartaceum, rubricatum, caractere recentiore exaratum cum initialibus literis satis bene pictis, per hoc distinguitur, quod post officium de Tempore a Nativitate Domini ad ultimam dominicam Pentecostes, et Proprium Sanctorum catholicum, adiecerit cantiones bohemicas et officiolum aliquod e variis orthodoxis particulis consarcinatum, de J. Hus m., post quod de S. S. Eucharistiæ sacramento antiphonæ cum responsoriis volumen claudunt. Legitur s. l. mense Aprili officium rhythmicum de Sancto Adalberto Ep. M. quod incipit: 'Benedic regem cunctorum'. et finit cum Antiphona ad II. Vesper. Magnificat: 'Beate pontifex pater patrone noster'.

5. *Antiphonarium*, sæculi XVIII. ineuntis, in charta, forma folii m. scriptus, per integrum notis musicis distinctus codex, exhibet literas initiorum utcunque coloribus variis ornatas. Continet hic liber choralis, ut ex officio proprio S. Pauli colligitur, partes quasdam Antiphonarii pro usu ordinis s. Pauli primi eremitæ. Bibliothecæ Jo. Card. Simor. Da. II. E longe maiori copia codicum, qui officium nocturnum atque diurnum, in usum Ecclesiæ Hungariæ, complectuntur, recensendi veniunt:

6. *Breuiarium*, sive duo fragmenta Breuiariorum, quorum ætas anceps, sed iuxta characteres literarum et ornamentorum gothicorum, sæculis XIV—XV. adscribitur. Primum fragmentum incipit cum Calendario, sed mutilo, mensium Martii, Aprilis, Maji, Junii, Julii, Augusti, Septembris. Nomina S. S. Hungariæ Patronorum, sed etiam aliorum Cœlitum

minio notata sunt, Gerardi et Demetrii nigro colore scripta reperiuntur. Senior manus ad XVII. Kal. Aug. Andreæ et Benedicti M. memoriam retulit. Continet Psalterium librarii et bibliopegæ oscitantia mire turbatum. Insunt notæ marginales correcturas et observationes rubricisticas continentes, lectu, ob codicem usu detritum, difficiles.

Fragmentum alterum æque in membrana scriptum et mutilum, præter cantica, symbolum s. d. s. Athanasii, officium Defunctorum et B. Mariæ V. exiguum partem de Tempore a Dominica I. Adu. — II. Noct. Nativitatis Domini exhibet. Abundat notis rubricisticis, quarum scriptor, ubi de impositione Laudum feriis Natale Christi præcedentibus loquitur a. 1472. addidit F. IVⁱ m. Bibliothecæ Capituli Posoniensis ol. Rubr. 55. n. 89. Kn. 93.

7. Breuiarium Ecclesiæ Metropolitanæ *Strigoniensis*, ut patet e præmisso Kalendario, in quod ad primam diem Februarii adnotatus habetur obitus Dionysii de Széch, S. R. E. Cardinalis, Primatis Archiep. Strig. a. D. 1465., quocum conspirat nota anni obitus in Chronico, quod editioni Breuiarii Vindobonensi 1558., Nic. Oláh, Archiep. Strig. præfixit. III. Kal. Maji r. c. legitur inuencio dextere sancti regis Stephani. IIII. Non. Aug. Deposicio s. emerici. Cetera liber membraneus, fol. nitide additis rubricis scriptus, quem Denisius, [III. P. 2112.] seculo XIV. attribuit, institutionem præbet de ordinando computu ecclesiastico. Psalterium cum canticis excipiunt hymni, inter hos Sanctorum nostrorum, cum prologo: 'Benedicat nos deus pater cu-

stodiat nos iehsus xristus, illuminet nos spiritus sanctus omnibus diebus uite nostre confirmet nos uirtus xristi, intercedentibus sanctis suis indulgeat nobis dominus uniuersa delicta nostra. alleluia., Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis Den. MDCCCLXXI. [R. 29.] T. C. n. 1812.

8. Breuiarium secundum consuetudinem Ecclesiæ Zagrabiensis, codex latinus, membraneus, Præfixum Kalendarium cum S. S. Hungariæ Patronis. Non Nou. legitur: ,emerici ducis Slavonie cōf. totum sollempne'. Cum nullum ducatum præter illum Hungariæ s. Emericus gesserit, id permirum libros liturgicos Zagrablienses, et quæ ex illis manarunt apographa, S. Emericum ducem Slavoniæ vocare! Post ordinem quo recitandum officium diuinum, sequitur id ipsum, ita ut hymni ubique s. l. inserantur. Dominica prima in aduentu domini loculamentum floribus ornatur. 'Completo sic officio, scribit ad calcem Communis S. S. amanuensis, et de festiuo et de singulis vt expediebat disiunctis. Nunc recurramus confidenter ad dominum nostrum et matrem gracie et ad sanctos celestes curie simul eorum suffragia implorando., In suffragiis peculiare obseruatur: 'pro rege hungarie et populo sibi subiecto'. Terminatur his verbis scribæ minio pictis: Finitus est Liber iste anno domini [1400?] et Tricesimo. Deo sit laus. Additum in v. u. f. exiguum inventarium a 1478. confectum. Bibliothecæ Capituli M. Zagrabien-sis. IVº a. n. 161. h. 8. 6—161.

9. Breuiarium partim in charta pergamena partim chartacea luculenter exaratum. In Kalendario,

quod primum locum occupat, Sancti Patroni indigetes iisdem diebus iam rubro iam nigro colore recensentur, queis alias apud nos reperiuntur, modo s. Gerardo duplex dies Febr. 24. et Sept. 25. a distinctis librariis assignatur. Psalterium excipiunt hymni continua serie descripti. In proprio de tempore nihil peculiare, officia rhythmica cum aliis nostris codicibus habet communia. Titulus testatur: 'iste liber est testamentalis Ecclesiæ omnium Sanctorum in Budamér'. Ad calcem proprii de tempore legitur colophon: 'per manus Nicolai scriptoris de Transsylvania, de oppido Thorda ubi salisfodium nominatur. Anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo primo. Lauda scriptorem donec videbis meliorem'. Affabre ligatus liber VIII° Albæ Carolinæ, in bibliotheca Batthyányiana, K¹⁵, VI, 17. signatus custoditur. Celebranda hic mihi et grata mente commemoranda benevolentia Rssmi D. Canonici A. BEKE, Bibliothecarii Alba-Carolinensis, qui huius Breviarii, sicut etiam Missalis Imrefiani manuscripti, accuratam collationem instituens, variantes nobiscum communicavit.

10. Primæ qualitatis est *Breviarium*, tegmine pelliceo communi sæculi XVIII. coopertum cum titulo: Missale Breviarium Cisterciense, IV°. quod hodie in cimeliis, ut vulgus notum, regn. Principis Liechtenstein Vindobonæ asservatur. 1. 4. 12. Miræ pulchritudinis liber, in membrana subtili italica charactero romano eleganti scriptus, rubricatus, initialibus florentibus, iugamentis concinne delineatis et pictis, et in his iconibus sacris atque profanis, auro

et coloribus, nec non repetito insigni gentilicio donatoris sive possessoris ab artifice italico, forte florentino, ignoto ornatus. Quis fuerit ille, cuius eximius amor erga artes hunc codicem scribi decrevit, noluit donator invido silentio præterire, quippe qui f. 195. v. posteris tradit: Hunc librum breuiarij et missalis fecit scribi veñelis p̃r. dñs. *dominicus*, prepositus ecclesie albensis Regnante Sereno principe dño Mathia dei gr̃a Rege Hungarie Bohemie etc. Anno domini Millesimo quadringentesimo octuagesimo primo, Natiuitatis eiusdem dominici prepositi anno Quadragesimo nono. Manu propria. Dominicus ille præpositus Capituli eo tempore collegiati Albaregalensis, diu impervivs mansit. Nostris primum diebus eruditis disquisitionibus V. Bunyitay, J. Csontosí, J. Pauer et Fl. Rómer ad liquidum demonstratum est, hunc præcipuum literarum renascentium amatorem, ab anno 1495—1501., DOMINICUM KÁLMÁNCSEHI episcopatum Varadinensem gessisse, unde ad sedem Transsilvaniensem promotus est. Insigni utebatur, in scuti tipartiti summitate Mitra pretiosa, sub qua in campo aureo leo rubeus erectus, infra stella argentea supra fundum cæruleum. His præmissis pauca quædam de argumento libri moneamus. Init Kalendarium, ubi cum reliquis Sanctis Regni Patronis, S. Gerardus VIII. Kal. Oct. et S. Demetrius VII. Kal. Nov. habentur. Sequitur Psalterium, postea hymni per anni circulum, officium de Beata Virgine, quod communiter dicitur *O decus* deinde Proprium de tempore, de sanctis et primo in uigilia s. Andree,

historia. In dedicatione ecclesie. Cum in textu hymnarii nostri frequenter lectionum variantium huius manuscripti usum simus facturi, hoc loco ab uberiori enarratione abstinemus, aliis relinquentes de ornatu eiusdem illustri e præceptis artis iudicare.

II. Breuiarium eiusdem philothecarii magni æstimatum, Bibliothecæ monasterii Lambacensis O. S. Benedicti, cod. n. 89. fol. m. qui pretio et pulchritudine si prælaudatum librum non superat, saltem æquat. Librum munificentia Dominici præpositi Albensis, deinde Episcopi, Kálmáncsehi, præter frequenter repetitum nobile stemma, quod idem cum illo Breuiarii in superioribus descripti est, monstrat icon solennitatis corporis Christi f. 215. r. ubi donator in litera S. cernitur in casula aurea, genuflexus, in extima vestis autem parte l. m. legitur nomen Dominici. Similiter f. 308. a. festo purificationis Mariæ V., in ædícula, quæ Simeonem ulnis Jesum puerum tenentem exhibet, visitur eadem figura cum epigraphe: Dominici prepositi Albensis. Sed et miniculator se bis memoriæ posterorum commendavit. Priori quidem loco f. 215. r. legendæ albi coloris adnotavit: Opus. FRANCISCI. DE. KASTELLO. Italico. De Mediolano. Et rursus f. 418. r. in fascia vasis limbi sinistri: Francisce. De. Castello. Italico. maiusculis. Merito ab omnibus quæritur: quis ille fuerit, et ubi gentium artem suam exercuerit, præstantissimis ævi, quod pictorum adeo ferax fuit, artificibus adnumerandus? sed proh dolor ad hunc usque diem, nihil de ætate et loco natali eiusdem nobis innotuit. De ornatu hæc commemoranda esse duximus,

nunc progredimur ad quasdam varietates adiiciendas, quibus hic liber choralis ab aliis distinguitur. Observandum occurrit: in Kalendario bis poni festum inventionis dexteræ beati regis Stephani 30. Maji et eadem Julii. In proprio de Sanctis festum s. Dominici, tutelaræ episcopi Kálmáncsehi, ora et margo Cœlitibus ex ordine Prædicatorum: Dominico, Thoma Acq., Petro m., Catharina S. insignis, continet officium omnino priuum, quod incipit: Gaude felix parens hispania etc. Singulare prorsus et ab aliis haud parum differt: De Festo sanctissimi regis Stephani. Antiphonæ et responsoria passim non rhythmici sed prosæ modo historias sancti Stephani inchoando a patre Geysa enarrant. Similiter varietates reperiuntur in officiis rhythmicis S. S. Emerici, Elisabethæ et Adalberti, quas s. l. recensebimus. Denique lubet b. l. monere, textum huius Breuiarii in pluribus ad exemplaria Zagrabiensia redire, Ecclesiam autem Zagrabiensem diutissime ritu proprio Ecclesiæ Hungariæ persimili usam, nemo eruditorum ignorat: unde ad libros nostros liturgicos illustrandos, zagrabienses haud parum conferre iam alio tempore et loco inuimus. [V. Magyar szertartási régiségek. Esztergom 1871. p. 27. s.]

12. Eiusdem ætatis, 1489. scriptum *Breuiarium* habetur in museo nationali Budapestinensi, f. VIII., Cod. lat. 408. Initiales auro coloribusque pictæ, character scripturæ romanus, membrana sat nitida in duas columnas diuisa. Dispositio partium officii nocturni et diurni cum prioribus codicibus communis. Præmittitur instructio de invenienda litera

dominicali. Kalendarium enumerat S. S. Hungariæ Patronos locis solitis. III. Kal. Junii: Inuencio dextere beati regis Stephani, minio. In corpore ad hunc diem præscribitur oratio, ut in die sancto i. e. 20. Aug.: ,Deus qui beatum Stephanum regem confessorem tuum terreni imperii gloria et honore coronasti, et sanctorum tuorum societate sublimasti, præsta quæsumus, ut quem pannonia habuit diuine religionis doctorem in terris, eum modo ecclesia tua mereatur habere defensorem in celis'. Kolophon effatur: Hunc librum vel breuiarium fecit scribere Al. STEPHANUS DE NAGLAK canonicus Alben-sis et Bachiensis nec non altarista sancti regis Ladislai in ecclesia supradicta viddicet albensi.

1489

T. D. S. S.

13. Breuiarium, menbraneum, fol. m. sine nota ævi, sed sæculi XV. Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, literis maioribus variegatis effigiatum et caractere gothico scriptum. Prima folia occupat Kalendarium, quod cum multiplici sub respectu attentionem nostram mereatur, de illo sermo recurret. Quod ad ordinem huius codicis, Psalterium excipit Hymnarium, intercalato deinde officio de Defunctis et B. Maria V., sequuntur Lectiones de tempore, de Sanctis singulis et commune, festis propriis Hungariæ suis quibusvis in locis insertis. Differentes hymnos istius libri choralis et lectiones variantes in textu diligenter adnotare conatus sum, et alia præstiti, quæ ab erudito lectore facile deprehendi poterunt, quæve hic commemorare, ne superflua crescat moles præsen-

tis recensensus, nolui. Idem valet de aliis quoque codicibus a nobis in hunc catalogum relatis. Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis Den. DCCCLXXX. [R. 27.] T. C. 1829. I, 293.

14. Sequuntur alia Breuiaria, quorum attamen usus criticus minor est; in his Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis *Breuiarium* menbraneum f. fol. Sæc. XV. exeuntis, olim Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, mutilum. Cetera liber pulchre scriptus et in hoc singularis, quod multis rubricis ad ordinandum officium diuinum sit instructus. Post officium de B. Maria Virgine 'Incipiunt ymni per circulum anni per ordinem'. De Sanctis Regni Patronis desiderantur illi S. S. Adalberti, Stephani et Emerici, enimvero per integrum codicem hiant diversa folia. In extimo limbo f. 217. lingua hispanica a 1507. scripta noticia monstrat codicem originis Strigoniensis esse. Den. DCCCLXXXI. [R. 24.] T. C. 1481. I, 242.

15. Mutilum æque est *Breuiarium* aliud eiusdem Bibliothecæ Vindobonensis, evulsis quippe foliis usque ad Dominicam IX. post Pentecosten, in qua Hystoria Helye ponitur. Kalendarium huius codicis menbranei, fol. ad festum s. Bartholomæi habet annotationem 1445. factam, installationis canonicalis waradinensis. Ecclesiæ Hungaricæ iam Sæc. XV. inservisse ex omnibus patet. T. C. 1799. [Rec. 133.] I, 291.

16. *Breuiarium*, in charta pergamena scriptum. f. IV. Vindobon. Bibliothecæ monasterii Beatæ Mariæ Virginis Scotorum O. S. B., 53. b. 10. sæculi XIV.

ad finem vergentis, vel initio sequentis XV. rubricis varium sed communiter exaratum in usum alicuius diœcesis Germaniæ. Nobis pretiosum ob memoriam sive Hystoriam de sancta elizabet, eiusque hymnum, qui inchoatur: 'Gaude felix Hungaria.,

17. Cationale. Bibliothecæ capituli metropolitani Zagrabiensis, fol. in duobus voluminibus, I. 32—4, 252. et II. 13—4—116., menbraneum, pereleganti character, literis initiorum picturatis atque inauratis, item multis Sanctorum, quorum complectitur officia, effigiebus exornatum. Kalendarium præfixum nulla habet nomina Sanctorum Patronorum Hungariæ, solam S. Helisabeth sequior manus in oram intulit. Videtur Sæcali XIV. ineuntis opus, manu italica exaratum fuisse. Desunt hymni sed reliqua, propter argumentum, digna sunt quæ consulantur.

18. Cationale, chartaceum, fol. rubricis et modulis musicis adstrictum, ruditer scriptum, Bibliothecæ Posoniensis Provinciæ Marianæ Ordinis S. Francisci R. 94. Quæ continet sequentia sunt: initio hiant, officium rhythmicum S. Elisabeth, in ceteris hymnum de S. Ladislao, 'Nouæ laudis' usque ad versum 'per quem nec gladius nec incursus hostium, mutila reperitur deinde Prosa de S. Stephano: Corde voce, quæ desinit in versu verbo uitæ sociata, deperditis quæ non exiguo fortassis numero sequebantur foliis. Illud vero commemoratione dignum, librarium, qui rubricas sæpe lingua patria adposuit, semet p. 43. ZENTMIKLWSY nominasse, annum scriptionis vero 1516. fer. IV. vigiliam S. Augustini.

19. Cationale, chartaceum, notis musicis instru-

ctum fol. Franciscani Fr. Joannis KAJONI, de quo v. s. 64. s. p., v. conventus Csiksomlyoiensis, in residentia Szárhegy, 14. Aug. a. 1650. absolutus. Quid liber iste, qui rectius Graduale adpelleretur, in se contineat, index ad eum in tribus columnis contextus utcunque exhibet. Præmittuntur cantiones in Festis Domini et Beatæ Mariæ Virginis, Prosæ de B. Maria Virgine, de Sanctis, Commune de Apostolis, et reliquis, ordine quo in Missalibus leguntur, sequitur pro defunctis, de Dominicis per annum, Missæ votivæ. Extima Pars, 'Kyriale' inscriptum habet varios modos cantandi Kyrie, ab initiis cantus vel auctoribus [Kápolna, Baxa] vocitatos. Terminat: Amen. Finis est partis, Laus Deo, Gloria Sanctis. Insunt quædam instructiunculæ lingua patria concinnatæ. Demum post' Amen dicant omnia, 'Chronosticon:

Filomea pRæviA, Temporis amœni

Iam sOnAbat soleNNES cantus, inquit veni,

ChAriSSima sOCia. Simus deo pleNI

DVM refeCtVs LIber fit, sit PaX VnI SenI.

20. Capitularis liber, membraneus, fol. codex Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis, sæc. XIV., miniatus et exornatus, olim ad Ecclesiam Metropolitanam Strigoniensem spectans. Insunt Archiepiscoporum, Dignitariorum, sed etiam aliorum virorum ecclesiasticorum almæ Ecclesiæ Strigoniensis Mnemosynæ. Incipiunt anno Domini 1370. et finiunt 1533. Habemus in hoc Kalendario antiquissimos fastos, qui adusque nobis innotuerunt Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, unde in appendice huius Hymnarii p. 438—461. hoc memo-

ratu dignum monimentum per integrum ad fidem archetypi descripsimus. In letania, S. S. Adalbertus, Demetrius, rex Stephanus, Emericus, Ladislaus invocantur. In suffragiis 'per estatem de festis usque dominicam uidi dominum,' reperiuntur distincta pro S. S. Stephano, Emerico, Ladislao, Adalberto. Den. DCCCLXX. [R. 27.] T. C. 1781. I, 289. Cf. 430.

21. Collectarium secundum rubricam et consuetudinem fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite, menbraneum, mutilum, fol. S. XV. caractere gothico scriptum, nunc Bibliothecæ Gotwicensis ordinis s. Benedicti, ad quam cum aliis libris liturgicis manu et typis descriptis, sub cel. abbate Godofredo Bessel [? 1720.] videtur devenisse. $\frac{220}{1. 236}$. Ante Kalendarium, in quo cœlites indigetes patriæ recitantur, fol. l. v. sequens pulchra oratio de S. Josepho invenitur: 'Domine deus qui beatum Joseph nutricium tuum, et matris tue custodem, testemque perpetue virginitatis, gratie tue vbertate fieri voluisti; quem inter huius seculi fluctus manentem liberum purumque fecisti, quesumus immensam clemenciam tuam, vt per eius intercessionem in nobis temporalium passionum flammæ extinguas, et ignem tue charitatis accendas. Qui uiuis.' Alio vacuo folio quidam S. XVII. descripsit cantilenam christianam de Resurrectiose D. N. I. Christi: 'Christus surrexit, mala nostra tersit. Iam gaudeamus, in via qua fuimus, Christus nos reuocavit, in gloriam etc.' Sequitur alia de eadem: Surrexit Christus pridie alleluia alleluia, a Mone I, 195. n. 143. iam publicata.

In contextu suis quibusvis locis præter S. Paulum Er. orationes pro festis: S. S. Adalberti, Zoerardi et Benedicti, S. Stephani r. Ladislai, Gerardi, Demetrii, Emerici, Elisabeth regine [?] deprehenduntur.

22. Diurnale ordinis Eremitarum S. Pauli primi eremitæ, membraneum, VIII. caractere gothico Sæc. XIV. ex. exaratum, miniatum, librariæ religiosorum O. S. Benedicti Gotwicensium, ²²⁹
C. I. 439. Præmittitur Kalendarium in quo Sancti Hungariæ promulgantur, sequitur Psalterium, officium diurnum de tempore et proprium festorum additis quibusdam rubricis. E collatione cum Breuiario Paulinorum, quod a. 1540. Venetiis lucem vidit, patet in hoc libello haud pauca deesse.

23. Graduale, codex chartaceus, fol. musei nationalis Budapestinensis, cuius collector se prodidit in primo folio præmissa observatione: 'Anno salutifero Christi millesimo sexcentesimo sexagesimo Tertio Renovatum conscriptumque est hoc Graduale per me Paulum Malonfalvi Ludimagistrum Patayensis scholæ indignum., Exile hoc volumen, præter s. d. Passionem et Lamentationes majoris hebdomadæ, itaniam ad benedictionem fontis, et suffragia habet particularia S. S. Adalberti, Ladislai, Stephani. [Codex lat. 484.]

24. Horarium, codex chartaceus, liturgicus, IV. negligenter scriptus, bibliothecæ Provinciæ Franciscanorum Marianæ, Poseniensis. Continet duos libellos in unum corpus ligatos, quorum primus Horarium Beatæ Mariæ Virginis per anni circulum officio

de Tempore adaptatum continet finitque cum Completorio paschali; pars altera officium defunctorum maius et minus, hymnarium in quo sequentiæ de Sanctis Ecclesiæ Hungariæ, accessum et recessum altaris exhibet. Videtur esse sæculi XV. omnino exeuntis. [N. 50.]

25. Liber asceticus institutionum, *precum*; legendarum, chartaceus, f. VIII. olim sanctimonialium Clarissarum, subinde [1801.] canonici quinqueecclesiensis Michælis Winkler, e cuius dono possidet regiæ Universitatis Budapestinensis Bibliotheca [V, 9.] Cod. hung. IX. nro 1. p. 113. In memoriam serenissimi Proregis Josephi dicitur palatinalis 'Nádor-codex., Annus scriptiois literis, in quibus error, et numeris clare 1508. esse, designatur.

26. Codex chartaceus, musei nationalis Budapestinensis, 27. Duod. Hung. caractere partim gothico, partim currenti exaratus, Sæc. XVI. init. a possessore Jacobo PEER, e scholis piis professore Historiarum posoniensi cognominatus. Insunt *legendæ*, hymni, Kalendarium, *preces*, institutiones piæ. A diversis diverso tempore scriptus, notationes annorum 1508. et 1526. præsefert, quarum neutra accurate de toto libro valere potest. Codicem iam a. 1803. descripsit cl. vir. N. Révai, in libro præclaro: Antiquitates Literaturæ Hungaricæ. I, 23. s.

27. Liber precatorius, a conventu P. P. Franciscanorum GYÖNGYÖSIENSI adpellatus, in cuius libraria eum priscæ editioni romanæ a. 1498. meditationum libri Johannis de Turrecremata adligatum reperit G. Döbrentei. Codex subinde a P. P. Franciscanis

Academiæ scientiarum hungariæ oblatum, in eisdem Bibliotheca custoditur. M. Cod. 8° 3. sz. In charta firma, caractere ætatis gothicæ exeuntis Sæc. XVI. atramento lurido, a pluribus librariis scriptus, exhibet hymnum latinum de S. Ladislao 'Salve benigne rex, latini quatuor strophas, hungarici de Eodem integrum textum: preces s. Brigittæ lingua patria, modum confitendi eadem; deinde latinos tractatus de peccatis, de donis Spiritus sancti, de fraudibus mercatorum, de octo beatitudinibus, regulam Viduarum, somniale quod sanctus Joseph composuit, commendationem albi, rubri et aurei Rosarii, denique S. Gregorii axiomata.

Missalia longe plura nobis servata sunt quam Breuiaria. E viginti et quatuor libris missalibus, quibus in recensione textus Sequentiarum usi fuimus, septem Sæc. XIV., decem et septem Sæculi XV., esse dignoscuntur. Poteramus numerum hunc denario facillime augere. Enimvero perlustravimus codices lat. Musei n. Budapestinensis: 92. 93. 214. 216. 217.; Bibliothecæ Capituli Poseniensis n. 21.; E. M. Strigoniensis L. 1, 7. Zagrabiensis: 17—3. 56—I. et 314. Sed standum erat monito egregii poetæ; utinam nunc dicat, iam nunc debentia dici. Antiquissimus et præstantissimus in numero Missalium, queis usi fuimus est liber Capituli Poseniensis:

28. *Missale*, membraneum, forma fol. m., scriptio elegans est, ut verborum ita et notarum musicarum, quas neumas vocare placet, et quæ per totum codicem verbis etiam Introitus, Gradualis, Postcommunio adscriptæ sunt. Contextus est accu-

ratior, quam in aliis huiusmodi libris, et a mendis satis diligenter purgatus. Literæ initiorum florentes, quibus aliquot pulchræ imagines styli s. d. romanici ornatus gratia additæ, auro, coloribus et minio fulgent. Dolendum f. XXXVI.—XLVIII. ab impia manu evulsas esse. Ol. rubr. 4. n. 10. Kn. 10. Ligaturæ inter asseres pars anterior continet foliolum adglutinatum, in quo legitur iuramentum a canonicis Poseniensibus emittendum. In præmisso Kalendario, cui inserti festi Sanctorum Hungariæ dies, m. Februario XIII. Kal. Martii, ad festum S. Donati [d. 17.] eadem manus, quæ longe maximam partem Missalis scripsit, adnotavit: anno Domini M.^oCCC.^oXLI^o obiit Dominus Petrus Strigoniensis et Poseniensis Ecclesiarum Canonicus et plebanus ex tunc bone memorie Sabbato ante Dominicam Esto michi. Eadem commata reperiuntur in Kalendario codicis Missalis bibl. mus. nat. 214.

Insunt permulta lipsana antiquæ nostræ liturgiæ, unum ex his monimentum de ineundo matrimonio hic communicasse pro instituti nostri ratione sufficiet. Fol. CCCX. : Ordo ad faciendum nupcias. Episcopus siue sacerdos indutus sacris uestibus, stans in introitu ecclesie iubeat uenire sponsum et sponsam statuens eos pariter ante fores ecclesie, sponsum uero in dextra sponsam autem in sinistra et annulum positum super librum sacramentorum sic benedicat. Adiutorium nostrum in nomine domini. Qui fecit. Benedic † domine hunc annulum quem nos in nomine domini nostri benedicimus, ut qui eum portauerit in tua pace consistat, et in tua uoluntate

permaneāt, et in tuo amore uiuat et senescat et multiplicetur in longitudine dierum. Per x̄m. dñm. n. Amen. Or. Creator et confirmator humani generis, dator gracie spiritualis, largitor eterne salutis, tu domine mitte spiritum sanctum tuum paraclitum de celis super hunc annulum, ut armatus uirtute celestis defensionis, illi qui eum portauerit, proficiat ad salutem. P.

Tunc sponsus accipiat annulum et tenens dextram sponse ponat in pollice eius dicens. In nomine patris, et sic in indice Et filii, deinde in medico Et spiritus sancti Amen. Sequitur Benedicti sitis a domino qui mundum ex nichilo fecit. Preces. Manda deus uirtuti tue et confirma hoc deus quod operatus es in nobis a templo tuo in ierusalem tibi offerunt reges munera. Increpa feras arundinis congregacio thaurorum in uaccis populorum. Qui probati sunt argento. Or. Deus. — Respice quesumus domine. Adesto. — Benedic. Benedicat nos deus. pater. Amen. Quibus expletis introducuntur in ecclesiam et statuuntur ante altare in dextra parte. Deinde missa agatur ordine suo sollempniter. Omittere nolumus advertere, Obsequiale secundum chorum alme ecclesie Strigonien- sis Venetiis 1501. publici iuris factum, eundem ordinem benedictionis nubentium continere.

In uerso folii ultimi numero distincti CCCXVIII. desinit manus coæua 1341., extima enim siue hymnica pars libri uidetur quidem eodem sæculo XIV. sed ab alia manu, æque exercitata, exarata fuisse.

29. Missale Stephani dicti *Golsonis*, Soproniensis,

charactere gothico crasso, fol. scriptum. F. 246. librarius nobis testatur. 'Hic explicit liber do. stephani dicti Golsonis Desuppronio anno dni. M.^oCCC.^oLX.^oIII.^o finitus est iste liber feria sexta post festum margarete Virginis., Ordinem codicis, qui modo nobis Sequentiæ de s. Elisabetha recensendæ inservivit, non est quod exponam, cum idem sit qui in aliis manuscriptis missalibus. Custoditur in Museo nationali hungarico Cod. mss. Lat. 91.

30. Missale Strigoniense anno 1377. scriptum, picturatum et ligatum per Henricum STEFT, e Westfalia in patriam nostram invectum, p. t. parochum csukárdiensem, iussu et sumtibus Joannis IMREFI, canonici posoniensis et jaurinensis, collectoris decimarum papalium † 1386. In membrana subtili f. fol. eleganter scriptum librum ornant literæ initiorum auro coloribusque variis pictæ, imagines materiæ accomodæ, in quibus excellit initialis salutatam ab Angelo Virginem exhibens cum armalibus regni et aliis quatuor. Hodie custoditur in Bibliotheca Batthyányiana Albæ Carolinæ Num. V. 6.

31. Missale membraneum, fol. m. caractere gothico scriptum, literis initiorum partim rubro partem cæruleo colore pictis. Colophon notum reddit nomen scriptoris sequenti adnotatione: 'Explicit liber missalis per manus LADISLAI DE MISKOLCH Anno Domini Millesimo CCC.^o et nonagesimo IV.º, Præit Kalendarium cum Sanctis Hungariæ. Sequentias tenet quatuor de S. S. Ladislao, Stephano, Martino, Elisabetha, desunt attamen de S. Adal-

berto et Emerico. Spectat ad Bibliothecam Archiepiscopalem Agriensem.

32. Missale sæculi XIV. ad finem vergentis, caractere gothico in membrana sat luculenter exaratum, fol., initiis literarum icunculis aliquot ornatis, aliis auro et coloribus illitis. Olim Capituli Poseniensis s. n. 26. nunc Musei nationalis Budapestinensis n. 215. Præcedit Kalendarium, in quo solito pauciores Sancti quam in aliis similibus inscripti habentur. Ad 7. Junii addita reperitur nota: ,Hic obiit seremissima principissa domina margaretha filia Imperatoris Karoli [IV.] et carnalis soror duorum regum sc. bohemie et vngarie sub anno domini M.°CCC.°X.°' Character literarum ornatarum paucarumque imaginum, ille est quem vocant 'romanicum'. Nullis fere rubricis gaudet. Sequentiæ post Proprium de Sanctis et quidem post collectas de S. S. Josepho et Helena sunt adpositæ.

33. Missale membraneum Sæculi XIV. exeuntis, fol. min. Scriptura sequioris ætatis membranæ, qua anterior thecæ assers vestitus est, adpellatur: 'Speciale ecclesie posoniensis., Si requiramus cur? difficile est dictu, nil enim argumentum codicis præbet, quod speciale huius Ecclesiæ olim S. Salvatoris, deinde S. Martini Ep., dici posset. Olim n. 59. nunc 90. s. F. Knauz, cat. p. 186. e duobus documentis, quæ s. t. in hoc codice reperit, sed quæ nunc desunt, colligebat: fuisse Petri canonici c. a. 1318. Literæ florentes a miniatore meliore sunt factæ. Deficiente Kalendario, præmittitur præ-

paratio et gratiarum actio Missis, quæ suo ordine sic progrediuntur, ut dies festi ante et post solemnia Corporis Christi celebrari solita separentur. Kn. 94. Post Missas votivas, ordo perturbatus est. In calce demum Sequentiæ adduntur.

34. Eiusdem sæculi XIV. est codex *Missalis* olim F. F. Eremitarum S. Pauli, hodie Bibliothecæ Gotwicensis Ordinis S. Benedicti s. n. 79., fol. caractere gothico s. d. transitus e stilo romano, cum rubricis et modulis musicis, a prima manu numeris currentibus prouisus. Paulinorum fuisse omnis pagina monstrat. Sufficiat legisse rubricam fol. XVII. r. post festum Epiphaniæ in hæc verba: 'De festiuitatibus uero que inter octauam eueniunt, nil tunc agitur sed post actam octauam, excepta festiuitate sancti Pauli primi heremite, que eodem die tanquam maius duplex celebratur cum commemoratione de epiphania'. In feriis rogationum inter suffragia S. S. præter tres S. Stephanum, Ladislaum et Emericum, occurrunt S. S. Adalberti et Pauli. In Canone super l. T. minio: clemens alexandrinus scriptum est, 'pro rege' memoria præcepta. Sequentiæ eadem quæ in libris missalibus typis descriptis eiusdem ordinis habentur.

35. *Missale*, membraneum, fol. scripturæ gothicæ, imagines refert præter maiores, in quibus laudabilis illa Christi veluti viri dolorum, in l. T. canonis, minores et literas ornatas minus speciosas, Capituli Posoniensis olim rubric. 17. hodie 8. Kn. 8. Anteriori codicis thecæ, ab alia manu insertum est iuramentum Præpositi ecclesiæ Sancti Salvatoris alias

Sancti Martini. Scriptor codicis f. 299. r. minio sequentia inscripsit: 'Iste liber est completus per manus domini *Michaelis de tyrnavia* canonici Posoniensis ad laudem dei omnipotentis. Sub anno domini millesimo quadrigentesimo tercio. Orate pro eo propter deum.' Interim alia nota in fine post Sequentiam Ave Maria gratia plena adfirmat: 'Completus est iste liber in vigilia sancti Andree apostoli anno dō millesimo Quadringentesimo Tercio'.

36. Codex *Missalis* menbraneus interiectis foliis chartaceis, IV. a rudiori manu exaratus, qui ad aliquem ordinem religiosum olim spectavit, forte Augustinianos, quorum viginti et quinque asceteria hungarica enumerat auctor compilationis: 'Memoria provinciæ hungariæ augustinianæ antiquæ'. Bibliothecæ Provinciæ P. P. Franciscanorum Posoniensis s. n. 49. Liber incuria librarii confusus et oscitantia eiusdem male descriptus est a. 1459. Sequentiæ, quarum passim sola initia adlegantur, iam in corpore, iam in fine *Missalis* reperiuntur.

37. *Missale* menbraneum IV. Bibliothecæ Capituli Zagrabiensis 44. c. 2. n. 323. Præmittitur Kalendarium, in quo S. S. Hungariæ Patroni promulgatur. Mente Majo Kal. XIII. ad diem. s. Potencianæ scriptor annum adposuit 1467. Aliam notam chronologicam Apr. Kal. XVI. habemus: 'Hoc mane feria tertia Rdus d. Oswaldus ep̃s Ecclesie Zag̃bs mortuus est, neglexit vero addere a. 1490. Solitæ sequentiæ in libro alias minus decoro, leguntur post benedictionem mulieris post partum. Eiusdem

Ecclesiæ Zagrabiensis est codex liturgicus c. 27. ser. 4. n. 216. fol. m.

38. *Missale* membraneum, fol. m. more consueto gothico exaratum, cuius scriptor in fine Sequentiæ 'Stabat mater, picto scuto Báthorianorum consimili, adiecit epigraphen: domino vito preposito Zagrabiensi: GAMALIAS DE ZUHALOOGH in domini anno 1473. Præit Kalendarium cum indigetis Cœlitibus s. Coronæ Hungariæ. Post missam de s. Apollonia habetur collectio sequentiarum hac inscriptione, quæ etiam in aliis Missalibus Zagrabiensibus repetitur: 'Ad laudem et gloriam dei omnipotentis et unigeniti filii eiusdem jehu xristi, glorioseque eius genitricis ac sanctorum celestis curie. Recitande sunt in missarum solennys sequentie ordine infra-scripto., In his de beata virgine tempore paschali 'Stabat iuxta xristi crucem' negligenter descripta.

39. Codex *Missalis* membraneus, Capituli Posoniensis, fol. s. n. 18. cuius origines refert adnotatio manu Bartholomæi rectoris beneficii Listiani præposita: 'Iste liber emptus est anno Domini Millesimo Qudringentesimo Septuagesimo octauo die sanctorum Tiburcii et Valeriani martirum per Honestam dominam N. Relictam condam NICOLAI LIST Cuius poson. felicis memorie pro beneficio per ipsam Relictam in Ecclesia S. Martini hic posonii fundato pariter et solutus Viginti vno florenis vngaricalibus'. Quod autem summopere dolemus hodie mutilus, e foliis a librario ñis CCLIII. signatis, impius fur scissione evulsit I—LIX., item f. CLXVII—XXIII. Quæ continet, ordine noto sunt disposita, absunt

attamen moduli musici. Imagines et literæ picturatae huius codicis artificem patrium dexterum produnt. Missæ pro Defunctis subiunguntur Sequentiæ, quarum ultima est prosa 'In Estate dominicis diebus' f. CCLXVIII. Omnes iam celebremus. Kn. 18.

40. Missale membraneum, fol. caractere gothico luculenter scriptum, literis initiorum auro, coloribus minioque exornatis, Capituli Posoniensis olim Rubric. 8. nunc. n. 9. Kn. 9. Tabula anterior et posterior ligaturæ nuda est. Ordo huius libri liturgici in quo Kalendarium deest, ab aliis Ecclesiæ Posoniensis haud differt. Post officium Sabbati sancti, in cuius litania S. S. nostri Patroni invocantur, habetur accessus altaris, ordo missæ, præfationes sine cantu. Post festa mobilia, Proprium de Sanctis sequitur, in quorum numero: S. S. Adalbertus, S. Ladislaus, vigilia S. Stephani, Demetrii, Emerici, Elyzabeth. Succedit Commune S. S. f. CCL. v. Missæ votivæ queis præmittitur observatio: 'si in aliqua ebdomada festa non occurrant, tunc iste ordo poterit salubriter observari. Primo die dominica officium de sancta Trinitate. Feria secunda missa pro defunctis. Tercia feria de spiritu sancto Dum sanctificatus. Feria quarta de angelis: Adorate dominum omnes angelius. Feria quinta de Caritate Karitas dei diffusa. Feria sexta de s. Cruce nos autem gloriari. Sabato Salve sancta parens. Demum Sequentiæ a f. CCLXIII [r. 254]. — LXVIII. et in penultimo folio vacuo oratio contra turcos, atque notula cantoris pro letania majori.

Monitum in subsequentes codices missales n. 41. 42. et 43. insignitos, qui merito præcipuis manuscriptis liturgicis picturatis miniatisque accensentur et origines suas munificentiae *Episcopi KÁLMÁNCSEHI* debent. Uni quidem Mæcenati, sed diuersis, utcunque quatuor artificibus adscribenda sunt ista lectissima artis pictoriæ opera, qui sub auspiciis magni condam artis kalligraphicæ et pictoriæ patroni hos libros ornaverunt. Oculus vix satiari potest cernendo penicilli et crysographi artificium, mens iucunde pascitur ingeniosa illa emblematum, symbolorum, florum varietate, quibus limbi, frontes, literæ initiorum speciose consitæ sunt. Quod inprimis codicem *Kálmáncsehi-Erdődyanum* n. 43. adtinet, ratio s. d. stili svadet imo cogit duos artifices distinguere, quorum unus germanus, alter italus esse ultronee agnoscitur. Sane pictor germanus vestigiis inhærens celeberrimi chalcographi Martini Schongauer mira arte sed quadam audacia frivola, ludicro picturæ generi, quod grotescam vulgo dicunt, propria, quæ gravitati argumenti haud conuenit utitur. Ita oram extimam folii, in quo s. Missa de festo Corporis Christi legitur, profano modo sic illustravit, ut impossibile sit ad conspectum huius picturæ non meminisse præcepti, quod poeta venusinus in arte poetica his verbis iniunxit: *'pictoribus atque poetis quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. Sed non ut placidis coeant immitia; non ut serpentes avibus gementur, tigribus agni'*. Itaque fas non est rem gravem leviusculis quantumvis splendidis imaginibus

depingere. Qui alteram partem eiusdem Missalis picturis exornavit, utitur etiam ostentatione ingenii in re cultus diuini minus apta, facilitate interim tali, quæ Italum fuisse arguit. Ceterum fol. CXXXII. v. Missæ supralaudatæ artifex in ornamento, quod textum per duas columnas exaratum diuidit, monogramma

4+

in scuto rubro adposuit, nobis saltim impervium. (N) Julio Clovio hunc pulcherrimum librum adscribere voluerunt, provocando ad officium Beatæ Mariæ Virginis, quod inter cimelia Bibliothecæ regiæ Monacensis Cim 48. [ol. V. a. 10. Cod. lat. zz. 640. Clm. 23640.] asservatur et a J. Clovio 1574. [?] pictum esse dicebatur, sed hodie collata forma effigierum, quas exhibet exemplar dedicationis ad Carolum V. imp. 'Stanze D'Enlialio D'Ascoli sopra l'impresa d'Aquila' quod hodie in Bibliotheca Palatina Vindobonensi custoditur [S. CC. 12. a. b.], Clovio abiudicatur et artificei belgæ attribuitur. Interim neque diligentissimus C. J. Mazuchelli, neque J. Kukuljevič Sakcinski, Clovii biographus croata, neque eius pedisequus J. W. Bradley ausi sunt effigies et ornamenta speciosi codicis Kálmáncsehiani Clovio asserere. Ad extremum addere placet, librum optime conservatum, thecæ inter tabulas ligneas holoserico vestitas, inclusum, cum argenteis claustris, operimentis et cælatis S. S. Patronorum Ecclesiæ Zagrabienensis figuris, quam fieri fecit M. BOGDÁN episcopus Zagrabienensis.

41. *Missale* colligatum Breuiario s. n. 10. in Bibliotheca regnantis principis de Liechtenstein. Deest Kalendarium, prima sex foliola, quæ acces-

sum ad benedicendum vinum et aquam usque ad Canonem continent, non sunt numeris signata, reliqua a prima manu numeris distincta esse reperiuntur. F. 4. n. s. v. elegantissima Christi crucifixi cum pulcherrimo iugamento, in quo Salvatoris oratio in monte olivarum, depositio de cruce et sepultura visitur, imago; f. LXXII. v., ut alias copiosas effigies prætermittamus in lit. D. icuncula s. Stephani regis iam senis, sine corona sed cum sceptro et pomo regni conspicitur. CV. desinunt numeri, sequuntur Prosæ, quarum ultima 'Dies ire'. Omnino singulare est, quod tota liturgia feriæ V. in Cœna Domini, ac feriæ VI. in Parasceve et Sabbati sancti desit!

42. Codici supra descripto simillimum est *Missale* eiusdem Philothecarii Dominici Kálmáncsehi, quod Cimeliarchium Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis custodit. Præmissis duobus foliis vacuis, in sex describitur Kalendarium cum S. S. Patronis Hungariæ, qui etiam in litania Sabbati sancti habentur. Textus et tenor libri cum codice ante laudato n. 41. convenit. Picturæ effigierum, insignis Kálmáncsehiani frequenter repetiti, animalium, plantarum, multo auro et coloribus illustris ornatus, ab uno eodemque artifice profectus esse videtur. Post Commune Sanctorum in foliolo vacuo recentior manus addidit sequentiam 'Dies ire'. Deinde 'Incipiunt sequentie'. Et primo De Adventu dominicis diebus.

43. Thesauri Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis, non infimus decor est grande illud *Missale* [41 × 30], quod duobus mæcenatibus, quippe D. KÁLMÁNCSEHI et Joanni V. cognomento BAKOCS, iti-

dem et ERDÖDY, filio fratris Thomæ Cardinalis, Primatis et Archiepiscopi Strigoniensis, quorum armales in multis paginis magnificentissime picturatæ oculis usurpantur, sed u. s. p. 104. v. duobus, præter librarium miniatorem, artificibus debetur. Kalendario præposita est imago integram implens paginam in qua exhibetur supra S. S. Trinitas, infra in trono sedens B. V. Maria, circa quam O. O. Sancti cœlites. Ad lævam genuflexus Dominicus noster donator cum baculo pastoralis, pluviæ indutus, manu Dieparæ super humerum eius posita. Scutum denique Kálmáncsehianum videlicet in fundo aureo leo erectus ruber, nigra fascia diuisus a cæruleo, in quo stella cernitur. Ceterum de reliquis picturis ob rationem superius adductam tacemus, illud solum adnotantes, quod scutum Bakocs-Erdödyanum, rota fracta cum cervo, similimo modo pictum et ornatum deprehendatur, quemadmodum in noto maximo illo Graduali Bakocsiano Bibliothecæ Metropolitanæ Strigoniensis; porro quod hodie adhucdum aliqua vacua pro picturis loca in Codice inveniuntur, aliarum solæ delineationes sine coloribus existant. Et hæc indicasse pro instituti nostri ratione sufficiet. Nunc aliqua in universum de ordine pretiosissimi Missalis adjiciamus. In Kalendario S. S. Aallbertus, Eleuatio dextere beati reg. Stephani, Ladislaus, Andreas et Benedictus, Deposito s. Ladislai, Stephanus primus rex ter, Emericus bis, Gerardus, Demetrius, Helizabeth commemorantur. Reliqua non est quod recenseamus, cum eadem sint, sicut in aliis missa-

libus manuscriptis illius ævi. Post. fol. CCXLVIII. in duodecim foliis non numeratis continentur sequentiæ, inter quas mirum, solæ de S. S. Stephano et Helisabeth reperiuntur. Fol. CCXljs missæ votivæ. Fol. CV. v. Ordo baptismi in sabbato sancto legitur.

44. *Missale* Zagrabiense, menbraneum, fol., in Bibliotheca eiate capitulari s. n. 55—3. cuius scriptor se in colophone nominavit: 'Explicit presens missale per manus *Mathei* presbyteri de *milethnicz* plebanique sancti pauli in othmya Anno domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto., Interim notandum cum in iugamento s. d. stili germanici, pro summa Missa Nativitatis Domini inferior ora armales Kálmáncsehianos ruditer quidem picturatos exhibeat deinde ab alia manu in Missa Pentecostes insignia episcopi Martini condam Bogdan, episcopi Zagrabiensis [† 1646.] et castrum goricense Zagrabiæ visuntur, a variis vario tempore exornatus fuisse videtur liber iste; e quibus ille, qui iugamentum in Proprio de Tempore circum circa pinxit: superius repræsentans Christum in trono cum angelis, inferius S. S. Petrum et Paulum et arma Kálmáncsehiana, altero sequioris ætatis longe præstat. Argumentum missalis: Kalendarium cum S. S. Patronis Hungariæ, Præambula i. e. rubricæ et ordo Missæ, preces post Missam, Proprium de Tempore, de Sanctis, Commune, finit cum sequentiis.

45. *Missale* menbraneum fol. olim Capituli Posoniensis, nunc Musei nationalis Budapestinensis, Cod.

Miss. Lat. 219., anno Domini 1488., iussu et sumptibus matronæ v. Magdalenæ Rosentaler, pro usibus altaris majoris S. Martini Ecclesiæ collegiatæ et parochialis, diligenter scriptum. Inest Kalendarium et Sequentiarium Ecclesiæ Hungariæ. In Kalendario reperitur Kal. XIII. Apr. festum Jôseph nutritoris domini, et Kal. IIII. Junii Stephani regis. Post ordinem Missæ, qui finit nota anni 1488, sequuntur Missæ Dominicarum post Pentecostem, liber Sanctorum, qui cum S. Catharina V. et M. desinit; deinde incipiunt missæ speciales, in agendis mortuorum, demum Sequentiæ, quæ terminantur de commemoratione beate Marie virginis.

46. *Missale* membraneum, fol. rubricatum miniatumque et in præcipuis festis imaginibus et literis initiorum florentibus ab artifice patrio exornatum. Tabula ligaturæ anterior exhibet dedicationem donatoris Lucae [Literati?] condam decretorum doctoris præpositi et canonici E. C. Veszprimiensis, qui illum librum scribi et decorari fecit, et anno 1489. S. Michaeli Archangelo, principi militiæ cælestis, Ecclesiæ Cathedralis Veszprimiensis Tutelari vovit. Nunc Capituli collegiati Posoniensis [Rubr. 2.] n. 6. Initium mancum, hiat Kalendarium præfigi solitum, et initium Missæ Dominicæ I. Aduentus. Officium Sabbati sancti sequitur consuetus ordo Missæ, in quo præfationes a seriori manu modulis musicis prouisæ sunt. Post Propria incipiunt missæ communes de festis Sanctorum, qui carent propriis, missæ votiuæ, in his de S. Gratiano pro furto, f.

366. prosæ, quæ terminantur in Visitatione B. Mariæ Virginis. Kn. 6.

47. *Missale* membraneum, fol. m. Bibliothecæ Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis, simpliciter exaratum. Codex Sæc. XV. in fine mutilus s. n. 12—4—84. In Kalendario mense maio Kal. III. Jun. Eleuacio dextre beati Stephani regis, reliqui autem S. Patroni nostri suis in locis.

48. *Missale* membraneum, fol. eiusdem Bibliothecæ Ecclesiæ Zagrabiensis 262. [42—3.], communiter descriptum. Præmittitur Kalendarium cum S. S. Patronis Hungariæ. Post missam de s. Apollonia cum noto prologo 'Ad laudem, proferuntur sequentiæ, quarum illæ, quæ post festum Corporis Christi præscribuntur, evulsæ et f. 269. rec. num. unica de beata Virgine tempore paschali 'Stabat iuxta crucem, hodie amplius reperitur.

49. Codex membraneus liturgicus Capituli Posoniensis, olim rubr. 10. nunc n. 19., continet *Missale* Sæc. XV. exeuntis in forma s. d. folii nitide scriptum literis initiorum florentibus et decore orarum characterem germanicum præseferentibus ornatum. Eiusdem stili est imago Canoni, in quo pro rege memoria præcipitur, adposita. Kalendarium nullos memorat Sanctos Patronos Hungariæ, quorum tamen, videlicet S. S. Adalberti, Ladislai, Stephani, Emerici, Martini, Elisabethæ missæ et concernentes prosæ in libro hocce continentur. Ceterum ordo Missalis perturbatus est. Enimvero post Proprium de Tempore, quod usque ad festum sacratissimi Corporis Christi, addita Missa de Dedicatione Eccle-

siae protenditur, sequuntur prefationes cum Canone; hinc continuantur Dominicæ post Pentecostem a I—XXV. et mox sequitur de Sanctis per anni circulum, et Commune. Kn. 19.

50. *Missale* membraneum, fol. caractere gothico, elegantis sane operis, exaratum; literas initiales miniculator ornamentis, adpositis etiam icunculis depinxit, olim Capituli Poseniensis, nunc Musei nationalis Budapestinensis n. 218. Codex hic exeunte sæculo XV.º scriptus plurima cum prioribus recensitis missalibus habet communia. Præit Kalendarium, in quo præter omnes festos dies Sanctorum Hungariæ indigetum, ad. 9. d. Martii memoria fit S. S. Cyrilli et Methodii episcoporum. Rubris liturgicis abundat. In Canone litera T. decorata est effigie Christi in horto olivarum sanguinem sudantis, loco angeli e nubibus, porrecta est manus Dei Patris Cernuntur etiam aliæ imagines cum ornamentis ad festiuitatum congruentiam positæ. Post missas votivas 'Incipiunt sequentie per circulum anni: 'Grates nunc omnes, etc.

51. Eiusdem ætatis est Codex litur. Bibliothecæ monasterii Gotwicensis O. S. B. inferioris Austriæ, fol. m. continens *Missale* fratrum Eremitarum s. Pauli, mutilum. $\frac{217}{1. 234}$. Caractere gothico, sæculo XV. cum literis initiorum florentibus et notis musicis scriptus, hodie Kalendarium habet a Mense Majo ad Decembrem, quod sicut et Canonis, pro rege, necnon Litania sabbati sancti librum pro usu liturgico patriæ nostræ factum esse docent. Ad familiam religiosam Paulinorum pertinere patet e f. CXXXV.

r. in quo reperitur Missa: 'In festo S. Pauli patris nostri primi heremite'.

52. Codex latinus liturgicus, cuius amanuensis, caractere sæculi XIV. mediocri crasso usus, addito nomine proprio in Colophone *Psalterium* adpellavit his verbis: 'Explicit liber psalterii per manus nicolai sac. scriptori, de cerouabrida. Quicumque erit legens in isto breviare semper sit orens dominum pro me'. Hæc nota in psalmos Lauda Jerusalem, et Laudate dominum de coelis, colore rubro a calligrapho exarata fuit. Argumentum eius in multis, e. c. festo S. Stephani conuenit cum officio goriciensi Ecclesiæ Zagrabiensis. Custoditur in bibliotheca musei nationalis Budapestinensis Cod. mss. Lat. 33.

53. Blasii de Vág, Canonici Ecclesiæ collegiatæ Poseniensis ad. S. Martinum, qui iuxta annotationem, quæ claudit codicem, 'feria III. a. post festum corporis xristi anno domini millesimo Quadringentesimo decimo nono, obiit, erat *Psalterium*, de quo supremis tabulis disposuit: ut iste liber cum textu bene completo, sit ad usus Prepositi Posonienis et 'perpetue maneat ecclesie posoniensis., El dono Capituli, cuius Bibliothecæ s. n. Rubr. 38. inscriptus erat, hodie possidet museum nationale fol. Cod. mss. Lat. 128. Exhibet hymnos Sanctorum Regni Hungariæ, adpositis modulis musicis.

54. *Sacramentarium Zagrabiense* codex Bibliothecæ Capituli M. Z., 46—II. f. VIII. m., cum ornatu pictorio sæculi XI., neumis et literis initiorum

depictis clarus sed mutilus, e quo constat, quid illo ævo in mysteriis ecclesiasticis agebatur.

55. Agmen librorum manuscriptorum claudat, qui veluti omnium antiquissimus primus prodire debuisset, quod, *Sacramentarium Bolduense* Sæculi XII. cognominavit Ep. Ignatius comes de Batthyány, hodie ab aliquibus *codex Praganus* æque minus recte adpellatus. Enimvero potius ab immortalis memoriæ Primatis Petri Card. PÁZMÁNY, qui illum Capitulo Poseniensi donum dedit, nomine insigniendus foret. Consignatio rationum librorum et manuscriptorum a Ven. Capitulo Poseniensi Museo nationali die 13. Januarii 1813. per manus p. t. custodis c. Andreae Melczer cessorum vocat: *'Missale manuscriptum antiquum* in fol. min. sub. N. cap. 62.,

Cum in superioribus frequenter manuscriptorum liturgicorum, quæ Capitulum Poseniense nobilissimo collectionum Athenæo, quod augusti Regis Ferdinandi V. clementia atque ser. condam Palatini Josephi archiducis consilio et industria, com. Fr. Széchényi virtute erectum fuit, ultro obtulit: visum est mihi hac scribendi occasione ad me devoluta paucis recensere, qui libri manu et typis descripti bibliothecæ musei nationalis hungarici illati fuere. Sunt hi codices missales numero decem, qui olim in libraria Capituli Collegiati sub numeris capitularibus: 4. 12. 15. 19. 26. 27. 28. 30. 32. 33. fol. custodiebantur. His addita Biblia Sacra mssa tria s. n. 12. 75. 85. fol. Breuiarium m. 38., Martyrologium m. 50. Psalterium m. 80. fol. et Joannis Pápai

opus de Eucharistia m. IV. s. n. c. 53. Porro traditi sunt quatuor super viginti libri, in his incunabula: Missalia Strigoniensia a. 1484. 1486. 1491. 1495. 1498. et Quinqueecclesiense a. 1499. — Ordinarius Strigoniensis a. 1496. Historia Lombardica 1488. Pelbarti de Temesvár serm. de Sanctis. 1489. Ei. Biga salutis 1498. Demun Thuroczii Chronicon Hungariæ a. 1483. In universa hac donatione, ut omnes fatentur, eluxit Canonorum Poseniensium sanctus amor patriæ, quare nolimus eam donationem h. l. silentio præterire.

Interim ut ad Sacramentarium nostrum ex hoc diuerticulo revertamur, quod annis abhinc viginti et duobus elapsis, pluribus mensibus oculis usurpare contigit, sincere fatendum inde a diebus eruditissimi Antonii Ocskai, qui 1838. in prolegomenis ad vetero-hungaricorum monumentorum edit. T. I. theologicæ de eo commentatus est, neminem hunc codicem membranaceum cuius pretium et antiquitas a plurimis commendatur, habito respectu ad antiquam Ecclesiæ Hungariæ liturgiam tractasse. Oscitantia siue imperitia bibliopegæ librum male ligatum fuisse iam suo tempore iuste querebatur Ocskai; hodie nullo tegmine coopertus existit, sed folia sive chartæ pergamænæ solutæ, esse reperiuntur. Ceterum variante in singulis iisque bene multis quæis constat partibus, scripturæ caractere, neumis q. d. tribusque imaginibus distinguitur. Haud dubium est antiquissimam libri partem illam esse, quæ sacras preces in conficiendis sanctissimis Sacramentis præscriptas exhibet.

At vero ut de ætate et argumento Codicis rite iudicari queat, plures soluendæ forent quæstiones. Prima est de Kalendario, quod palæographice et hagiographice diligentissime examinandum foret. Altera an Clericorum sæcularium vel quod magis verisimile est regularium fuerit? E solerti investigatione scripturæ textus, singularum partium ætas determinanda occurrit, pluribus enim librariis tribuendum esse, omnes qui de illo commentati sunt, admittunt. Maximi certe subsidii in constituendo libri argumento esset perpetua Liturgiarum veterum collatio. Qui Sacramentarium hocce cum aliis editis et manuscriptis penitus comparare voluerit, multa quidem consona, sed et haud pauca diuersa notatuque digna deprehendet. L. Fejérpataky, magyar könyvszemle. Budapest. 1884. p. 107. cod. mss. német-ujváriensium: Missalis s. XIII. Breuiarii S. XV. hungarici et alterius transsilvaniensis; liber könyvkiállitási emlék Missalis hungarici S. XV., quod hodie Salisburgi reperitur meminit, demum Drevés, *Analecta hymnica mediæ ævi IV*, codicem Pragensem XIII. G. 9. sæc. XV. p. 239. adlegat, quorum attamen inspiciendi copia mihi non est facta.

* * *

LIBRI LITURGICI TYPIS DESCRIPTI.

Cantionale processionum ex veteris Zagrabiensis Basilicæ Divi Stephani Regis consuetudine institutum. Viennæ Austriæ. Ex typographia Kalliwo-diana. Anno 1751.

Breviarium iuxta chorum ecclesie *constantiensis* diligentissime emendatum. Erhardi ratdolt viri solertis mira imprimendi arte. Auguste Vindelicorum. A.D.M.CCCCXCIX.

Breviarium iuxta consuetudinem ecclesie *Ratisponensis* bene reuisum ac fidei studio emendatum arte et impensis Erhardi ratdolt viri solertis. Anno domini MCCCC. XCVI.

Breviaria Ecclesiæ Metropolitanæ *Strigoniensis*: Huius breviarii finis adest feliciter. Anno christi salutifero M.^oCCCC.^oLXXX.^o... Serenissimo principe Mathia Ungarie... Rege inuictissimo regnante ob multorum clericorum vtilitatem imprimi iubente inclita venetiarum in vrbe summo studio elaboratum. Impensis vero Joannis cassis dicti librarii ex Ratispona. Et per industriosum artis impressorie magistrum Erhardum radolt de Augusta impressum.

Breviarium de tempore et sanctis etiam commune sanctorum per anni circulum iuxta consuetudinem et ritum sacre ecclesie *Strigoniensis*. Anno domini M.CCCC.LXXXIII. Theobald. Feger de Kirchem.

Breviarium secundum vsum ecclesie *Strigoniensis*. Venetiis impressum in edibus Petri liechtenstein. Impensis Urbani Keym librarii Budensis. Anno 1513.

Breviarium secundum vsum alme Ecclesie *Strigoniensis* quam pluribus figuris decoratum. Impresum Uenetiis per nobilem uirum lucantonium de giunta florentinum. Impensis Urbani Keym librarii Budensis. Anno domini M.CCCCC.XV.

Breviarium secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis* mancum, Sæc. XVI. init., desunt omnis generis imagines, olim Thomæ Holcz canonici Posoniensis c. a. 1582., nunc P. P. Franciscanorum bibl. prov. Marianæ.

Breviarium secundum vsum alme ecclesie *Strigoniensis*. Anno 1524. Uenetiis in edibus Petri Liechtenstein. Michael Prischuiz Librarius Budensis excudi mandauit.

Breviarium Secvndum vsum almæ et Metropolitane Ecclesiæ *Strigoniensis* in promotionem diuini cultus et ministerij, denuo impensis Reuerendissimi Domini Nicolai Olahi eiusdem Ecclesiæ Archiepiscopi impressum. Per Raphælem Hoffhalter. Viennæ Austriæ. Anno M.D.L.VIII.

Breviarium iuxta consuetudinem ac quotidianam obseruantiam chori ecclesie *Zagrabiensis* moderatum.... magna cum diligentia reuisum et fideli studio emendatum per venerabilem dominum Bla-

sium decretorum doctorem Archidiaconum de Kemleck et canonicum ecclesie Zagradiensis. Impressum venetiis per Erhardum radtolt de augusta. Anno salutifere incarnationis M.CCCCLXXXIII.

Breviarium secundum usum ecclesie Zagradiensis magna cum diligentia reuisum et fidei studio emendatum. Impressum venetiis per Lucantonium de giunta florentinum. Impensis Joannis pap librarii budensis. Anno domini M.CCCCCV.

Breviarium ad usum Cathedralis Ecclesiæ Zagradiensis. Viennæ Austriæ. Typis Leopoldi Voigt, Universitatis Typographi. MDCLXXXVII. et VIII. Jussu Rssmi et Illmi in Christo Patris et Domini, Dm̃i Fratris Martini Borkovich m. D. Colocensis Archiepiscopi, Episcopatus Zagradiensis Administratoris.

Beuiarium ordinis sancti *Benedicti* de nouo in monte pannonie Sancti martini: E rubrica patrum mellicensium summa diligentia extractum. Uenetiis impressum arte et ingenio Luce antonii de giuntis Florentini. Expensis autem Nobilis viri magistri Joannis pap Librarii budensis. Anno a christi natiuitate. MCCCCCVI. — Auctoritate immo et commissione Mathæi Archiabbat̃is dignissimi. [1500—34.]

Breviarium monasticum secundum ritum et morem monachorum ordinis sancti benedicti de obseruantia *Cassinensis* congregationis. Venetiis per Lucam antonium degiunta Florentinum. 1511.

Breuiarium monasticum secundum ritum et morem congregationis *Cassinensis*, alias sancte Justine, diligentissime reuisum correctum et emendatum. Venetiis apud Iuntas. MD.LXXIII.

Breviarium congregationis sancti Mauri Ordinis sancti Benedicti ad usum Archicœnobii *Sancti Martini de sacro monte Pannoniæ* eiusdem ordinis editum. Vindobonæ 1842. I—IV.

Breuiarium ordinis fratrum eremitarum sancti PAULI primi eremite iterata castigatione recognitum cum plena rubrica. Anno Christi Redemptoris 1540. Uenetiis in officina literaria Petri Liechtenstein Coloniensis. Aliud antiquius p. 53.

Directorium Ecclesiasticum seu Ordo perpetuus recitandi officium Divinum iuxta *Breviarium Romanum*. In vsum totius Vngariæ Regni Apostolici. Anno Domini MDCLXXIV. Tyrnaviæ typis academicis. Præit *Calendarium Ecclesiasticum Romano-Vngaricum*, a Diœcesano approbatum.

Diurnale secundum vsum maioris ecclesie Coloniensis castigatum. Parisiis impressum per magistrum Johannem Philippi alemanum. A. D. MCCCCCVIII.

Honori Seraphico, *Processionale* et Antiphonale Romano — Franciscanum de Tempore et Sanctis concinnatum pro alma Provincia S. Mariæ Hungariæ ord. S. P. N. Francisci Ref. 1718. Tyrnaviæ. Typ. academ.

Hymni et *Collectæ*, item *Evangelia*, *Epistolæ*, *Introitus*, *Gradualia* et *Sequentiæ* Coloniae. Apud Gerardum Calenium et heredes Johannis Quentel. Anno M.D.LXXXV.

Manuale secundum ritum sancte Romane Ecclesie in quo Dominicalia, Ferialia, Sanctorum propria Communiaque officia Deipare Virginis votivum

officium mortuorumque sepulture cum suo cantu nuper in Augusta Taurinorum castigante egregio Musices professore Uenerabili presbytero domino Joan. Antonio Leviono impressioni traditum. 1527. Joannes de Dossena de Papia civis Taurini et Bibliopola S. Jo.

Martyrologium Romanum. Gregorii XIII. iussu editum. Accesserunt notationes atque tractatio de Martyrologio Romano auctore Cæsare Baronio Sorano congregationis Oratorii presbytero. Venetiis apud Petrum Dusinellum MDLXXXVII.

Martyrologium Romanum. Editio novissima. Mechliniæ. H. Dessain. MDCCCLXXXVII.

Ordo Missalis secundum ritum dominorum ultramontanorum [Hungarorum] cum quibusdam novis officiis. Impressus verone vigesima septima augusti MCCCC. octogesimo.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Quinque Ecclesiensis.* Impressum venetiis impensis Johannis Pæp librarii budensis Anno M.CCCCXCXIX.

Missale divinorum officiorum tam de tempore quam etiam de sanctis . . . secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis.* Anno incarnate deitatis M.CCCCLXXXIII. in imperiali ciuitate germanie Nurenberga per Anthonium Koburger incolam præfate ciuitatis.

Missale diuinorum officiorum tam de tempore quam etiam de sanctis . . . secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis.* Impressum Uenetiis per Erhardum ratdolt de augusta. Anno salutifere incarnationis domini nostri ihesu xristi. M.CCCC.LXXXVI.

Missale secundum veram rubricam sacre ecclesie *Strigoniensis* fidelissime reuisum per nonnullos dominos capituli prefate ecclesie. Impressum Brunne impensis Theobaldi Feger concivis budensis librarii. Per ingeniosos ac magnarum industriarum viros Conradum Stahel et Matthæum preinlein impressores venetos. Anno verbigene Millesimo quadringentesimo nonagesimo primo.

Missale diuinorum officiorum tum de tempore quam etiam de sanctis... secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis*. Impressum Uenetiis per Johannem Emericum de Spira. Anno salutifere incarnationis domini nostri iesu xristi. MCCCCLXXXV.

Missale secundum notulam sacrosancte ecclesie *Strigoniensis* ordinatum [quod nedum his qui sacris sunt iniciati ordinibus verum etiam occentoribus maximo-pere conducit] Georgius stöchs ex sulczbach artis impressorie haud ignarus in vrbe nurnberga octauo die ante kalendas septembres anni ab incarnatione messye 1498. Tieboldi Feger budensis bibliopole impensis, finem dedit.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis*. Impressum anno salutifere incarnationis domini nostri iesu christi. M.CCCCCL.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis*. Impressum Venetiis Impensis Joannis Pæp librarii Budensis. Anno domini MCCCCIII.

Missale Strigoniense cum additionibus... in clarissima vrbe Uiennensi austriaca Impensis et laboribus Joannis Winterburger diligentissime impressum. Anno salutis Millesimo quingentesimo octauo.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis*. Uenetiis accuratissime impressum. In Edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Impensis vero Stephani Heckel de Rivulodominarum Librarii Budensis. Anno virginei Partus 1512.—rep. Ven. 1513.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis*. Uenetiis accuratissime impressum. In Edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Impensis vero Urbani Keym Librarii Budensis. Anno virginei Partus 1512.

Missale secundum chorum almi episcopatus *Zagrabienensis* cum figuris et optimis characteribus perlustratum. Iussu et impensis ac sumptibus providi atque egregii viri Johannis Műer.... Venetiis pervigili cura excussum. Anno virginei partus. 1511.

Missale Heremitarum ordinis divi Pauli primi heremite sub regula beati Augustini doctoris eximii summo deo militantium. Uenetiis in edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Nomine autem Stephani Heckel librarii Budensis. Anno virginei partus 1514.

Missale nouum: iuxta ritum modumque fratrum *Eremitarum Diui Pauli* Eremitæ. Impensis Reuerendissimi Dñi F. Georgii Eremitæ [Martinusii, Utyesenics] diuino fauore Episcopi Ecclesie Varadiensis accuratissima diligentia excusum in gratiam eiusdem ordinis. Uenetiis in officina Luceantonii Junte anno a Christo nato, MDXXXVII.

Missale secundum morem et consuetudinem fratrum *praedicatorum* ordinis sancti Dominici. Impresum venetiis per Symonem Papiensem dictum Bibilaquam Anno domini M.CCCCLXXXVII.

Obsequiale seu baptismale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Obsequialium benedictionum opus eximium impensis ioannis pæp librarij Budensis ciuis. Uenetiis magna cum diligentia fideliorique studio emendatum secundum ordinaria ac rubricas alme strigoniensis ecclesie caractere meliori impressum. Anno a natiuitate xristi. MCCCCCI.

Officia in plurisque Breviariis desiderata. Pro commodo usu horas canonicas recitantium collecta. Agriæ. MDCCLXXIX.

Officium Rákoczianum sive varia pietatis exercitia cultu divino magnæ Matris Mariæ Sanctorumque Patronorum honori debita. Styrae. 1732.

Officium Rákoczianum. Editio novissima omnibus prioribus auctior et locupletior. Budæ. 1751.

Ordinarius Strigoniensis. Anno xristi MCCCCXCVI. per opificem Georgium Stuechs de Sultzpach. Nurnbergi.

Ordinarius Strigoniensis accuratissime reuisus. Uenetiis per Liucantonium de giunta florentinum. Impensis Johannis pap librarii budensis impressus. Anno ab incarnatione dominica MCCCCCV.

Ordinarius secundum veram notulam sive rubricam alme ecclesie Agriensis de obseruatione diuinorum officiorum... Regia in ciuitate Cracouiensi. Impensis spectabilis viri domini Joannis haller impressa. Anno salutis nostre. Millesimo CCCCIX.

Ordinarium officii Divini secundum consuetudinem Metropolitanæ Ecclesiæ Strigoniensis a mendis purgatum et editum opera et expensis Reverendissimi Domini Nicolai Telegdini Episcopi Quinque-

ecclesiensis et in spiritualibus Administratoris Archiepiscopatus Strigoniensis. Impressum Tirnaviæ in ædibus eiusdem Revendissimi Do. E. Q. Q. 1580.

Ordinis Romani, libelli n. XV. cum commentario prævio, ed. J. Mabillon, Musei italici. Tom. II. Lutetiæ Parisiorum 1689.

Processionale Ordinis Cisterciensis autoritate R. R. D. D. Abbatis Generalis editum. Parisiis 1689.

Processionarium ordinis fratrum prædicatorum. Venetiis. 1494. J. E. de Spira.

Psalterium cum antiphonis simul et letania ac hymnis de tempore et sanctis per anni circulum cum vesperis et vigiliis secundum consuetudinem alme *Strigoniensis* ecclesie nouissime summa cum diligentia emendatum et expensis prouidi viri Jacobi Schaller librarii budensis Uenetiis quam diligentissime impressum per Lucantonium de giunta Florentinum. Anno salutis M.CCCCXV.

Psalterium chorale secundum consuetudinem *Strigoniensis* ecclesie: cum antiphonis simul et letania ac hymnis de tempore et sanctis per totum annum cum vesperis et vigiliis mortuorum. Uenetiis in Edibus Petri Liechtenstein Michael Pryschwitz Librarius Budensis, me excudi mandauit. 1523.

Rationale diuinorum officiorum editum per reuerendissimum in xristo patrem et dominum dominum Guilielmum *duranti*: dei et apostolice sedis gracia presulem Mimatensem qui composuit speculum iuris et patrum pontificale. Georgius Uualch alamanus probatissimus librarie artis exactor. Uenetiis anno domini. MCCCCLXXXII.

Sacerdotale secundum vsum sancte Romane Ecclesie aliarumque ecclesiarum, ex apostolice bibliothecae ac sanctorum patrum, scriptis collectum. Venetiis apud Joannem Variscum et socios. 1569.

Vetus Missale Romanum præfationibus et notis illustratum cura et studio Nicolai Antònelli S. R. Cardinalis. Sec. ed. Romæ. 1756.

Vita beatissimi Stanislai Cracoviensis episcopi. Nec non *legende sanctorum* Polonie Hungarie Bohemie Moravie Prussie et Slesie patronorum. In lombardica historia non contente . . . edita per egregium virum dominum Joannem DLUGOSCH canonicum cathedralis ecclesie Cracoviensis. Anno domini 1465. Impressum Cracoviæ in ædibus prouidi viri Joannis haller, Anno partus virginalis. Millesimo quingentesimo undecimo.

Zaccaria A., Bibliotheca ritualis. Romæ 1776.

Vetustissima liturgiæ sacræ monimenta pro maiori studiosorum utilitate iunctim denuo typis describi curavit J. P. Migne in serie latina Patrologiæ vol. LXXII., in quo reperiuntur ea quæ eximii viri Mabillonius et Muratorius de cursu gallicano edidere. Accedit tom. CLI., in quo similiter vetus Sacramentarium a Tucio vulgatum, rursus reperitur.

* * *

BIBLIOGRAPHIA RECENTIORUM.

ÁBEL E., a bártfai sz. Egyed temploma könyvtárának története. Budapest. 1885.

ACTA Sanctorum Ungariæ ex B. Bollandi S. J. Th. eiusque continuatorum op. excerpt. et prol. ac not. illustr. Tyrnaviæ 1743—4. 2. vol.

ALÉS, Bibliothèque liturgique. Paris. 1878. Supplément. 1884.

ALTHAN F., de Calendariis in genere et speciatim de Calendario ecclesiastico dissertatio Venetiis. 1753.

ASTE, Fr. M. de, in Martyrologium Romanum disceptationes lit. top. chron. Beneventi. 1716.

BABIK J., a magyar kath. egyházi ének története. Eger. 1890.

BARTALUS St., a magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Pest. 1870.

BARTSCH C., die lateinischen Sequenzen des Mittelalters in musikalischer und rhythmischer Beziehung. Rostock. 1868.

BÄUMKER G., die Geschichte der Tonkunst in Deutschland von den ersten Anfängen bis zur Reformation. Freiburg. 1881.

BECKER G., *Catalogi Bibliothecarum antiqui*. Bon-
næ. 1885.

BEISSEL St., *die Verehrung der Heiligen und ihrer Reliquien in Deutschland* Freiburg. I. 1890. II. 1892.

BEKE A., *index manuscriptorum bibliothecæ Batthyányianæ. Albæ Carolinæ*. 1871.

BOGISICH M., *a kereszteny egyház ősi zenéje*. Eger. 1879.

Ei. *magyar egyházi népénekek a XVII. századból*. Budapest. 1881.

Ei. *Cantionale et Passionale hungaricum Societatis Jesu resident. Turoc*. Budapest. 1882.

Ei. *commentationes: régi templomi énekeink, in diario: egyházművészeti lap*, Budapest. 1881—5.

BORINSKI C., *Die Poetik der Renaissance*. Berlin. 1886.

BEÖTHY Zs., *a magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése*. Budapest. 1890.

BRAMBACH G., *Psalterium*. Berlin. 1887.

Ei., *die Reichenauer Sängerschule*. Berlin. 1888.

BRUNNER S., *der alte Ritus in der Diöcese Agram in diario: Oest. Vierteljahresschrift für kath. Theologie*. Wien. 1871.

BUCHEGGER L., *de origine sacræ Christianorum poesis*. Friburgi. 1827.

BUNYITAI V., *a váradi püspökség története*. Nagyvárad. 1883.

CARPO, A. M. a, *Kalendarium perpetuum*. Ferrariæ. 1866.

CARTA Fr., *codici corali e libri a stampa miniati della biblioteca nazionale di Milano*. Roma. 1891.

G. CASSANDRI Belgæ Theologi opera quæ reperiri potuerunt omnia. [In his liturgica et hymnica.] Parisiis 1616.

U. CHEVALIER, Repertorium Hymnologicum. Louvain. 1892.

CSONTOSI J., magyarországi könyvmásolók és betűfestők a középkorban, in diario: magyar könyvszemle. Budapest. 1879. et seq. a.

Ei. középkori könyvmásolóink, in coll. q. inscr. Könyv-kiállítási emlék. Budapest 1882.

DANKÓ J., magyar szertartási régiségek. Esztergom. 1871. I. II. 1872.

Ei. die Feier des Osterfestes nach der alten Römisch-ungarischen Liturgie. Wien. 1872.

Ei. Quinquagenaria Sacerdotii Emi. D. Joannis Card. Simor. Strigonii. 1886. [comp. Da.]

Ei. Observationes selectæ de rarioribus quibusdam libris liturgicis Ecclesiæ in Hungaria. Ordinarii sive Directoria rituum, s. t. Magyar egyházi bibliografiai érdekességek. Budapest. 1889.

DELISLE L., mémoire sur d'anciens Sacramentaires. Paris. 1886.

DENIS M., Wiens Buchdruckergeschicht. Wien. 1782.

Ei. Nachtrag zu seiner Buchdruckergeschicht Wiens. Wien. 1793.

Denis M., codices manuscripti theologici Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis latini aliarumque occidentis linguarum. Vindobonæ. 1793. vol. I. Ib. 1799. vol. II. [com. Den.]

DÖBRENTÉI G., régi magyar nyelvemlékek. Budán.

I. 1838. in qua editione præit disquisitio A. Ocskai, de s. d. Sacramentario Bolduensi.

DU CANGE, Glossarium mediæ et infimæ Latinitatis. Ed. Henschel. Paris. 1840—6.

DUCHESNE L., Origines du Culte chretien. Paris. 1889.

EBERT A., allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters im Abendlande. I. ed. sec. Leipzig. 1889. II. 1880. III. 1887.

EGLI, altchristliche Studien. Martyrien und Martyrologien ältester Zeit. Zürich. 1887.

EHRENSBERGER H., Bibliotheca liturgica manuscripta. Karlsruhe. 1889.

FABRICII J. A., Bibliotheca Ecclesiastica. Hamburgi. 1718.

FEJÉRPATAKI L., vallásirodalom az Árpádok alatt, in diario: Figyelő. Budapest. 1877.

FRANKL G., a hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Budapest. 1873.

GAVANTI B., Thesaurus sacrorum Rituum. Ed. C. M. Merati. Venetiis. 1762. II.

GAUTIER L., histoire de la poésie liturgique au moyen age. Les Tropes. Paris. 1886.

GERBERT M., de Cantu et Musica sacra a prima Ecclesiæ ætate ad præsens tempus. Typis San-Blasianis. 1774. II. v.

GIHR N., die Sequenzen des römischen Messbuches. Freiburg. 1887.

GIUNCHI A., Kalendarii Romani initia vices et forma. Romæ. 1875.

GOTTLIEB Th., Ueber mittelalterliche Bibliotheken. Leipzig. 1890.

GRAF E. Rhythmus und Metrum. Marburg. 1891.

GUERANGER P., institutions liturgiques. Paris. 1853.

GUYET C. S. J., Heortologia, sive de festis propriis locorum et Ecclesiarum. Venetiis. 1729.

HAIN L., Repertorium bibliographicum. Stuttgartiæ. 1826. Indices ad. h. opera Conr. Burger. Lipsiæ. 1891.

HENNEN, Trierische Liturgica des XVI. Jahrhunderts. Düsseldorf. 1888.

HERMANNI G., epitome doctrinæ metricæ. Lipsiæ. 1869.

HORVÁTH C., nemzeti irodalmunk a reformációig, in diario Kath. Szemle. Budapest. 1891.

HUEMER J., Untersuchungen über die ältesten lateinisch-christlichen Rhythmen. Nebst einem Anhang von Hymnen. Wien. 1879.

JAKAB A., adatok énekes könyveink bibliográfiájához, Toldy F. jegyzeteiből, in diario m. könyvszemle. 1882.

J. JULIAN, a Dictionary of Hymnology. London. 1892.

KACZIÁNY G., a magyar versalakok Erdősiig, in d. irodalomtörténeti közlemények. Budapest. 1891.

KAYSER J., Beiträge zur Geschichte und Erklärung der ältesten Kirchenhymnen, mit besonderer Rücksicht auf das römische Brevier. Paderborn. 1881.

KIRCH, die Liturgie der Erzdiöcese Köln. Köln. 1868.

KLEMMING G. E., Hymni, Sequentiæ et piæ Cantiones in regno Sueciæ olim usitatæ. Holmiæ. 1886. II. t. et add.

KNAUZ F., codices manuscripti capituli Posonien-
sis. Strigonii. 1870. A pozsonyi káptalannak kéz-
iratai. [com. Kn.]

Ei. Libri Missales et Breuiaria Ecclesiæ Hunga-
ricæ ad receptionem usque ritus Romani. Stri-
gonii 1870.

Ei. a magyar egyház régi szokásai. II. Régi szer-
könyveink, in diario M. Sion v. V.

Ei. Kortan, hazai történelmünkhez alkalmazva.
Budapest. 1876.

KOFFMANNE G., Geschichte des Kirchenlateins.
Breslau. 1879. 81.

KOLBERG, des Papstes Silvester II. Lobgedicht
auf den h. Adalbert nebst Lebensbeschreibung und
Passio des h. Adalbert. Braunsberg. 1882.

KOLLER J., Historia episcopatus Quinqueecclesia-
rum. I. Posonii. 1782. App. II.

KÖSSING J., liturgische Erklärung der heiligen
Messe. Regensburg. 1869.

KREUSER J., das heilige Messopfer geschichtlich
erklärt. Paderborn. 1854.

KRIEG C., die liturgischen Bestrebungen im karo-
lingischen Zeitalter. Freiburg. 1888.

LANGE C., die lateinischen Osterferien. Mün-
chen. 1887.

LÁNYI C., magyar catholicus clerus érdemeinek
történetigazolta emléke. Pozsony. 1848.

LEBEUF, traité historique et pratique sur le chant
ecclesiastique. Paris. 1741.

LECHNER A., mittelalterliche Kirchenfeste und
Kalendarien in Bayern. Freiburg. 1891.

LEHR V., A Lenoninus. Budapest. 1892.

LÜFT J. B. Liturgik. Mainz. 1844—7.

LUZARCHE V., Office de Pagues ou de la Résurrection accompagné de la notation musicale et suivi d'hymnes et séquences inédits. Tours. 1856.

MABILLONII J., præfationes actis Sanctorum Ord. S. Benedicti in sæc. cl. distr. præfatæ. Rotomagi. 1732.

MACRI D., Hierolexicon. ed Sciugliaga St. Venetiis. 1765.

MANITIUS M., Geschichte der christlich-lateinischen Poesie. Stuttgart. 1891.

MARTENE E., tractatus de antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis. Lugduni. 1706.

MATKOVIČ ST., recensio Episcoporum, Archiepiscoporum, Præpositorum M. et Canonicorum Ecclesiæ Zagradiensis. Zagrabia. 1883.

MAZUCHII A. S., in vetus marmoreum sanctæ Neapolitanæ Ecclesiæ Kalendarium commentarius. Neapoli. 1744—55.

MEYER G., der ludus de antichristo und Bemerkungen über die lateinischen Rhythmen des XII. Jahrhunderts. Muenchen. 1882.

MERKLAS G., commentationes de Ecclesia S. Jacobi Leutsoviæ et Ecclesia Cathedrali Scephusiensi in diario: Mittheilungen der k. k. Centralcom. zur Erforsch. u. Erhalt. der Baudenkmale. Wien. 1858. 1860. 1861. 1863. 1866.

MILCHSACK G., Hymni et Sequentiæ. Halis Saxoniæ. 1886.

MISSET E. et Weale V., Thesaurus hymnologicus hactenus editis suppl. ampliss. London. 1888—91.

MOREL G., lateinische Hymnen des Mittelalters. Einsiedeln. 1866—8.

L. A. MURATORIUS, *Antiquitates Italicae Medii Aevi*. Mediolani 1740. III, 661. seq. Diss. 40. De *rhythmica Veterum Poesi*.

NEALE A. M., *Sequentiae ex Miss. germ. angl. gall. aliisque medii aevi collectae*. Londini. 1852.

NÉMETHY L. et FRANKÓI GUIL., *adatok árpádházi boldog Margit történetéhez*. Budapest. 1885.

NEUWIRTH J., *italienische Bilderhandschriften in österreichischen Klosterbibliotheken*, in d. *Reperitorium für Kunstwissenschaft*. Berlin. 1886. IX.

NILLES N., *Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis*. Oeniponte. 1879—1881.

PAUER J., tört. fejt. mi volt Domokos fehérvári prépost családi neve. Sz.-Fehérvárott. 1870.

PAULSON J., *Fragmentum vitae S. Catharinae Alexandrinensis metricum*. Lundæ. 1891.

PETRIK G., *Bibliographia Hungariae*. Budapest. 1888—91.

PIPER F., *Karls des Grossen Kalendarium und Ostertafel*. Berlin. 1858.

EL. *Die Kalendarien und Martyrologieen der Angelsachsen*. Berlin. 1862.

POUCELET, *hymni, sequentiae ined.*, in *Analectis Bollandianis* VI.

PRAY G., *diss. h. c. de sacra Dextera diui Stephani primi Hungariae regis*. Vindobonæ. 1771.

PROPST F., *Brevier und Breviergebet*. Tübingen. 1868. ed. alt.

QUANDT M. V., die Liturgie der Quatembertage. Aachen. 1869.

RÁTH G., nyomtatott szertartáskönyveink a római Rituale behozataláig. Budapest. 1891.

REINERS A., die Tropen, Prosen und Præfations Gesänge des feierlichen Hochamtes im Mittelalter. Luxemburg. 1884.

El. Unbekannte Tropen-Gesänge des feierlichen Messamtes im Mittelalter. Luxemburg. 1887.

REITHMEIER W., Flores Patrum Latinorum et Hymni ecclesiastici. Scaphusiæ. 1853.

RÓMER F., commentationes de D. Kálmáncsehi præp. alb. in diariis: Archæologiai Értesítő. Budapest. 1870. II.; Magyar könyvszemle. 1876.; Magyar Sion. VI.

El. de Antiphonario E. C. Jaurinensis, in Archæologiai közlemények. 1877. XI. k.

ROTH, lateinische Hymnen des Mittelalters. Augsburg. 1888.

RUPP K., a magyar Mária-hymnusok. Keszthely. 1890.

H. SAMSON, die Heiligen als Kirchenpatrone. Paderborn. 1892.

SCHIER X., memoria provinciae Hungaricae Augustinianæ antiquæ. Græcii. 1778.

SCHUBIGER A., die Sängerschule St. Gallens vom achten bis zwölften Jahrhundert. Einsiedeln. 1858.

SCHUCH C. Th., de poesis latinæ Rhythmis et Rimis præcipue monachorum. Donaueschingæ. 1851.

SEINERT G., das älteste Hermanstädter Kirchenbuch, in d. Archiv des Ver. f. siebenbürgische Landeskunde. N. F. Hermanstadt 1874. XI. v.

SPRINGER A., Ueber die Quellen der Kunstdarstel-

lungen im Mittelalter, Berichte der k. s. Gesellschaft der Wissenschaften. Leipzig. 1880. p. 21. s. 32. seq.

SZABÓ C., régi magyar könyvtár. Budapest. 1879. I. 1885. II.

SZILÁGYI A., catalogus codicum bibliothecæ Universitatis r. Scientiarum Budepestinensis. Budapestini. 1881.

SZVORÉNYI M., historiæ ecclesiasticæ regni Vngariæ amœnitates. Jaurini. 1795. f. 2.

TABULÆ CODICUM manuscriptorum præter græcos et orientales in bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum. Vindobonæ. 1864. I. [com. T. C.]

THIERFELDER A., de Christianorum Psalmis et Hymnis usque ad Ambrosii tempora. Lipsiæ. 1868.

THOMASII J. M. S. R. E. Cardinalis opera omnia ed. A. Fr. Vezzosi. Romæ. 1747. II. seq.

TOLDY Fr., a magyar költészet története. Pest. 1867. ed. alt.

TOMCI J., Regiæ Sanctitatis illyricanæ fœcunditas. Romæ. 1630.

VILMAR, A. F. E. Spicilegium hymnologicum. Marburgi. 1856.

WATTENBACH G., Bemerkungen zu einigen öst. Geschichtsquellen. Wien. 1870.

WEALE W. H. I. Catalogus Missalium Ritus Latini ab anno MCCCCLXXV. impressorum. Londini. 1886.

WOLF F., über die Lais, Sequenzen und Leiche. Ein Beitrag zur Geschichte der rhythmischen Formen und Singweisen der Volkslieder und der volksmässigen Kirchen- und Kunstlieder im Mittelalter. Heidelberg. 1841.

Hi fere sunt fontes et hæc subsidia, quæ pro colligendis, explanandis, edendis cantionibus ecclesiasticis Hungariæ obtinuimus. In reliquis porro, quæ adhibuimus, commemorandis, non est cur diutius l. b. detineamus; omnium quippe librorum manu et typis descriptorum, qui nobis usui fuere, suis in locis semper mentionem facientes. Præter codices quos supra descripsimus, innotuerunt nobis aliqui alii, quorum copia, licet ut illis potiremur studium adhibuerimus, nobis minime est facta, V. p. 115., aliquos tamen ne nimium prolixi simus, h. l. prætermittimus, cum eius sint conditionis, ut ad rem criticam parum prosint. Denique quis est inter eruditos, cui impervium foret, multa in tali collectione peragenda, non e sola compilatoris voluntate, sed e circumstantiis externis pendere.

VII.

RATIO QUA IN TEXTU CONSTITUENDO USI FUIMUS.

His ita, ut fieri potuit, dispositis ad ipsum textum Hymnarii constituendum nos contulimus. Primum quidquid manuscriptorum codicum, et librorum ante receptionem Ritus Romani in Ecclesia Hungariæ erat ad rem nostram, sedulo inspicere atque nostris oculis videre et manu describere conati sumus; neque operis prolixitate, aut quod fere subripit, tædio animum despondimus, quem subinde deliciæ sacrarum cantionum nativæ recreabant.

Textui constituto adparatum quem dicunt criticum addidimus, de cuius necessitate plura loqui superfluum esse putamus. Collata lectionum varietate patuit, duas codicum familias esse distinguendas, quæ e diverso fonte fluxere. Auctoritate reliquos sæpe vincunt libri manuscripti liturgici Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, ad cuius lectionem revocandi sunt omnino codices Capituli Poseniensis, de quibus certo constat, quod e libris Strigoniensibus sint descripti. Enimvero in codice manuscripto Capituli e primis annis sæculi XVI. [1506—8. s. n. 27.

causa Cap. contra Præp.] distinctim commemoratur: liber specialis ad honorem sancti Salvatoris et s. Martini scriptus, satis antiquus ad hoc [videlicet processionem] specialiter deputatus, qui liber est ex libro Strigoniensi scriptus, continet in se orationes, colectas responsoria et ymnos in egressu et reditu seu reversione cantandos., Inde factum ut quod Mater Strigoniensis temporum iniuria, hostilibus præsertim incursionibus perdidit, Posoniensis filia industria conservaret, ac posteritati fideliter traderet. Ad hanc *Strigoniensem familiam* itaque referuntur: Antiphonarium 1484. n. 2. Breviarium Palatinum Vindobonense r. *Capitulare* s. n. 20. a. 1370. cuius Kalendarium in appendice edidimus, deinde Breviaria s. n. 7. S. XV. n. 9. a. 1461. n. 13. S. XV. Item Missalia a. 1341. n. 28; 1363—29; 1377—30; 1394—31. S. XIV.—32. 33. 1403—35; 1478—39; e. a. 40; 1488—45. 1489—46. et S. XV.—49. Ab his distincti quendi liber Breuiarii a. 1430—8. 1481—10. 11. 1489—12. l. missales 1467—37; 1473—38. 1481—41; 42. 43. 1495—44. Sæc. XV. ex. 47. Sæc. XV. ex 48., qui plus minusve inter se consentientes ex alio exemplo sunt descripti. Ceterum plus ponderandos esse codices quam numerandos, plus qualitati quam copię codicum tribuendum, una est eaque maximi momenti textus recensendi lex. Hos inter Antiphonarium a. 1484. et Missale Posoniense a. 1341. omnibus anteit.

Quamobrem textum horum duorum exemplarium, consultis etiam aliis manuscriptis vetustissimis incunabulis liturgicis, qui codicum numero habentur,

fere integrum retulimus. Verissime enim ait J. A. Ernesti: [opusc. phil. crit. Lugduni Bat. 1764. p. 330.] 'melius hodie et aliorum usibus et posteritatis commoditati consulitur, hac quasi lege inducta, ut in codicibus excutiendis nihil quamvis tenue, quamvis vitiosum negligatur: qua re omnis ultra conferendi necessitas tollitur'. Ut vero imaginem textus paulatim e librorum correctione vel oscitantia mutati depingeremus, lectionum varietates adiecimus, et quæ digna animadversione nobis visa sunt adnotavimus.

Variantium lectionum utcumque copiosis instructi præsiidiis ad concinnandum Hymnarii adparatum accessimus. In corrigendo parcissimi et maxime difficiles fuimus, ipsam orthographiam præcipue in propriis nominibus retinuimus, soloecismos e scriptorum genio profectos servavimus. In variis lectionibus excerptendis digerendisque hunc fere modum habuimus. Exulare jussis, quæ mera sunt scribarum vel typothetarum ludibria, reliquas continenter adposuimus; atque in hanc sane maluimus partem peccare ut aliquas describeremus, quæ nihil fere haterent pretii, ne forte utiles resecaremus. Quas porro lectionum varietates retulimus, singulis quibusque additur, unde sint decerptæ. Interdum notulas aspersimus, ubi iis sive ad castigandum, sive ad illustrandum textum opus fuit. Eruditissimi historiarum scriptoris G. PRAY exemplum secuti, a superfluis abstinuimus.

Demum cum hoc loco opportuna se præbeat occasio, omnibus qui nos in suscepto opere iuverunt gratias agendi quam maxumas. Imprimis piæ memoriæ, pro summo animi dolore, A. D. 1891. 23. Januarii e vivis erepto Archiepiscopo et Primati Cardinali JOANNI SIMOR ob singularem in nos benevolentiam, qua nobis cum viveret, magnarum collectionum inopia laborantibus, suis rarissimis quandoque libris ultro concessis tanto studio nobis profuit, ut maiorem a quocumque promtitudinem desiderare vix potuissemus. Eidem quod superest vitæ ac spiritus, sine aliqua gratiarum testificatione elabi non sinemus.

Ut etiam aliorum qui de hac editione præclare meriti sunt, memoriam faciamus, gratiæ intimæ habendæ sunt præfectis bibliothecarum Capituli collegiati Poseniensis, Musei nationalis, r. Universitatis et h. sc. Academiæ Budapestinensis, Palatinæ c. r. et Pr. Liechtenstein Vindobonæ, Regiæ Monacensi; Albæ Carolinæ, Agriæ, Lambaci, Posenii P. P. Franciscanorum et Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis.

Latius adhuc me in his adnotationibus præpositis excurrere, ipse eiusdem ambitus vetat, ne cum præludium meditor, libellum condam.

HISTORIAE RHYTHMICAÆ.
ANTIPHONAE. MEMORIAE.
HYMNI. SEQUENTIAE:

SANCTORUM
PATRONORUM REGNI HUNGARIÆ.

DE S. PAULO PRIMO EREMITA.

AD VESPERAS.[1]

A Chorus noue milicie,
laudes decantet hodie,
in festo nostri ducis:
quem per mirandum exitum,
celestem; ad exercitum,
xristus vexit lux lucis.

A Hic vitam heremiticam,
quam censuit angelicam,
tulit in xristo primus:
cuius censemur nomine,
eius adiuti numine [2]
consortes vite simus.

A Paulus parente gemino,
orbatus vite termino,
liber gaza ditatus:
puer pollens ingenio,
fit literarum studio,
scienciis ornatus.

A Nam sciens puer nescius,
dum peccati conscius, [3]
mundane vanitatis,
mundum vitare voluit,
xristum amare maluit, [4]
mire sanctitatis.

A Petit secreta conscius [5]
edictus loca celitus
mitior [6] mansuetus,
sed proditus ab emulo
et proficit in sedulo
cultore xristi metus.

R Retuersus ad cenobium
baptistam vidi fatur,
ioannem xristi preuium
qui siluis immoratur:
helye vidi similem,
in paradiso situm
paulum mundo mirabilem
uirtute redimitum.

V Cum redit, ut obsequium
impendat imploratum,
inter sanctorum ciuium,
collegia beatum,
diuinum ad consorcium,
cernit mire translatum.

HYMNUS.

Ordo sanctorum militum
heremitarum humilis [7]
paulum collaudat inclitum
et monachorum iubilis. [8]

Pauper mitis et docilis,
celebs pius obediens,
modestus sanctus humilis,
iustus verus et sapiens.

Quesiuit hunc anthonium,
quem xristus ei pretulit:
panem celestem nuncius
ieiuno coruus attulit.

Rosa fulgens et inclita
baptiste xristi preuio
paulus helye conscita
consimilis in invio.

Suum predixit exitum
propheta pandens abdita,
leo deplorat obitum
flectens genua subdita.

Te transitu mirabilem
sanctorum in splendoribus,
te celis honorabilem
translatum celi ciuibus.

Ueste miranda predicat,
anthonius, yeronimus,
laude multa magnificat:
te pater pie petimus.

Xristi nos auge munere:
auctos foue precatibus:
pacis astringe federe:
redde polorum sedibus.

Honor uirtutis inclite
patri prolique genite:
sacro spirato flamine.
sit sine meta termini.
Amen.

AD MAGNIFICAT.

A Cultorem solitudinis,
sancti primatem ordinis,
heremitarum, primum paulum
iam nexu carneo solutum:
sed empyreo assumptum,
ad optimum celo sanctorum,
gentis nostre collegium [9] laudet:
cum [10] choris apostolicis
propheticis angelicis
vita beata gaudet.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Christum in Paulo paupere laudemus eremita,
Quem celso dei munere beat eterna vita.

Hymnus.

Antiquuum throno polum
tum scandit paulus ad inclytum:
dierum senex insitum
verbum et sanctum spiritum.

Beatus puer oneris
iugum sub annis teneris:
christi tulit, et sceleris
nil traxit doctus literis.

Quem ditat gaza puerum
multa parente liberum,
sanctorum christi pauperum
libens surgit ad numerum.

Dolosi non vleiscitur
affinis iram patitur,
hostis christum consequitur
parentem cum occiditur.

Et sanctos in certamine
hunc cedi ferro flamine:
hunc cernit cum libidine
bellantem sine crimine.

Fretum sancto iuuamine
spirato christi numine,
lingue precise sanguine
polluto vultu femine.

Gemit aduersa
prospera plus metuit,

ad nemora fugit,
o paule munera
beata nobis impetra.

Honor virtutis inclyte.

IN PRIMO NOCTURNO.

- A* Aquarum secus alueum
viuentium plantatus Paulus
exercet eremum.
fructu locupletatus
impii consilium
spreuit hic vir beatus.
- A* Montem terre salsuginis
inhabitat hic humilis:
montem excelsi culminis
Christum colit amabilis:
molem dissoluit criminis
vir vite venerabilis.
- A* Dum mundus hunc persequitur
minis et blandimentis,
antro tetro suscipitur:
palmarum alcimentis
esuries depellitur
viri beate mentis.
- R* Acerrimo certamine
dum triumphantes aspicit,
non tormentorum turbine
leti metu deficit,
lucus hamans dulcedine
Paulum ad nemus abjicit.
- V* Sanctis occidi gaudium,

sed erat hosti odium:
funestum parat ocium.

℞ Sanctum monet Antonium
humana cogitatio:
eremitarum omnium
se primus credit:
Inscio sibi priorem socium
pandit diuina visio.

℣ Sed meliorem munere
virtutum alta colere.
deserta monet visere.

℞ Antonius hæc audiens
festinat hunc adire:
et secum fatur inquiens
concedat inuenire.
Sanctum virum omnipotens,
quem voluit me scire.

℣ Desideratum reperit
labore fatigatus,
pulsanti Paulus aperit
clamore flagitatus.

IN SECUNDO NOCTURNO.

ℳ Stola palmarum foliis
mirificat inserta
Paulum donorom gratiis
laudat vita referta,
mundi digna preconiiis
lucis armis operta.

ℳ Voce clamoris intimi
orabat hic deuotus,

nomen colens altissimi
hominibus ignotus,
mundi huius pessimi
contagiis amotus.

℣ Honor, virtus et gloria
Paulum laude coronat:
potatur aqua pura,
numen semper exorat:
virum magnificentia
quem seculum honorat.

℣ Collato pacis osculo
amplexu castitatis,
prophecie miraculo
se nomine vocatis.
Flagranti verbi pabulo
diuine bonitatis.

℣ Purgatus a cupidine
a mundo iam remotus,
querit quo moderamine
regatur ille motus.

℣ Fragmen e celo mittitur
per lustra duodena,
ferente corvo sumitur
panis: o mira cena.
Collega cum suscipitur,
lata mensura plena.

℣ Honore pacis, oritur
panis in fractione
duellum: pie soluitur
vnica sumptione.

- R** Alloquitur Antonium
Paulus aqua libata:
post hymni sacrificium,
diu desiderata.
Mihi post hoc exilium
corona stat parata.
- V** Te olim frater noueram,
viventem me visurum,
xristo docente sciueram
me terre conditurum.

IN TERTIO NOCTURNO.

- A** Ingressum sine crimine
iusticia decoratum,
actu rectum et fame
paulum mundus honorat,
beato xristi lumine
quem gloria coronat.
- A** Virtutibus et gracia
dulcedine preuentum,
rex xriste summe glorie
Paulum celis intentum:
eterne celi curie
perducis ad conuentum.
- A** Elongat hic a turbine
mundi caduca terens:
manet in solitudine
superna regna querens,
omni pulsa caligine
Christo semper inherens.

- ℞ Orabat hospes hospitem,
tecum perduc ad deum,
o paule tuum comitem:
Paulus inquit ad eum,
Te decet christi militem
hostem calcare reum.
- ℣ Fratrum conuentum regere
exemplo sanctitatis:
quidquid magis eligere
sic stola claritatis.

- ℞ Queso iam redi propere
laturus mihi pallium,
quod constat grato munere
largitum athanasium.
In meo frater funere
humanum fer obsequium.
- ℣ Cum audit athanasium
homo sanctus et pallium,
Christum in pauli pectore miratur.

LAUDES.

- ℳ Sanctorum inter agmina
splendoribus ornata,
pauli iam scandit anima
xristi regna sacrata:
quam sancta celi culmina
laudant voce leuata.
- ℳ Ceruice genu manibus
exanimis orabat:
protenta flexo precibus

leuatis sic instabat:
quod frater claris visibus
viuentem estimabat.

A Terra deserta scualida
in sancto sic apparet:
adeps pinguedo viuida
repletum ut afflaret:
xristum in stola candida
videret et amaret.

A Leonum dira feritas
mitescit vt deploret:
defunctum mira nouitas
ut bellua labore,
pauli quo carnes inclitas
sarchophagus honoret.

A Palma sacratis artubus
pauli dedit amictum,
anthonium solempnibus
festis, que tegit yrtum: [11]
hieronymus cum laudibus
magnificat ascriptum.

HYMNUS.

In vasta solitudine
vt adipis pinguedine,
afflatus sacro flamine
christum cernit in lumine.

Karica pauca pascitur
caro ieiuna teritur,
sed spiritus erigitur
fraus hostis multa pellitur,

Latex arentem reficit
non vini luxus inficit:
sophia patris afficit
paulum virtute perficit.

Membra sacrata mollibus
spretis, palme rigoribus,
operta charismatibus
refloret et virtutibus.

Nouit orare sedulus
fidelis dei famulus,
nos meritis et precibus
iungat sanctorum ciuibus. [12]

SUPER BENEDICTUS.

A Antonius leonibus
ministris tumultum,
paulum mire virtutibus
collaudat honoratum:
hi nobis munus gracie
implorent, vt placatum
cernamus sancta requie
Christum marie natum.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

A O pater uenerabilis
orbi cuncto mirabilis
lux anachoretarum
antro, carica, tunica,
potu cum esca celica
o dux eremitarum

exemplar abstinencie,
 insigne pudicie,
 ymago paupertatis
 te laudat celi curia
 in xristi felici gloria
 assumptum cum beatis:
 auge cateruam numine vocitantis [13]
 et fac frui lumine deitatis.

[1] Historia rhythmica divi Pauli primi eremitæ habetur in Diurnali Paulinorum Gotwicensi Sæc. XIV.—22. Iuvat adnotare nos in allegandis libris manuscriptis semper ætati codicis numerum addere, quo in Tabula nostra fontium exhibentur. Antiquissima Kalendaria: Sacramentarii Bolduensis 55, Missalis Poseniensis 1341—28. et libri capitularis Strigoniensis 1370—20. cum Kalendaris librorum liturgicorum Ordinis S. Pauli IV. Idus Januarias i. e. 10. Januarii festum s. Pauli † 341. recenset. Directorium eccl. in usum tot. Vngariæ p. 40. dici 15. eiusdem mensis adfigit. Kalendarium Sanct. Patronorum R. Hungariæ officiis propriis Sanctorum Patronorum R. Hungariæ præmissum [Tyrnaviæ. 1786.] ad eandem diem refert. Compendii gratia Antiphonas litera *A.*, Responsoria litera *R.* Versiculos autem litera *V.* constanter signaturi sumus. — [2] Breuiarium Ord. f. erem. s. Pauli. 1540. legit nomine. — [3] Breuiarium 1540.: nescius doni peccati. — [4] Brev. 1540. addit vir m. s. — [5] Brev. 1540. concitus edoctus. — [6] Brev. 1540. mitior et. — [7] Breu. 1540. eremitarum cumulus. — [8] Breu. 1540. iubilus. — [9] Breu. 1540.: votis et voce. — [10] Breu. 1540.: qui. — [11] Breu. V. a 1540. hirtum. — [12] Finis: Honor virtutis inclyte etc. ut s. Cetera Hymnus iste et Antiphona ad Benedictus in Diurnali Paulinorum Gotw. o. desideratur. — [13] Breuiarium 1540, f. 265. nomine vocitantis, et lumine fac frui.

SEQUENTIA.

DE SANCTO PAULO PRIMO HEREMITA.^[1]

Vitis palmes extas uere:
uite palmam qui sincere
cunctis pretulisti.

Heremizans filiorum
clarum sydus iter morum
pater extitisti.

O paule aule celi situs,
deserte ^[2] per te uite ritus
inchoatur primitus.

Cui iunctus unctus fruebaris,
osanna manna gratularis
imbui diuinitus.

Dignus ^[3] digne dignum
nobis inter signum
datur per anthonium.

Qui querit benignum,
cuius laude dignum:
canamus preconium.

Amborum maceratis
genibus prostratis:
se conuenerantes
signum pacis dantes.

Exhausti [4] vi frugali
referti vitali
pane deo dante
coruo ministrante.

Nisu [5] cordis erecti
ammirantes dilecti
donum quod clarescit.

O dulce conuiuium,
quo deserti citium
mens pie pinguescit.

Sanctam post collationem
factam et orationem:
anthonio meante:
pauloque vale dante:
petit asueta atria. [6]

Sic dum celle confinia:
adiret in sublimia
cernit patris beati
mentem intronizati:
tolli polorum atria.

Vestigia replicans
funus agonizati:
humare desiderans:

sed virtus fatigati
succumbit in labore.

Leonum suffragio
letatur sibi iuncto:
qui sui [7] contagio
obsecuntur defuncto
sepulto miro modo.

Veste palmarum X
foliis connexa a
qua tegebatur
inclitus: complexa,
anthonium sollempnibus
hac utebatur laudibus.

Kateruam tui
nominis gregatam:
conserua in hoc
statu illibatam:
o pater tuis precibus [8]
nos iunge celi ciuibus.

- [1] Missale mss. Gotw. S. XIV—34. sequentem præsefert textum. —
[2] Miss. Paul. t. d. 1514. habet dextere, quod manus recentior cor-
rexit scribendo deserti. — [3] Miss. 1514. Dignis. — [4] In Cod. gotw.
s. XIV. in margine: Exhausti vi frugali, reperitur. Vi legit Miss. 1514. —
[5] Cod. g. s. XIV.: Visione. Nisu legit Missale 1514. — [6] Cod. g.
s. XIV. latria. — [7] Miss. 1514. sine. — [8] In cod. gotw. S. XIV.
deest: precibus.

DE B. MARGARITA BELÆ IV. R. H. F.

AD VESPERAS. [1]

A Iocundare ex nouella floris,
Cælum plantula;
cuius vigor, carnis
bella strauit sedula.

HYMNUS.

Novo sacrata gaudio
Cœli concors lætitiæ,
Votivo laudem studio
Depromat vox Ecclesiæ.

Sub Natali nouitio,
Noui festi solemnia
Candenti vernans lilio.
Inuexit Virgo Regia.

Margarita puellula,
Mortalis culmen generis,
Vitæ fulgentis æmula,
Annis fastidit teneris.

Alta spernens palatia
Claustro regenda clauditur,
Regalis pompæ copia
Sub paupertate graditur.

Præsta Deus supplicibus,
Præsentis prece Virginis
Nostris ascribi mentibus
Beati sortem luminis. Amen.

AD MAGNIFICAT.

A Fœlix plane, fœlix per omnia,
summa semper ducens fastigia,
quam terrenæ stemma propaginis,
et cœlestis insignis gloria,
de Regalis radice germinis,
in regnorum scandens imperia.

AD MATUTINUM.

Invitatorium.

Regi Christo laude læta
soluamus obsequium:
Cuius Regni Margarita
confortatur gaudium.

HYMNUS.

Hymnis agamus fidei
Castæ parentis gaudia:
Floris amictu niuei
Matrem investit Filia.

Hæc mundi fraudis latebras
Lucenti Sanctimonia:
Hostis carnis illecebras,
Dissoluit Castimonia.

Virgo venusta facie
Aquæ supportat hidriam,
Candore conscientiae
Cœlestis vitæ gratiam.

Plena fontali fluuio
Lassos camelos reficit,
Sociali collegio
Dum cultum legis adiicit.

Præsta Deus supplicibus,
Præsentis prece Virginis
Nostris ascribi mentibus
Beati sortem luminis. Amen.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Mundi plenum luxu rete,
damnans pudicitia,
Coeli nuptum Margaritæ
sperat innocentia.

A Cilicio se ambiens
Virgo jam velata,
Flagris se percutiens
Christo consecrata,
Zona quoque ferrea
cinxit se beata.

- ℳ Voto vitæ stabilis
loco permutata,
tanquam arbor fertilis
creuit transplantata.
- ℞ In decliuo vitæ fine,
nostri casus vt ruinæ
restaurentur gratiæ,
dum regali stirpe nata,
Jura vendit abdicata
voluntatis propriæ.
- ℣ Hæc exemplum
Dei templum,
Margarita laude spreta
mundi, præbet patriæ.
- ℞ Ortus, cœlo conscio,
germinis magnifici,
Paupertatis pretio
voto cultu subiici,
Patris almi Nuncio
panditur Dominici.
- ℣ Summi ciuis ætheris,
Forma vitæ cæteris,
Juris usu coelici.
- ℞ Virgo decens æuo,
pugil in certamine sæuo,
Mundum vicisti,
fœlici fœdere Christi.
- ℣ Dum regis orditam
claustrali tramite vitam.

IN SECUNDO NOCTURNO.

- A* Sub regulari ferula,
tranquilla parens tremula,
professi status creditum,
ad plenum soluens debitum.
- A* Sanctitatis populo
spargebat fundens odores,
exemplari speculo
fulgens inter sorores.
- A* Dum sordescit prouoluta
ancillarum pedibus,
tergit rixæ labis luta
ex earum cordibus.
- R* Sub clausura vitæ primordia
stringens calcat insignia,
Summi Verbi victa inopia,
Plagis urget membra nobilia.
- V* Culpæ adhuc nescia,
lætatur pœnitentia.
- R* Abnegata patris consortia,
tempestatis flagellans pluuiæ,
Cœli secum pugnante gratia,
Voti compos solatur anxia.
- V* Lacrymarum profusis imbribus,
vim pluuiæ ministrat nubibus.
- R* Carne sub exili
cœlesti nupta cubili,
Languet in amplexu
Domini saucia nexu.
- V* Optat quærit, amat,
gemitu, prece, verbere clamat.

IN TERTIO NOCTURNO.

A Impetrandi gratiam
prouocans jejunio,
feruet in fiducia
tali ducta præuiuo.

A Castigante transitum
corporis molestia,
inpendentem spiritum
cogit ad cœlestia.

A Nuptiali conuiuio
consors vna fruentium,
Sponsi fusa gremio,
canit epithalamium.

R Explicati fruitura
laboris stipendio,
iam præiuit nascitura
a cœli stillicidio,
Vox superna
mortis iura
rorat vaticinio.

V Tali priuilegio
vim amoris amplioris
parit desiderio.

R O spectanda seculo
nouo res miraculo,
gestu singularis,
votum mater astruit,
Viri sexum induit
forma puellaris.

- Ÿ Compeditas carcere
clare visitatus.
suffraganti munere
gaudet liberatus.
- R Sole sub ardenti
rutilantem luce latenti,
Aptat inesse choris
stabiliti palma pudoris.
- Ÿ Lilia conferto redolens
gerit insita serto.

AD LAUDES.

- Ÿ Jam Margarita rediuiua
pace quieta,
se rapit ad pronam
radio vibrante coronam.
- Ÿ Congaudete superi,
vobis sidus inseri;
vas cœlestis roris,
laudis et honoris.
- Ÿ Nostri tegmen ordinis
femineo flore,
virginalis agminis
fulget in decore.
- Ÿ O felicem famulam
puritatis gerulam!
quæ subintrat chorum
Regis Angelorum.

A Heres Regis strenua
supernorum ciuium,
Cœli nobis ardua
confer pandens ostium.

HYMNUS.

Gratuletur Hungaria
De Christi beneficio,
Cuius extat vicaria
Salutari suffragio.

Ex ipsius prosapia
Valor virtutis oritur
Qua morborum sæuitia
Pulsu frequenti moritur.

Pedum, manus officia
Lucis amissæ claritas,
Natura quæque deuia,
Rectas deducunt semitas.

Margaritæ pro meritis,
Quibus solamur corpore,
Grates ex cordis abditis
Reddamus omni tempore.

Præsta Deus supplicibus,
Præsentis prece Virginis,
Nostris ascribi mentibus
Beati sortem luminis.

SUPER BENEDICTUS.

A Dulci digne respondens præmio,
 sub perennis lucri commercio,
 Virgo Christi grata seruitio,
 Cælum tibi blanditur gaudio. [2]

[1] Ut in superioribus iam p. 55. diximus habet unus S. Ferrarius P. II, 2. c. 32. p. 342—351. Officium in Festo Margaritæ die 18. Januarii decantari solitum ab Ordine Prædicatorum in Hungaria, cum epigraphe: Incipit Historia B. Margaritæ Virginis eximiae Quarti Regis Belæ Filiæ. Est hæc dies eadem qua sponsa Christi 'felicem tantis virtutibus animam' deposuit, die 18. Januarii, quæ dominica fuit, ad primum gallicinium, anno salutis, iuxta communem computum, 1270. [r. 1271.] ætatis vero suæ 28., Ferrarius, de rebus Hung. Prov. Ord. Præd. P. II, 2. c. 21. p. 269. J. Tomci, Reg. Sanct. Ill. v. p. 283. Nec aliter legenda sermone patrio scripta apud Pray, vita S. Elisabethæ... nec non B. Margaritæ V. p. 302., et latina neapolitana, quam edidit F. Knauz, a nápolyi Margitlegenda. Esztergom. 1868. p. 109. Ceterum mirum est in vetustis nostris Kalendariis nullam memoriam B. Margaritæ Virginis recenseri. — [2] Ab hoc officio per omnia discrepat illud, quod Prædicatorum universus ordo ex indultu Pii VII. P. M. recitat. Continet hoc præter privam orationem: 'Deus fidelium remunerator animarum' etc. et Lectiones II. Nocturni, e processu apost. pro canoniz. et aliis monumentis contextas 'Cum Tartari, duce Battho, Poloniam et Pannoniam' etc. reliqua de Communi Virginum. Rursus aliæ sunt lectiones, quas legimus in Officiis Propriis Sanctorum Patronorum R. Hungariæ ad d. 28. Januarii in editione Breviarii Romani. Budæ. 1814. quæ ipsissimæ sunt cum iis, quas Pius P. VII. die 12. Nov. 1806. ad Diocesim Csannádiensem extendit, [Cf. Off. propr. Diœc. Csanád. Temesvár. 1855. p. 1. s.] Leo vero XII. 4. Dec. 1826. Cassoviensi Diœcesi recitare concessit [Cf. Off. nova propr. Diœc. Cassov. Cassoviæ 1829. p. 93. s.] et quæ insertæ sunt Officiis Sanctorum divini Officii Diœcesis Albaregalensis editis. Albæ Regiæ. 1846. p. 6. seq. Repetitæ in usum diœcesis Veszprimiensis, in officiis Sanctorum quæ Veszprimii 1880. lucem viderunt p. 5. seq. Ordo Officii Divini peragendi in usum Diœcesis Scepusiensis, Leutschoviæ 1806. typis descriptus festum B. Margaritæ, ex officiis novissimis, diei 6. Februarii assignat.

DE S. ADALBERTO EP. ET MART.

AD VESPERAS. [1]

℟ O immarcescibilis rosa paradisi
gloriose martir sancte Adalberte,
qui victoriosissime sanguinem
tuum effundens,
martirii laude coronari meruisti,
nos humiles solemnitatis tuæ
festa celebrantes,
tuo interuentu fons tocius bonitatis
deus, sue beatitudinis faciat
esse consortes. Alleluja. Alleluja.

℞ Exora dilecte dei Adalberte pro nobis
miseris, ut qui sumus pro culpis
dandi supplicio,
per te iungi mereamur iustorum
consorcio. Alleluia Alleluia.

℣ Dissimiles tibi moribus laudamus
te uocibus adiuua nos tuis precibus.

ALIUD RESPONSORIUM. [2]

℣ Aue presul et beate
dei martire Adalberte
confer opem petentibus
tuis sanctis precibus

mala pelle, bona posce
presta pacis incrementum
sane vite gaudium alleluia.

✠ Vt sub tuo patrocinio
gloriamur in laude dei perpetuo.

AD MAGNIFICAT. [3]

℟ Magna vox laude sonora:
te decet per omnia qui polichorea
gaudet aucta tali compare
terra plaudit et resultat
digna tanto præsule.
O sacer Adalberte martir:
vota nostra suscipe alleluia.

RESPONSORIA NOCTURNI. [4]

℟ Christi martir adalbertus
cum sub triumpho passionis
emisisset spiritum:
mox vincula quibus erat vinctus
soluta sunt.
Et manus expandit in modum crucis
alleluia alleluia.

✠ Mortem autem quam sitiebat
amplexus cadens in terram.

℟ Miles christi gloriose
sanctissimeque adalberte.
Tuo pio interuentu culpas nostras
ablue. Alleluia Alleluia.

✠ Ut celestis regni sedem
valeamus scandere,

AD MAGNIFICAT. [5]

A Gloria xristo domino,
 qui beatum adalbertum episcopum
 sue passionis testem fecit,
 de cuius meritis et miraculis
 benedictus dominus. Alleluia.

[1] Beuiarium Nagylakianum 1489—12. Kálmáncsehanum 1481—10. Breuiarium Strigoniense 1484. impressum, et alia eiusdem Ecclesiæ Metropolitanæ quemadmodum et Zagrabiensia Breuiaria paucissima propria h. l. habent, sed officium ritu paschali concinnatum exhibent. Antiphonarium Sæculi XVI—4. continet alias differentes antiphonas rhythmicas, quarum prima ad Vesp. I. incipit: 'Benedic regem cunctorum, conuersa gens bæmorum, te splendor illuminauit, quem oriens destinauit' etc. Rursum aliæ antiphonæ et hymni leguntur in officiis propriis Provinciæ Pragenæ. Ratisbonæ. 1868. p. v. p. 15. seq. — [2] Breuiarium Zagrabiense 1430—8. Breuiarium Kálmáncsehi Lambacense 1481—10. — [3] Breuiarium Zagrabiense s. n. p. adlegatum, loco huius antiphonæ, quæ in Breuiario Strigoniensi imp. 1484. legitur, sequentem habet: Slauorum dominus qui beatum adalbertum episcopum sue passionis testem fecit, de cuius meritis et miraculis, benedicimus dominum. alleluia. Antiphonarium Sæc. XVI—4. iterum differt, nam in eo reperitur: 'O qualem dies iste celebris' etc. — [4] In Breuariis Strigoniensis impressis, tres lectiones s. Augustini super Evangelio: Ego sum vitis etc leguntur, in Zagrabiensibus duæ de Historia Sancti habentur. — [5] Cod. Lambacensis et Kálmáncsehii — 10., quocum fere conspirant Breuiaria impressa Strigoniensia et Zagrabiensia.

DE SANCTO ADALBERTO EPISCOPO ET
MARTIRE. [1]

HYMNUS. [2]

Exultet celum gaudiis,
 tera plaumat sollempniis,
 in adalbertum preconiiis,
 plebs sonet ex præcordiis.

Vos seculi huius emulos,
 carnis domando stimulos,
 per sanctitatis titulos,
 uirtutis in dei famulos.

Sic celum scandit libere,
 nullius in itinere
 uitalis complex crimine,
 ut nobis donet uenie.

Quibus peccata soluitur,
 lanquor et salus redditur,
 iustis beatis iungitur,
 ut et propheta premittitur.

Ut xristus cum aduenerit,
 horrorque mundum anxerit,
 iungamur si non abnuerit,
 nos quoque sibi iunxerit,

Patri dato evlogio
 eiusque soli filio
 sancto simul paraclito
 in regno hoc perpetuo.

[1] In Kalendario, quod in fine Constitutionum synodaliū a. 1450. de Festivitatibus colendis additur, Dionysius Cardinalis Széch die 23. Aprilis collocat: festum gloriosi pontificis et martyris Adalberti pii patroni nostre ecclesie Strigoniensis. [Ed. Dankó, Strigonii 1865. p. 31.] Ad eandem diem refert Synodus Leutsoviensis 1460. celebrata cum encomio: Festum gloriosi principis et martiris Adalberti. [Cod. lat. Budap. Univers. s. XV. de quo in app. p. 481.] De eodem in Kalendario S. XIII—55. Sacramentarii Bolduensis cum s. Georgio m. VIII. Kal. Maii i. e. 24. Aprilis. agitur, Kalendarium attamen Posoniense 1341—28. et Cap. I. Strigoniense 1370—20. IX. Kal. Maji i. e. 23. assignat. Similiter Breuiarium Kálmáncsehianum 1481—10. Dies translationis S. Adalberti † 997. VIII. Id. Novembris recurrit, de qua suo loco. p. 252. seq. — [2] E codice Vindob. Sæculi XV—13. Cetera Breuiaria hymnum: 'Vita Sanctorum decus angelorum' sive paschalem præscribunt, qui apud Clichtoueam, Eluc. f. 37. v. et 38 typis descriptus legitur.

SEQUENTIA
DE SANCTO ADALBERTO MARTIRE.

Corona sanctitatis et immortalitatis: [1]
Ornauit hodie dominus
martirem suum adalbertum.

Tersa oculorum lacrima, [2]
iustus floret velud [3] palma
Oculorum tersa lacrima,
aboletur hoc enigma.

Specularis squama [4] cadet,
claret uisus specialis.
Ubi deus est omnia,
uirtus sanctorum et gloria.

Ubi deus est omnia, [5]
nec distinctus in omnia [6]
quod [7] est in gloria,
omnibus est omnia.

Unum est omnium principium, [8]
sacrum socians collegium,
unum es dispar [9] premium
pro merito fidelium.

Huius [10] nos consortes glorie,
 ora pater adalberte,
 quos in adam perpetue
 scis addictos miserie.

[1] E Missali Poseniensi a. 1341—28. Reperitur cum quibusdam variantibus in bene multis libris manuscriptis, ut puta Sæc. XIV—32 et 34; 1478—39; 1481—41; 1489—46; Sæc. XV. ex.—49.: nec non in plerisque Missalibus secundum rubricam ecclesiæ Strigoniensis typis impressis e. g. a. 1491. 1498. 1501. 1508. 1512. et aliis. — [2] Miss. 1481—41. addit: Uita mortem superat, hoc iam recuperat, quod prius amiserat, paradisi gaudium. — [3] Miss. gotw. S. XIV—34.: ut. — [4] Miss. Pot. S. XV. ex.—49. acquamma? — [5] Miss. q. S. XIV—34. hanc stropham sic continuat: Qui est omnium principium, sacrum socians collegium, vnum est sed dispar premium. — [6] Ita et cod. S. XV. ex. — 49, alii: vt. — [7] Miss. 1478—39. legit quidem. — [8] Alii ree. premium. — [9] Miss. 1495. es semper. — [10] Miss. g. S. XIV—34. Cuius. Recte animadvertit Clichtoveus, Elueid. f. 211.: 'Hæc prosa liberam habet orationis solutæ compositionem, nec rhythmicæ formæ constringitur habenis'.

DE S. LADISLAO R. HUNG. CONF. [1]

AD VESPERAS. [2]

℟ Fons eterne pietatis,
lux superne veritatis
tibi xristi complacente, *xriste?*
ladislao nos tuente,
fac consortes eternorum
te laudantes gaudiorum.

℞ Salve rex benigne
ladislæ laude digne.
Honor noster et patrone
pius, potens, tutor bone.

℣ Afflictorum portans onus
et ad omne pium pronus. [3]

HYMNUS.

Regis regum ciuis aue,
regum gemma ladislæ
regni consors glorie:
regem regum es aggressus
sis defensor indefessus
et athleta patrie.

Salve salus hungarorum,
rex coheres angelorum:
uas celestis gracie
ab eterno uas electum,
uas insigne, uas effectum
uendicans iusticie.

Hungarorum gens congaude:
noua noui regis laude
pulsans tintinabula
felix aue varadinum:
cuius augens fama signum
resonet per secula.

Tibi xriste concors hymnum. [4]
canit orbis, qui per lignum
ad te trahis omnia:
scala factus ascensorum,
et corona cofessorum
tibi laus et gloria. Amen. [5]

AD MAGNIFICAT.

A Confessor domini ladislæ,
astantem plebem corroborata
sancta tua intercessione:
ut qui peccatorum pondere
premimur, beatitudinis tue
gracia subleuemur, et te
duce eterna premia assequamur.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Confessorum
 regem adoremus, qui celestis
 regni meritum et gloriam
 concessit sancto suo ladislao.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Hic iniquis non consensit,
 quorum viam [6] dum contempsit,
 xristi iugo se subiecit,
 et quod deo placet fecit,
 cogitando operando
 et doctrinam vite dando.

A Rex a xristo constitutus,
 et ab ipso consecutus,
 quod virtute sit indutus,
 et in monte sancto tutus.

A Tua xriste est gloria
 salus et victoria,
 ipse tuus est susceptor
 idem noster sit protector.

R Edoctus spiritus sancti gracia
 beatus rex ladislaus,
 recentis mundi gloriam
 spreuit nec [7] transitoriam
 secutus est iusticiam.
 Qui pro xristi gracia
 perheni gaudet gloria.

V Mundum sibi blandientem
 suos semper seducentem,

contempnendo superauit,
et se xristo mancipauit.

R Diuturnis excubiis in ecclesiis
deum instanter obsecrabat.

Jeiuniis et vigiliis carnem macerabat, [8]
et mentem roborabat.

V Ut Ysaac exiens in agrum meditabatur,
dum diuinæ celsitudinis speciem contemplabatur.

R In iudicandis et examinandis causis,
non potentia sed prudentia decernebat.
Rigori iusticie, lenitatem misericordiæ
preferbat.

V Dilectus [9] in eloquio
utilis in silencio,
cautus in consilio.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Inuocantem exaudiuit, [10]
in dilectum quem asciiuit,
sibi xristus cui donauit
donum [11] quod optauit.

A Scuto bone uoluntatis,
dono tue [12] pietatis,
o [13] xriste coronasti,
quem ad celos sublimasti [14]

A Ammirabile et ineffabile
est nomen tuum domine,
nam in tuo nomine
sanctus iste prospere
sublimis in ethere
tecum gaudet uiuere.

- R** Innaturalibus [15] bonis gratuitisque donis
 ipsum natura prerogatiua pretulerat.
 Quem dederat sibi ualorem cunctis meliorem.
V Ladislai species digna fuit imperio
 ueneranda facies angelorum consorcio.
R Hunc circumdat ueritas et misericordia,
 osculatur caritas simul cum iusticia.
 Per hunc ad terrestria prospexit benignitas,
 et dona celestia nobis dedit deitas.
V Cecis visus restaurauit,
 mutis linguas reserauit,
 rupta membra roborauit,
 dissoluta solidauit. [16]
R Salue rex benigne
 ladislæ laude digne
 honor noster et patrone
 pie, potens tutor bone.
V Afflictorum portans onus
 et ad omne pium patronus. [16]

IN TERTIO NOCTURNO.

- A** Domine qui [17] operatus est iusticiam,
 et confirmatus est in gratiam, [18]
 nunc in superno solio
 in sanctorum tripudio
 felici gaudet gaudio.
A Ladislaus honoratur,
 cuius caput coronatur,
 regum ritu generoso
 de lapide precioso,
 datur illi dignitas
 eterna felicitas.

A Hic accepit benedictionem,
quem suscepit in adoptionem
deus, et deuotionem
eius clare commendavit
quem heredem adoptauit,
et in celis coronauit.

R De radice regie [19]
stirpis propagatus,
illustris prosapie
scemate prolatus,
De sancta progenie
regum generatus,
qui virtutum acie
viguit stipatus.

V Moribus nobilior
virtutibus clarior
quam genere,
cui uiuere
xristus est in ethere.

R Jhesu bone per ladislaij merita
nostra nobis dimittas debita,
domum [20] portam sepulchrum visita.
Et a trina nos morte suscita.

V Actu mente uel usu perdita
pietate restaura solita.

R Surge gaude pannonia
felix intende prospere
et collauda felicia
ladislaij preconia.
Noctis expelle tedia
iam lucis orto sidere

V Surge et collauda [21] dominum,
quia de uiris sanguinum

per hunc saluare voluit,
et liberare statuit
te lucis ante terminum.

LAUDES.

A Sanctus iste indutus est decorem,
qui secutus est saluatorem,
consecutus est honorem,
mundi pompis meliorem,
nam est eius fortitudo
sempiterna sanctitudo.

A Jubilate et inuocate ladislai presidium,
quod per ipsum rex omnium
xristus nostrum sit gaudium.

A Qui passus est propter nos,
illuminet super nos
vultum suum [22] cum gracia,
in beata gloria.

A Mundinalis fabrice gaudens vniversitas
te [23] beata trinitas benedicit,
et condicit laudes debitas.

A Laudet te rex glorie
sancta vox ecclesie
solempnizans hodie
dulci voce melodie.

SUPER BENEDICTUS.

A Benedictus es saluator,
sanitatis reparator
iehsus xristus, qui beatum
ladislaum sanitatum
decorauit gracia,
qui mira potentia
multis egrotantibus.
pluribusque debilibus,
de salute desperatis
mole mortis molestatis, [24]
diuinam medicinam adhibuit
et sanitatem tribuit.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

A O sancte rex ladislæ
o columpna milicie xristiane
o firmissima spes tue gentis,
intuere deuocionem populi te quærentis,
et sub tuum præsidium confugientis,
o misericors misericordiam [25] consecutus
intercede pro nostra omniumque salute.

ALIA ANTIPHONA DE EODEM. [26]

A Salve rex ladislæ,
laude digne salue
tu firmissima spes tue gentis
ac consolator
salue gratiarum donis plenus
ante thronum trinitatis

miserorum subleuator
 pie patrone consolator
 sis pro nobis intercessor,
 causa nostre paupertatis,
 gratiam dei obtine. [27]

[1] Colebatur iuxta Calendarium vetusti Missalis S. XIII—55. V. Kalend. Julii i. e. 27. Junii: Eleuacio s. Ladizlay regis. Ad eundem diem refertur in Missali Poseniensi 1341—28. Translacio sancti Ladislai regis et conf., ad 30. Julii i. e. III. Kal. Aug. vero minio rursus scriptum legitur: Sancti Ladizlai regis et conf. Cap. lib. 1370—20. habet 27. Junii: Ladislai regis et confessoris. — [2] Continetur Officium huius Sancti Patroni R. H. in Breuiario S. XIV—7., Zagrabiensi 1408—8. Kálmáncsehiano V. et L. 1481—10. et 11. Antiphonario Pos. 1484—2., Breuiar. Nagylakiano 1489—12. Breu. S. XV. 13. et 14. et bene multis impressis, quorum seriem aperit Strigoniense a. 1484. — [3] Diurnale Paulinorum S. XIV—22. pronus honor. — [4] Breu. S. XIV—7., 1481—11. et S. XV.—13. variantem lectionem præbent: consors ypnium. — [5] Huius hymni similitudinem modulationi sequentiarum iam Clichtoveus, Eluc. f. 60. adnotavit. — [6] Breu. Strig. impr. 1484. reclamantibus manuscriptis: vitam. — [7] Breu. 1408—8. vt. — [8] In Breu. S. XIV—7. et deest, similiter in Breu. S. XV—13. Breu. impr. 1484., sed adest in Antiphonario 1484—2. — Breu. 1481—11. — [9] Breu. 1481—10. Disertus — 1481—11. et Breu. imp. 1484. Discretus. Nos lectionem Antiphonarii 1484—2 reddidimus. — [10] Sic Breu. S. XIV—7. et Antiph. 1484—2. nec non Breu. 1481—11. et 1489—12. attamen Breu. 1481—10.: iam, legit. — [11] Varietas lectionis hic satis magna esse reperitur: Breu. S. XIV—7. Filii Xriste cui donauit sempiternum bonum; Breu. 1400—8. xristus cui donauit summum bonum; Breu. 1481—11. supremum bonum; Breu. 1489—12. supernum bonum. — [12] Breu. 1484. imp.: habet te. — [13] Breu. 1484. impr.: ipsum. — [14] Breu. 1481—11.: subleuasti. — [15] Antiphonarium 1484—2. Innumerabilibus. — [16] Responsorium lectionis VI. cum idem sit ac illud ad primas vespas, paucissimi libri h. l. habent. Noster textus interim inuenitur in Breu. 1491—11. et 1489—12. — [17] Breu. 1481—10. hic operatus — confirmatus est in gracia. — [18] Breu. 1489—12. hic operatus — confirmatus est in gloriam, similiter Breu. impr. 1484. — [20] Ant. 1484—2. errore librarii: donum. — [21] In Breu. S. XIV—7. et S. XV—13. deest: et. In Ant. legitur 1484—2.: lauda. — [22] Ita Diurn.

Paul. S. XIV—22. et Breu. 1489—12. In Breu. XIV—7. deest suum. — [23] Antiph. 1484—2. reclamantibus optimis libris man. legit: cum. — [24] Hoc comma desideratur in Breu. S. XV—14. — [25] Sic. Diurn. Paul. S. XIV—22. Antiph. 1484—2. misericordias. — [26] E Graduali Ecclesiæ Patayensis 1663—23. — [27] Migravit piissimus Rex anno Reparatæ Salutis 1095. ad Dominum. Eum Cœlestinus P. III. 1192. in Sanctorum canonem retulit. 'Anno, dicit Breuiarium Strigoniense 1484. t. d., *domini millesimo centesimo nonagesimo secundo: sanctum corpus eius canonizatum est.*, Cf. n. d. in Kirchenlexikon. Freiburg. 1891. VII, 317. seq. V. Bunyitay, Szent László emlékezete. Budapest. 1892. p. 38. seq.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

SEQUENTIA
DE SANCTO LADIZLAO REGE
ET CONFESSORE. [1]

Noue laudis extollamus [2]
regem, cuius exultamus
speciali gloria.

Dulce melos nouum fauim [3]
dulci regem ladizlaum
canimus melodia.

Regis laudi nil discordet
cuius laudem non remordet,
celestis symphonia.

Confessorem regem laudent, [4]
per quem reges sibi gaudent
uite dari munera.

Quem precamur laudantes singuli,
gemma regum totius seculi
et spes salutifera. [5]

O quam felix quam preclara
varadini fulget ara
tuo claro nomine.

Cuius regens secula
manus [6] sine macula
lauit omni crimine.

Scala gentis vngarorum,
per quam scandit ad celorum
kathedram pannonia.

Forma [7] cuius celos tendit,
et terrarum comprehendit
quatuor confinia.

Perhunc vigent sacramenta,
et firmatur iam inuenta,
fidei religio.

Egros curans sanos fecit,
et salutis opem iecit,
moysi [8] officio.

Exauditur in hac domo,
quicquid orans petit homo
per regis suffragia.

Per quem neque gladium
nec incursus hostium
trepidat vngaria.

Hostis arte plebs arrepta [9]
prece regis est adepta
salutis piacula.

Per quem auctor fidei
cornu stillat [10] olei
posteris per secula.

Per hunc gentes universas
vngarorum iam conuersas
nouimus imperio.

Procul ense parent per se
fere [11] gentes et aduerse
nutu voluntario.

Ex [12] obscuris sui iuris
iubar latens sed iam patens
reserat prodigia.

Hostem cedit [13] victor redit
barbarorum vngarorum
unus fugat milia.

Ipsa suos contemptores
pene facit contentores
morbos illis et languores
infert et demonia. [14]

Sed qui suam sanctitatem
colunt hys fert nouitatem [15]
et ad uite sospitatem [16]
rex reducit [17] omnia.

Regum genus triumphale
vngarorum salus vale;

nunc [18] refulsit iubar tale
regum florens [19] germine.

Regum radix xristiana
lauda [20] laudes fide sana,
laus [21] exultans [22] uox humana
fert in tuo nomine.

Assistentes regis laudi
coronator [23] regis laudi,
atque seruos sancti regis
post hanc uitam tui gregis
transfer ad palacia.

audi?

Cuius laudi vis seruire
nos [24] ac letos conuenire,
fac ad ipsum [25] peruenire
ubi confer et largire
sempiterna gaudia.
Amen.

[1] Si paucos demas, reperitur hæc pulchra sequentia in omnibus fere libris missalibus manu et typis descriptis, nec non cantionalibus Zentmiklosy 1516—18. et Graduali P. Malonfalvi 1663—23. cum non exigua lectionum variantium copia, e qua interim h. l. præcipuas solum adponere visum est. Nos, ut semper, principem codicem 1341—28. presso pede sequimur. — [2] Miss. 1394—31. Sec. XIV—32. 1481—41. 2. 1488—45. 1495—44. legunt: attollamus. — [3] Miss. 1394—31. Gotw. S. XIV—34. 1481—41. 1495—44.: mellis. — [4] Miss. 1394—31. 1488—45.: Confessorum. — [5] Hanc stropham aliqui sequenti 'O quam felix, postponunt. — [6] Miss. Gotw. S. XIV—34. et alii bene multi, quidam, quos sequitur Clichtoyeus, Elucid. f. 218. v.: manens. — [7] Miss. Gotw. S. XIV—34. 1478—39. 1488—45.: Fama. — [8] Alii: virtutis officio. E. g. Miss. 1481—41. — [9] Miss. 1488—45. addit arce. — [10] Errore librarii pro stillat codex noster habet: siluat? — [11] In Miss. Paul. Gotw. S. XIV—34. hiat: fere. — [12] Miss.

Gotw. S. XIV—34. 1481—41. et bene multa typis descripta Strig. 1484. 1498. 1501. Zagr. 1511. Paulin. 1514.: Sub. — [13] Miss. Gotw. S. XIV—33. 1489—46.: Hostes cedunt. — [14] Sensus huius strophæ non est apertus ad intelligendum, unde iam olim *Clichtoveus* l. c. f. 219. v.: 'illos qui emendatiores nacti fuerint codices, provocat hanc prosam ad illorum formam emendent'. Sed prospiciendum erit, ne adhibitis etiam pluribus exeraplaribus oleum et operam perdant! Nos addito ampliore lectionum variantium numero, emendationem prudenti b. l. iudicio optandam relinquimus. Textum nostri codicis legunt: Miss. m. n. S. XIV, 32., List 1478—39., S. XV. ex. 49. — Missale Paul. Gotw. S. XIV, 34. habet: morbos illos et lanquores anffert et demonia. Codex 1481—41. stropham hanc sic reddidit: Ipse suos laudatores pœne facit contemptores morbos curans et lanquores aufert demonia. Liber missalis 1481—42. sic scribit: Ipse suos forciores pene facit et uictores morbos ipsis et languores aufert et demonia. Codex 1495—44.: Ipse suos contemptores pene facit compendiores morbos sanat et lanquores aufert et demonia. Mire detorsit hoc comma cod. 1478—39. Ipse suos contemptores pene facit victores moribus ipsis et lanquores infert et demonia. E missalibus typis descriptis Strigoniense 1484. in hunc modum recitat: Ipse suos laudatores pene facit contemptores, morbos curans et lanquores. Missale autem Zagrabienne 1511. impressum, conspirat cum libro manuscripto Miletnitz Kálmáncsehi 1495—44. — [15] Missale Gotw. S. XIV—34. 1481—41. *Clichtoveus* f. 219.: sanitatem. — [16] Miss. Gotw. S. XIV—34.: hosspitatem. 1481—41. suspitatem. — [17] Miss. Gotw. S. XIV—34.: reduxit. — [18] Miss. S. XIV—32. Gotw. S. XIV—34., 1481—41. 1488—45.: non. — [19] Miss. 1488—45.: regni. 1481—41.: floris germine. — [20] *Clichtoveus*: sume? — [21] Miss. S. XIV—32. 1481—41.: quas exultans. — [22] Miss. Paul. S. XIV—34.: quas exultat vox humana sic in tuo nomine. Miss. 1489—46: fert. — [23] Miss. 1487—45. consecratum. Miss. Strig. impr. 1484. coronatum. — [24] Miss. 1481—42. nos hinc letos. — [25] Miss. typ. descr. 1458. 1501. 1508. 1512.: ad christum.

HYMNI DE S. LADISLAO REGE ET PATRONO
ARCHI-CŒNOBII S. MARTINI IN S. MONTE
PANNONIÆ.

AD I. VESPERAS. [1]

Quæ lingua dignis laudibus evehat
Victoriarum, Sancte Ladislæ,
Palmas tuarum ? quis triumphos
Carminè sat celebrarit æquo.

Quos sæpe virtus emeruit tua,
Fultus potenti præsidio Dei
Dum sternis hostiles catervas
Fulmineo metuendus ictu.

Ast grande, lauris pulchrius omnibus,
Quando subactis gentibus inclitus
Cum gloria maiore victor
Ipse tui statuis trophæum.

Tu regna cœli lucida pertinax
Ambire toto cordis anhelitu,
Oblata terreni recusas
Imperii tetigisse sceptrâ.

Manetque fixum consilium pia
Mutare nullis fascibus otia,
Si non poposcissent labantis
Res trepidæ, gemitusque regni.

O! fac relictis nos quoque ludicris
Beata Cœli patria pertrahat
Aeterna moliri, tuæque
Participes fieri coronæ.

Uni perennis gloria sit Deo,
Trinoque, cuius munere consequi
Heroa virtutis per arctum
Laudis iter liccat, precamur.
Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Corporis nondum laqueo solutus
Nil sinis de Te sibi vindicare
Sancte Rex, mundo: nitidamque mentem
Ingeris astris.

Sæpe sublimem populo relicto
Te ferunt raptum liquidas in auras
Fulgida circum Tibi blandiente
Tempora luce.

Nempe divinos sitiens amores
Despicias terras, humilesque curas:
Ocius ferri super astra totis
Viribus optas.

Eia! quid tellus nimis impeditos
Detinet vana specie honorum,
Neo sinit totam superas in oras
Figere mentem.

Quem fides unum colit, atque trinum
Ut tuum præter nihil usque Numen
Ardeat nostri pietas amoris
Suffice vires.
Amen.

AD LAUDES.

Ut tuam pulcher stimulavit æstus,
Sancte Rex mentem, trepidis ut omnis
Arseras votis sociatus uni
Vivere Christo.

Regio septus licet apparatu
Nil tamen versas animo caducum:
Altius sceptro, solioque tollit
Te tua virtus.

Inter amplexus Crucis expediris
Mole curarum, placuisse soli
Perpetim Cœlo, fuerat laborum
Summa tuorum.

Quos fides Christo superisque pacta,
Quos vocat certæ data spes salutis
Regio tritum pede cur moremur
Carpere callem?

Sit salus illi decus, atque virtus,
 Qui super cœli solio coruscans
 Totius mundi seriem gubernat
 Trinus et Unus.
 Amen. [2]

[1] Ex editione Breuiarii 1842. p. æst. in qua p. 529. et seq. typis descripta sunt: Officia propria Sanctorum Patronorum Regni Hungariæ, pro alumnis congregationis ordinis S. Benedicti, Archicœnobii S. Martini in s. monte Pannoniæ a s. Rituum congregatione revisa et adprobata: quæ in Proprio Sanctorum exempti Archicœnobii S. Martini sacri montis Pannoniæ Ord. S. P. Benedicti iussu Archiabbatis Placidi LENDVAY, impresso Viennæ. 1693. non reperiuntur. Enimvero ibidem p. 133. illi de Communi Confessoris non Pontificis præscribuntur. — [2] Cecinit eximius religiosus e. O. Valerius BALLAY. V. p. 56.

DE SANCTO STEPHANO REGE.

AD VESPERAS. [1]

A Confessor cristi stephane [2]
gentis tue preces suscipe,
vt per te inueniat gratiam cristi
cui contulisti [3] lumen fidei.

R Exora dilecte dei rex stephane
pro nobis miseris,
Ut qui sumus pro culpis
digni [4] supplicio
per te iungi mereamur
iustorum consorcio. [5]

V Dissimiles tibi moribus
laudamus te vocibus,
adiuua nos tuis precibus. [6]

AD MAGNIFICAT.

A Aue beate rex stephane
inclita spes gentis tue,
aue doctor et apostole
credulitatis nostre,
aue speculum sanctitatis
et iusticie:

Per te xristo credidimus [7]
per te in xristo saluemur,
ora pro populo,
interueni pro clero,
ut nullus de tuis
preda fiat hostis. [8]

MATUTINUM.

Inuitatorium. [9]

Regem regum venerantes adoremus dominum,
Qui in celo coronauit sanctum regem stephanum.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Adest festum uenerandum
sancti regis stephani,
multa laude celebrandum
omni die seculi:
gaudeant qui sunt heredes
per hunc facti domini,
et sanctorum coheredes
meruerunt fieri.

A Iste sanctus predicator
hungarorum primitus,
cristiane legis lator
factus est diuinitus
pro binis tradens bis bina
duplicato precio:
uel pro quinque dans bis quina
reportando domino.

- A** Mundi reges moriendo
regno finem faciunt,
sed hic sanctus terminando
terrenam potenciam
sumpsit regnum inchoando
sempiternam gloriam.
- R** Jam cum celos ascendisset
nostra salus dominus,
atque suis transmississet
dona sancti spiritus.
Repleuerunt partes mundi
duodeni proceres,
seminantes verbum dei
ad saluandos homines.
- Y** In omnem apostolorum terram
sonus exiit [10]
Et in fines orbis terre verbum prodiit horum.
- R** Gaudebat ergo patrono
suo queque regio,
et grates pro tanto dono
referebat domino.
Restabat pannoniorum
pleps sine consilio,
clausa tenebris errorum
in mundi naufragio.
- Y** Et dum cresceret in orbe fidei religio,
et credentes puro corde nascerentur domino.
- R** Genti tamen deuianti
per mortis illecebras
et procaciter amanti
cecitatis tenebras:
Ideo differebatur

salutis preconium,
vt post moras assequatur
maius beneficium [11]

¶ Ore namque doctor quanto datur illi serior
dono dei missus tanto venit excellencior.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Valde felix es dicenda
a cunctis pannonia,
qui tibi non preceptorem
de plebe discipulum,
sed regem predicatorem
misit et apostolum.

A Nam ut athila sub rege
hungarorum populus
tyrranidis lata lege
seuiit incredulus:
sic sub stephano regnante
vertitur crudelitas,
quo figuras transmutante
formatur credulitas.

A Dudum namque desolatam
dominus hungariam
penitusque nulli datam
predicandum [12] per viam:
per hunc sanctum evocavit
ad baptismi gratiam,
et cum suis heredauit
dans celorum patriam.

℞ Geyse [13] namque duci sancto
sanctus puer nascitur,
qui diuina matris ventre
gracia perfunditur.
Et stephano premonstrante
qui post cristum passus est:
ast quam nasceretur [14]
ante stephanus vocatus est.

℣ Iste deo se deuouit
ab adolescencia,
nilque lubricum cognouit
ipsius infanciam.

℞ Sed cum iuuentutis metas
sanctus primum posuit,
atque iam virilis etas
in eo [15] inualuit.
Ex tunc factus est famosus
eximiis laudibus,
in bellis victoriosus,
prudens et fortissimus.

℣ Sub mundanis armis dei
miles erat strenuus
nam in bonis erat ei
affectus precipuus.

℞ Corde deo credens erat,
quod monstrabat opere,
omnibus sufficebat
ipse solus munere.
Rex erat et predicator
dupla dans stipendia:
Unde corpore preceptor
gauderet et anima.

V In diuinis studiosus
 vir fuit operibus:
 forma quidem speciosus
 magis tamen moribus. [16]

IN TERTIO NOCTURNO.

A Vir beatus pardum nempe
 fert ad caulaſ ouium
 et leonem ad præsepe
 bouis ferocissimum:
 nam minis [17] precibus et donis
 terret mulcet incitat
 prauos mites vanos bonis
 cristi quos deificat.

A Si plebs ista suscepisset,
 alium discipulum
 forsitan ei misisset
 deus quendam alium:
 sed rebellis gens et fortis
 gens grandis audacie,
 per eundem [18] virum fortis
 danda fuit gracie.

A Magnus sampson ad dominandum [19]
 leonem innititur [20]
 ad vngaris [21] predicandum
 rex fortis eligitur;
 ex leonis fauce mellis
 fauus gratus nascitur,
 ex vngari ore dulcis
 deo laus exprimitur.

R Inter cetera laudanda
 virtutis insignia,
 paciencie miranda

fuit illi gracia
Emonstrat [22] quod depilata
pauperum proteruia
eius barba, dum collata
sunt hijs beneficia.

Ÿ Et ille tunc fuit letus [23]
dare deo gracias;
pro quo dignus est inuentus
pati contumelias

℞ Nobilis stirpe rex sanctus
sed fide nobilior
caritate roboratur,
et spei non immemor
postquam cursum consummavit
presens spernens seculum,
ihesu cristo commendauit
gloriosum spiritum.
Offerunt quem ad superna
angelorum agmina
regnaturum in eterna
beatorum patria.

Ÿ Rege sibi pro sublato
pii merent hungari:
sed collega pro collato
ciues gaudent celici.

℞ Regia vrbs alba gaude [24]
tanto digna principe,
decorata quidem laude,
re simul et nomine:
eo quod tam preciosi
corporis egregium
possidere meruisti
felix facta precium.

Ÿ Gloriosa dicta sunt
de te ciuitas domini.

LAUDES.

- A* Scandit sanctus alta celi
stephanus palacia,
e parentis sorte primi
sublatus occidua.
- A* Hinc exultat in excelso
celestis milicia,
et collega pro suscepto
deo reddit cantica.
- A* O condicio miranda
et felix per omnia
cum a regno fit ad regna
transitus perpetua,
cum bonis continuantur
terrenis celestia.
- A* Pauperes dono iuuabat
nunc pecuniario,
hos euangelizabat
salutis alloquio.
- A* Sapienter dispensare
norat donum domini,
et mensuram erogare
pro tempore tritici. [25]

SUPER BENEDICTUS.

- A* O miranda potencia saluatoris
in meritis beati stephani regis et confessoris,
qui apud deum et homines dignus memoria,
cum sanctis iam tripudiat in gloria,

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

A Sanctissimus rex stephanus
 hungarorum apostolus,
 signis et virtutibus
 cottidie declaratur celitus:
 quem supplices deposcimus,
 ut nos muniat a malis omnibus. [26]

< MEMORIA DE SANCTO REGE STEPHANO. [27]

O rex et apostole Stephane
 gentis tue tuis precibus,
 duc nos ad contemplandam
 speciem celsitudinis xristi:
 quos eleuatis in celum manibus,
 tu moriens xristo commendasti:
 Alleluia.
 Sanctissime rex stephane
 vngarorum apostole
 aue doctor populorum Pannonie,
 tu pro nobis intercede
 clementer ad dominum. >

[1] Sacramentarium Bolduense S. XIII—55. XVIII. Kal. Sept. ad festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis minio scriptum, eodem continuat: Transitus S. Stephani [+ 1038. Cf. M. Floriani, disquis. de anno natali S. Stephani R., Hist. hung. fontes dom. Budapestini. 1885. p. 293. s.]. Idem XIII. Kal. refert, et quidem literis colore rubro pictis: S. Stephani regis et conf., postea interiicit nigris Samuelis prophete, et denuo rubris Translatio S. Stephani. Missale 1341—20. aequè XVIII. Kal. minio inscribit: Assumpcio Sancte Marie et Deposicio sancti Stephani regis et conf. Interim liber capitularis Strigoniensis 1370—20. die XIII. Kal. habet minio exaratum: Eleuacio S. Stephani regis et conf.,

verum XVIII. Kal. solam Assumpcionem Dei Genetricis recolit. Cetera colebatur S. Protorex noster non modo octava sed et quindena. Videndus Knauz, Kortan, p. 249. — [2] Nolentes codicum varietates cumulare, ad eruditorum modo notitiam perferimus libros manuscriptos Breuiariorum 1400—8. et 1481—11., nec non typis descripta Zagrabiensia a codice 1481—10. et Antiphonario 1484—2. quod ad argumentum et formam adtinet, differre. Enimvero in codicibus primo loco enumeratis antiphonæ similes, aliis locis dispositæ habentur; forma earum et responsoriorum non est rhythmica sed prosaica, quæ legendam diui Regis ab eius natiuitate ad obitum comprehendunt. Verumtanem lectiones duorum nocturnorum æque historias eiusdem Sancti Patroni percurrunt; sed antiphonæ ad laudes et hymnus 'Gaudent cœli' cum nostris V. p. 208. concordant. Nos textum Antiphonarii Poseniensis 1484—2., præter pauca quædam, sequimur. — [3] Diurnale Paulinorum gotw. S. XIV—22. *permisisti*. — [4] Breuiar. Nagylaki 1489—12. *dandi*. — [5] Antiphonar. Poseniens. 1484—2. addit: æuia æuia. In Breuiario Paulinorum a. 1540., aliud, sequens legitur Responsorium: Corde deo credens erat, quod monstrabat operibus, sufficiebat ipse solus munere. Rex erat et predicator: dupla dans stipendia, vnum corpore precepto: gauderet et anima. P. 377. — [6] Versiculus in Breu. Paul. sic habet: In diuinis studiosus vir fuit opibus: forma quidem speciosus magis tamen moribus. Hymnum quod adtinet Breu. Strig. 1484. præcipit: Iste confessor. Vel. Gaudet celi. Breu. 1481—11, Nagylaki et Paulin. Gaudet mater hungaria. — [7] Ita Diurn. gotwic. Antiphon. Posen. Breu. Strig. 1484. *credimus*. — [8] Hanc antiphonam cum exigua varietate lectionis adlegat Pelbatus de Themeswar, ex ord. s. Franc. in parte est. Pomerii de Sanctis: Sermo primus de sancto Stephano rege LII. r. ed. H. Gran J. Rymman. 1499. — [9] In Breuiario Zagrabiensi 1400—8. præscribitur Inuitatorium: *Conuenientes in unum iubilemus domino in quo regnat coronatus gemma regum Stephanus*. Similiter codex 1481—11.; sed in libro Nagylakiano sequens omnino diuersum reperitur Inuitatorium: *Regem regum uenerantes sollempni tripudio uestro amicti gaudenter iubilemus domino. Qui hodie sublimauit sanctum suum stephanum et in celo coronato dans celeste premium*. — [10] Sic Antiphon. Posen. quocum conspirat Breu. Paulinor. — Breu. Strig. 1484. et 1524. *exiuit sonus*. — [11] Breu. Zagr. 1540. hoc singulare continet responsum h. l. III.: *'In illo consilio in sacro monte ubi sanctus martinus degens in pannonia orabat: monasterium construxit. Primum quod perfecit episcopis, quodque decimis prediis ditauit.'* — [12] Breuiar. 1481—10: *predicandi*. — [13] Breu. Strig. 1484. GAYSE. — [14] Breu. 1481—10: sed antequam nasceretur. Impr. Br. Strig. 1484.

1515. *sath quam nasceretur*. Breu. Paulin. *iam antequam nasceretur*. Breu. Strig. 1524. *priusquam nasceretur*. — [15] In Breu. 1481—10.: deest. — [16] Breu. 1481—11. addit: *Ipsi doxa patri deo eiusque filio pariter æterno flamine paraclito*. — [17] Breu. Strig. 1484. err. typ. *nimis*. — [18] Breu. Strig. 1484. legit: *per eiusdem virum fortis fuit danda gracia*; quocum conspirant Breu. Strig. 1524. et Paul. præter ultimam vocem, quæ *gracie* habet. — [19] Breu. 1481—10.: *domandum*. — [20] Breu. Strig. 1484.: mittitur. — [21] Breu. 1481—10.: ad hungaros. — [22] Nagylaki: *En monstrata*. — [23] Nagylaki: *Et ille non fuit lentus*. — [24] Totum hoc responsorium desideratur in c. 1481—10. et Antiphonario Poson. 1484. — [25] Hymnum Breu. Strig. 1484. præscribit: *Hic est miles*, etc. qui est pars illius, ad vespervas cantandi: *Gaudent celi noua luce*, inde a commate nono. *Vel* dicitur *Ad sacrum cuius* etc. e communi confess. *Iste confessor domini sacrat*us etc. strophæ tertia cum sequentibus. — [26] Breuiarium Zagrabienſe 1400—8. manuscriptum et impressum ei. E. a. 1505., nec non codex Lambacensis Kálmáncsehianus 1481—11. ad Magnificat in II. Vesperis legunt sequentem antiphonam: *Prece pia decus hungarie thronum nobis placæ clemencie, ut possimus purgata carne ciues esse celestis patrie*. — [27] E. Graduali Ecclesiæ Patayensis msso 1663—23.

HYMNUS
DE SANCTO STEPHANO.

Gaude mater vngaria [1]
 prolis agens [2] preconium,
 cum laude [3] multipharia
 patronum lauda proprium.

Hic tibi uerus lucifer
 lumen fidei prebuit,
 datus est ad hoc legifer
 uiam salutis docuit. [4]

Geyse duci decrepito
 diuina fit promissio,
 stephanus a stephano
 vocatus est in vtero. [5]

Cuius ortus predicatur
 patri celesti nuncio:
 martyr ad matrem mittitur
 nascentis uaticinio.

Nato gaudet hungaria,
 dampnatur ydolatria,
 celestis datur gloria,
 beata fit memoria. [6]

Puer crescens progreditur,
 sicut cedrus in lybano
 predictum nomen inditur,
 huic a beato stephano.

Dignis datur doctoribus
 hic inbuendus literis,
 probis ornatur moribus
 sub annis adhuc teneris.

Adolescens agreditur [7]
 cibum salutis serere,
 gens hec vngara convertitur
 et baptizatur propere.

Olym erroris populus
 lumen diuinum conspicit,
 pulsus tenebris sedulus
 se xristi iugo subiicit. [8]

Trino deo et simplici
 sit laus honor et gloria
 qui sancti regis supplici
 concedat [9] celi gaudia.
 Amen.

[1] Exstat ad I. Vesperas in Diurn. P. gotw. XIV—22. Breu. Zagrab. 1400—8., Lamb. 1481—11., Nagylakiano 1498—12., Psalterio Blasii 1419—53. mss. Reperitur præterea in Breu. Paul. 1540., Zagrabiensi 1688. et Cantuali e. E. 1751., sed in his non totus. — [2] Nagylaki: *augens*. — [3] Psalt. Blasii cuius textum preferimus in ceteris h. l. legit prece, Nagylaki laude. — [4] Nagylaki: *prebuit*. Ita et Cantuale Zagrabiense t. i. a. 1751. — [5] Diurnale Paulino-

rum S. XIV—22. legit. Deest in Blasio et Nagylaki. Cantuale Zagrabienne cum ceteris legit. — [6] Reperitur in Diurn. et Breu. Paulin et Zagr. 1688., hiat in ceteris. Sic cod. 1400—8. et 1481—11. æque non habet. — [7] Diurn. Breu. Paul. *progređitur, verbum*. — [8] Ap. Nagylaki non habetur. — [9] Breu. Zagr. 1400—8. Nagylaki, Diurn. et Breu. Paulin. : precedet.

HYMNUS ALTER DE SANCTO STEPHANO.

Gaudent celi noua luce [1]
tonitruī vox dum clangit:
nouo rege nouo duce,
gedeonis tuba barrit.

Per quem fratres liberantur
paganismi cecitate:
hungarorum gens letatur
orto [2] prolis et magistri.

Pannonia gratulatur
angelica vox dum sonat:
decrepitus dux cum geysa [3]
dei cepit repromissa.

Inquit missus ethereus
sum prothomartir stephanus:
et nascetur stephanus [4],
rex erit et apostolus

Pater credens admiratur:
pauens mater rem miratur:
rore simul perlustratur
tunc orthodoxa fidei. [5]

Crescunt dona crescunt laudes:
cor congaudens, vox non cesset
cum non sistat operari
summus rerum artifex.

Puer natus vegetatur,
et in regem coronatur:
regnum rite gubernatur
fides xristi dilatatur.

Sidus claret matutinum,
ante solem fert vexillum,
per quam [6] solis fulsit lumen
hungarorum in mentibus.

Hic est miles rex et rector,
qui dum rexit et regnavit:
hostis tandem de tortura
gentem suam liberavit.

Gerarchie [7] iam congaudent,
cum rex regni predicatur,
reparandum ad ruinam
saxa quadravit verbera. [8]

Almo patri sit gloria
natoque sit victoria:
amborum cum spiramine
in sempiterna secula.
Amen.

[1] E Breviario Strigoniensi impr. 1484. Reperitur etiam in Miss.
Strig. 1491. Psalt. Strig. 1515. 1523. Breu. Strig. 1524. Clichtoveo,

qui illum, ut adnotat, sel. 69. v. e mendoso codice edidit. — [2] Clichtoveus ortu. cum. Breu. Strig. 1524. — [3] Clichtoveus arbitrarie correxuit: Gesa. — [4] Clichtoveus nullo teste usus: et qui nascetur. — [5] Clichtoveus e conjunctura: orthodoxæ fidei. — [6] Reliqui *quod* habent. — [7] Ceteri *Hierarchie*. — [8] Clichtoveus, Breu. Strig. 1524. Psalt. Strig. 1523. legunt: verberare.

SEQUENTIA
DE SANCTO STEPHANO REGE
ET CONFESSORE.

Corde uoce mente pura, [1]
soluens deo laudis [2] iura,
ydolorum spreta cura,
letare pannonia.

De supernis illustrata
uerbo uite saciata, [3]
crucis xristi fers [4] iam grata
libens testimonia.

Ergo per quem tibi datur
salus, celum reseratur,
uia uite demonstratur
et iter [5] iusticie.

Hunc extollas digna laude,
huius festum colens gaude:
et gaudenti iam applaude
cantico leticie.

Hic est geyse ducis natus [6]
uisione presignatus:
ante ortum est vocatus
stephanus a stephano.

Credit pater et miratur,
parit mater et letatur:
infans crescens exaltatur,
ut cedrus in lybano.

Nam ut puer adolevit
mox uirtutum donis [7] creuit
celos amans yma spreuit
herens dei filio.

Huius carnis tecta uelo
mens intenta semper celo:
ardet tota dei zelo,
instat euangelio.

Per hunc xristus predicatur,
turba credens baptizatur:
fides xristi dilatatur
in tota pannonia.

Hic ad instar salomonis
struit templa ditat [8] donis,
ornat gemmis et coronis
cruces et altaria.

Ad docendum [9] hic prelatos
uiros ponit litteratos,
iustos fidos et probatos
ad robur fidelium.

Sic [10] talentum sibi datum
deo reddens duplicatum:

ab eterno preparatum
sibi scandit solium.

Ubi xristo sociatus [11]
et a xristo sublimatus:
regnat semper coronatus
in superna patria.

Hunc deuote ueneremur,
hunc ex corde deprecemur,
ut per ipsum subleuemur
ad celorum atria.
Amen. [13]

[1] Continetur hæc notissima sequentia in libris bene multis Missalibus manu et typis descriptis. Ne autem frustra multiplicetur hic adparatus, modo præcipuos adscribimus. Præter codicem principem 1341—28., habetur in Miss. 1377—30., 1394—31., Paul. gotw. S. XIV—34., Pos. 1403—35., spec. Pos. S. XIV. ex. — 33. 1478—39.—1488—45., Kálmáncsehi 1481—41. Ex impressis memoriæ commenduntur Miss. a. 1484., 1498. 1499. 1501., 1502. 1508. 1511. 1512. 1514. — [2] Clichtoveus f. 236. v. repugnantibus antiquissimis testibus emendare voluit in : laudum. — [3] Miss. gotw. S. XIV—34. : sociata. — [4] Miss. Posen. exeunt. S. XV—49. : fert. — [5] Miss. 1488—45. mendose : inter. — [6] Miss. Pos. ex. S. XV—49., cum libris miss. impr. 1484. 1501. 1502. 1508. 1512., quibus adstipulatur Clichtoveus, dulcis legunt. — [7] Miss. 1481—41. : dono. — [8] Miss. Paulin. gottw. S. XIV—34. : *sciuit templa dicat.* — [9] Miss. 1481—41. : regendum. Stephanus de Werbőcz, Trip. I. 11, 4. hanc sicuti et præcedentem stropham laudauit. — [10] Miss. Gotw. XIV—34., 1488—45., Pos. sæc. XV. ex. — 49. cum Miss. spec. s. XIV—33. : Hic. — [11] Clichtoveus : *et ab ipso* substituit, nullo fretus testimonio. — [12] M. Pos. spec. S. XIV—33., 1488—45. Sec. XV. ex. — 49. deuoti. Spec. reueneremur. — [13] Additur in M. Spec. S. XIV—33. Strig. impr. 1484. 1498. 1508.

Miss 95 178^v Miss

*XIV
Miss 220 Missal 259^v*

HYMNI DE S. STEPHANO HUNGARIÆ REGE
FUNDATORE ET PATRONO ARCHI-CŒNOBII
IN S. MONTE PANNONIÆ.

AD I. VESPERAS.

Festiva sancti Lux Stephani vocat,
Gens Hungarorum dicite gloriam,
Regisque praeclaros labores
Ingenua celebrate laude.

Hic inter aulæ commoda splendidæ
Spretis iuventæ deliciis, iter
Virtutis arctum prosecutus
Ad superum properabat oras.

Rerum potitus grande negotium
Christo lucrandæ suscipit Hunniæ:
Hæc cura voto pertinaci
Una sedet iuveni, viroque.

Favet labori diva benignitas
Idola cedunt: protinus undique
Fulgens corruscat sempiternæ
Nobile, Crux, pretium salutis.

Perstricta tanto luminis incliti
Splendore, præceps impietas ruit,
Tetrisque se condit latebris
Exitiosa lues averni.

Laudem canamus perpetuam Patri,
Natoque sancto Spiritui simul:
Et quod dedit lumen misertus
Immeritis det adhuc precemur.
Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Non indecoris tempora, Pannonēs
Cincti coronis, vivificæ Crucis
Regale vexillum sequamur,
Quo satanæ superemus arma.

Utcunque victrix robore martio
Gens, et trophæis clara superbiat
Provinciarum: nutat, almæ
Dum fidei clypeo carebit.

Primi tuorum qui meritis ovans
Hæc arma Regum corripis Hungare
Christo flagrantēs solve grates
Et Stephani venerare nomen.

Nobis opacas lux fidei procul
Mundi tenebras dispulit. O Dei
Illustre donum, mentis astrum,
Principiumque Fides salutis.

Beate Princeps! hoc validum tuæ
Missum coruscis ætheris arcibus
Ancile genti, quo tulisti,
Qua prece, qua merito tuere.

Laudem canamus perpetuam Patri
Natoque, sancto Spiritui simul
Et qua misertus nostra flexit
Corda, Fidem solidet, precemur:
Amen.

AD LAUDES.

Pastor superno lumine dirigens
In vaticano Christiadam gregem
Jam regia fulgere dignum
Asseruit Stephanum corona.

Laus est regentis maxima civium
Formare mores: Rex et Apostolus
O mira virtus! Hungarorum
Promeruit Stephanus vocari.

Apostolatus primitiæ vigent,
Educta sacro Pannoniæ iugo
Sacrata moles: unde vitæ
Mox rutilat fideique lumen.

Gentis renatæ præsulibus sacris
Firmata floret Religio: trahunt
Exempla Regis: viva imago
Ipse nitet pietatis almæ.

Aeterna Patri gloria, Filio,
Et laus sit almo Spiritui simul
Qui iugiter præsens amoris
Nostra sui cremet igne corda.
Amen.

AD II. VESPERAS.

Servator æqui, nec sapientia
Nec marte claris Principibus minor
Monarcha, Cives utriusque
Subsidiis stabilivit ævi.

Sed singulari viscera pauperum
Fovit minister munificentia,
Horumque coelesti Magistri
More, pedes lacrymasque tersit.

Quantum valeres, Rex pie, gratia
Ostendit Orbi prodigiis Deus
Quæ porrigis segmenta pomi
Corporibus medicantur ægris.

Plenus dierum, plenior optimi
Quod astra spirant proxima gaudii
Extrema commendas flagranti
Corde patrocinio Mariæ.

Nec spes fefellit: lux Venerabilem
Festiva Coclo quæ Dominam dedit,
Inaugurandum sempiterna
Elevat et Stephanum corona.

Te deprecamur, summa Trias, tuum
 Concede sancti per Stephani preces,
 Ut omne laudemus per ævum
 Rexque simul populusque Nomen.
 Amen. [1]

[1] Ex editione Breuiarii 1842. p. æst. p. 534. seq. Ed. Propr. Lendvayana 1693. p. 183. seq. in festo S. Stephani R. ac Hungariæ Patroni et fundatoris archiccenobii s. montis Pannoniæ Ord. S. P. N. Benedicti gloriosissimi, inuiat ad hymnos in communi Conf. non Pontif. Liber qui Scriptores Ordinis S. Benedicti [1750—1880] recenset p. 477. testatur quod: TAKÁCS Bernardinus Antonius [† 1859] . . . Hymnos sacros, quos breuiarium congregationis olim s. Mauri ad festa propria ss. Patronorum regni Hungariæ continet, pro officio s. Stephani composuerit. Volupe accidit memoriam viri doctissimi iuxta ac piissimi, qui nos in literis latinis et rudimentis poeseos erudivit h. l. grato animo recolere. Præter hos Hymnos Breuiarii cecinit Takács, alium ad eundem S. Stephanum R. H., ad s. Emericum et s. Ladislaum, quos edidit C. Vagács, h. t. Bernardini Takács Benedictini Pannonii Carmina selecta. Comaromii. 1866. p. 220. 229. 240. s. : quæ carmina qui studiose inspexerit, intelliget quam fœcundum et elegans fuerit B. Takács ingenium, quanta linguæ latinæ peritiæ et pœticæ venæ facultas et felicitas, quam nec Latium, si prisca ætate vixisset, fastidivisset. Cf. adn. præp. p. 56.

OCTAVA S. STEPHANI REGIS
ET VENERATIO SACRÆ EIUS DEXTERÆ.

AD I. VESPERAS.

Regnator orbis maxime, qui Duces
Regesque ternæ præficus, O Deus!
Intende psallenti catervæ
Egregios Stephani triumphos.

Pars Hungarorum ritibus improbe
Hærens avitis exitio gravi
Prostravit aras, insolentem
Capta superstitione mentem.

Dux sanctus omnem spem locat in Deo,
Et nuncupatis cum prece fervida
Votis scelestos frangit ausus,
Et celeri fruitur triumpho.

Gratus benigno munera Numini
Promissa victor solvit alacriter:
Opesque consecrat relatas
Christe tibi meliore censu.

Surrexit ædes hoc spolio tibi
Martine! Coeli nunc quoque munere
Quæ salva tot fatis superstes
Pannoniâ regione fulget,

Adversa terrent forte pericula?
Confisa coelo spes animum regat.
Non concidamus: prompta cordis
Vota iuvant: Stephanum sequamur.

Perenne laudum sancta Trias, tibi
Grati tributum solvimus. Adiuva
In turbidis mundi procellis
Pectora spe refove, precamur.
Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Sacræ quis æquo carmine concinat,
Rex sancte, Dextræ prodigium tuæ!
Aeterna quam vis largitatis
Pro merito voluit perennem.

Tu dives auri, non sinis invidas
Turgere gazas: pauperis in sinu,
In veste nudi collocati
Nobilior Dominus metalli.

Noctu requirens agmina pauperum
Cautus videri, dam stipe sublevas
Manu sinistra nesciente,
Regia quod bene Dextra fecit.

Ast ille, cuius nil oculum latet
Christus videbat, quid procul arbitro
Fucum perosa charitate
In minimis sibi præstitisses.

Et pro perennis pignore gloriæ
Corruptionis legibus eximit
Servatque terris, servat astris
Munificam sine tabe Dextram.

O qua ferebas promptus opem Manu
Prolem tueri perge tuam Pater,
Fac: spiritus, quo nos vocasti,
Pannoniam foveat per ævum.

Aeterna Patri gloria, Filio,
Et laus sit almo Spiritui, suæ
Qui charitatis igne nostras
Alta ferat super astra mentes.
Amen.

AD LAUDES.

Servator æqui, nec sapientia,
Nec Marte claris Principibus minor,
Monarcha Cives utriusque
Subsidiis stabilivit ævi.

Sed singulari viscera pauperum
Fovit minister munificentia
Horumque Coelestis Magistri
More, pedes lacrymasque tersit.

Quantum valeres, Rex pie, gratia
Ostendit Orbi prodigiis Deus:
Quæ porrigis segmenta pomi,
Corporibus medicantur ægris.

Plenus dierum plenior optimi
 Quod astra spirant proxima gaudii
 Extrema commendas flagranti
 Corde patrocinio Mariæ.

Nec spes fefellit: lux Venerabilem
 Festiva Cœlo quæ Dominam dedit,
 Inaugurandum sempiterna
 Elevat et Stephanum corona.

Te deprecamur Summa Trias, tuum
 Concede Sancti per Stephani preces
 Ut omne laudemus per æuum
 Rexque simul populusque Nomen.
 Amen.^[1]

[1] In Proprio Sanctorum Archiabb. Placidi Lendvay [† 1699. V. Fuxhoffer, Monasteriol. p. 41. Czinár p. 131.] de s. Dextera nihil legitur. Iam in recensendis codicibus V. p. 32. adnotare non intermisimus inventionem Sacræ Dexteræ Regis Stephani olim apud nos sacro officio frequentatam fuisse. Sanè ut de aliis taceamus, quæ clar. G. Pray, diss. de sacra Dextera divi Stephani regis. Vindob. 1771. p. 40. s. conguessit, Kalendarium Sacramentarii Bolduensis III. Kal. Junii refert: Translacio dextre S. Stephani Reg. Eadem occurrit in Breuiario Nagylakiano 1489—12, in quo l. monetur orationem, ut in die sancto, recitandam, quæ d. l. sic incipit: Deus qui beatum Stephanum regem confessorem tuum terreni imperii gloria et honore coronasti. V. p. 88. Eidem diei adfigit hanc festiuitatem Breuiarium Strigoniense Ven. 1480. per Erh. Radolt impressum. Similiter Missale 1484, Breuiarium 1524. rubro colore distinctum. Ceterum mirum est, præter hymnum notissimum lingua patria de gloriosa Dextera exaratum, d. q. i. s. l. p. 402. nec codices, nec libros typis descriptos, carmen pro his solemnibus exhibere. In reliquo anim advertimus hunc hymnum eundem esse cum illo qui s. p. 217. legitur, quem boni ordinis gratia interim etiam h. l. repetimus.

ANTIPHONA DE SANCTO GERHARDO
EPISCOPO ET MARTYRE.

A progenie in progenies fecit misericordiam domiuns,^[1]
qui eduxit Abraham de vr Chaldæorum,
et de ultimis finibus terre uocavit Sanctum Gerhardum,
vt in hac terra nostra peregrinus esset et aduena,
in illa vero patria celesti ciuis sanctorum et domesticus Dei,
vbi nobis datus est a Deo patronus,
iugiter intercedere dignetur
pro sancta plebe et vniversis fidelibus
nunc et in eternum. ^[2]

[1] Festum s. Gerardi † 1046. 'Regni Hungariæ Patroni incliti' recensent antiquissima nostra Kalendaria, plus semel. Sacramentarium Bol-duense Sæc. XIII—55. eius memoriam refert — seriormanus — VI. Kal. Martii, i. e. 24. Februarii, addendo ad nomen s. Mathiæ apostoli: Translacio S. Gerardi. Idem VII. Kal. Augusti i. e. 26. Iulii habet: Gerardi ep. et m.; demum VIII. Kal. Oct. i. e. 24. Septembris: Passio et Deposicio S. Gerardi. In Missalis Poseniensis 1341—28. fastis æque 24. Februarii recolitur, in iisdem m. Septembris 24. quoque legitur, posteriori loco minio scriptum nomen S. Gerardi episcopi et martyris. Similiter reperimus in Collectario Strigoniensi 1370—20. Kalendarium codicis Sæc. XV—13. celebritatem huius Sancti in Febuario; illud eiusdem sæculi exeuntis. n. 49. m. Septembri tantum commemorat. Ordinarius Strigoniensis 1504. pariter mensibus Febuario et Septembri sanctum Gerhardum episcopum et martyrem recolit. Missale Strigoniense a. 1484. t. impr. et Breuiarium Strig. 1524. mense Septembri, utrumque rubro notatum. — Singulare, quod inclitus Regni nostri Patronus S. Gerardus, præter hanc antiphonam, quæ continetur in Bre-

uiario Sæc. XV—14. et Antiphonario 1567—3. nec non lectiones sex, quas ex antiquo officio Ecclesiæ Strigoniensis, e codice sæculi XIII. bibliothecæ Ecclesiæ Leutschoviensis typis describi fecit Ignatius comes de Batthyán, Sancti Gerardi episcopi chanadiensis Scripta et acta. Albo-Carolinæ. 1790. p. 260. 1., nullam propriam historiam rhythmicam vel hymnum ad nos ætas pertulerit. — [2] In Antiphonario inseritur: alleluia. Cf. p. 35. seq.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IN FESTO BEATI DEMETRII MARTYRIS.

SEQUENTIA.^[1]

Gaude turba celestium:
plaude turma terrestrium:
et totalis vis cordium:
flammescat uberius.

In hac valle miserie:
et in terris pannonie:
ex alta stirpe grecie:
nascitur demetrius.

Qui semen christi doctrine:
et formam legis diuine:
cautelam tristis ruine:
sparsit thesalonie.

Cuius precum presidio:
nestor fultus in stadio:
lieum: ense obuio
prostrauit egregie.

Insignitus imperio
maximianus proprio
nestorem iubet gladio:
ferire inaniter.

Demetrius in carcere
vulneratur in latere:
pro dei patris munere:
transit laudabiliter.

Supra tumbam dum prostratur:
leontius visitatur:
et a morte liberatur:
adlęthe presentia.

Reliquias deferentes:
danubii sevientes:
vndas scindunt spe gaudentes
eiusdem clementia

Cuius tumba maditatur oleo:
quo solidatur languens:
si quis anxiatur
doloris incendio.

Demetrius adoptatus:
et in celis coronatus:
noster nunc sit advocatus:
coram dei filio. Amen. [2]

[1] Kalendarium codicis Bolduensis S. XIII—55., VII. Kal. Nov.
posuit: Demetrii M. [† 306.]. In miss. Pos. 1341—28. ad VIII. Id. Oct.
adscriptum fuit minio: Sancti Demetrii martiris, quę verba interim

litura obducta esse reperiuntur, et ad VII. Kal. Nov. nigro colore additum: S. Demetrii. Cap. lib. Strigoniensis 1370—20. ad eandem VII. Kal. diem habet: Demetrii martiris. V. p. 456. Colitur s. Demetrius m. et m. officio proprio sed non rhythmico in Breuiario typis descripto Strigoniensi 1484, propter reliquias, quæ Sirmii habentur. Etiam Breuiarium Paulinorum 1540. impressum orationem et tres lectiones proprias S. Demetrii continet, antiphonas attamen Strigonienses præmittit. Literis rubris distinguitur memoria S. Demetrii in Missali Strigoniensi arte chalcographica a. 1484. expresso. — [2] E Missali Zagrabiensi Ven. 1511. Fol. CCLVII. v. Ceterum Sequentia ista vestigiis insistit narrationis, quam exhibent libelli: *Legende sanctorum Hungarie* p. 52. et 125. laudati. Similiter reperitur in ed. Cracoviensi Vitæ b. Stanislai a. 1511. f. 121. v. s. Non supervacaneum erit h. l. monere editionem harum Legendarum Argentinam a. 1486., quam v. c. M. Denis, Annal. typogr. M. Maittairei suppl. Viennæ. 1789. p. 217. n. 1692. et Hain, II. 251. n. 999. commemorant, non exstare. Enimvero exemplar Bibliothecæ Gotwicensis a Denisio adlegatum, in calce ed. Argentinensis lombardicæ Historiæ ed. 1486. additum [V. Panzer, Ann. I, 30. n. 90.] est illud ipsum, quod apud Hain l. c. n. * 9996. describitur, quodque cum editione Veneta 1498. conspirans, etiam in lectissima libraria I. D. Com. Alexandri Apponyi reperitur.

DE S. EMERICO DUCE HUNGARIÆ. [1]

AD VESPERAS. [2]

℟ Letare pannonia
mater et nutricia:
cole cum leticia
tue prolis gaudia
gaudens alba regia [3]
de Emerici gloria:
deo vota dulcia
solue laude varia,
ihesu bone premia
da de celi curia
populo presencia
colenti solennia.

℞ Ascendentem misere vallis ab exilio:
sursum ducit iubilans: angelorum concio
contradicens demonum confutatur legio
celum scandit liber omni vicio.
Sic emericus iungitur sanctorum consorcio.

℣ Clara die celitus hec miranda visio
cesaree presuli monstratur eusebio.

AD MAGNIFICAT.

℟ Ave flos nobilium
sacre stirpis virgula:
speculum sublimium
sanctitatis regula: [4]

salve spes humilium
sydus sine macula :
lucerna fidelium :
rubens mundi rosula :
valle candens lilium
pigmentorum cellula :
solamen flebilium
prece nobis sedula
fer emerice premium
repelle pericula.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Confessoris emerici
leta natalicia,
per orbem mirifice
celebret ecclesia.

IN PRIMO NOCTURNO.

- A* Legem dei iugiter
beatus emericus
nocte die meditans
deo fit amicus.
- A* Disciplinam domini
puer apprehendit :
et mente celestibus
deuotus intendit.
- A* Corpus negat subdere
nocturno sopori :
laudes vigil soluere
curat creatori.

- A* Ex regali prosapia
dux emericus oritur,
de radice pius pia
surculus progreditur.
et in patris proles uia
recta calle graditur.
- V* Sidus sole gignitur
et odor ex libano,
dum de rege nascitur
dux emericus stephano.
- R* Rubum flamma comprehendit:
comprehensum non incendit
diuino miraculo,
sic emericum non offendit
ardor carnis sed defendit
deus a piaculo.
- V* Sicut hyemps laurum non vrit
nec rogos aurum.
- R* In egypto vanitatis
nouus ioseph castitatis
conseruando lilium,
in se duplex tam etatis
quam carnalis voluptatis
edomat incendium.
- V* Virgo uiuit illibatus:
virginis in gremio
igne non est estuatus
ignis manens medio.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Vanitatem respuens
heret ueritati,
falli docens homines
datos vanitati.

A Quia pie sobrie
iuste conseruatur,
voluntatis domini
scuto coronatur.

A O quam admirabile
quod passibus tutis [6]
pertransiuit iuuenis
uiam iuuentutis.

R In quadam basilica
sanctus dat se pronum
orans fuis lacrimis
ante dei thronum:
mente tractat, domino
quodnam uel quale bonum
offerat celitus
hunc audiuit sonum:
Res grata uirginitas
hanc da mihi donum.

V Spreta cepit protinus
spe posteritatis,
custodire titulum
sue castitatis

℞ Puer igne celici
succensus amoris
mundi spernit gloriam:
pro spe melioris
dyadema despicit
labilis honoris:
coniugalem copulam
contempnit uxoris.
Mente deo militat
dux vocatur fortis.[7]

℣ Osculorum numero
monachorum merita
patri puer disserit
et probatur ita.

℞ Sumi regis filius
nostri regis natum,
de se specialiter
ostendens amatum.
Ne fallat malicia
spiritum beatum:
de macula transtulit
sed non maculatum:
regno mutans stabili
mobilem ducatum

℣ Ne uel leuem senciāt
in vita reatum
uite dedit iuuenis
finem properatum.

IN TERTIO NOCTURNO.

A Vite uitat maculam:
loquens veritatem:
carnis vicit faculam
per virginitatem.

A In virtute domini
emericus letatur:
quia virgo virgini
cristo sociatur.

A Hic innocens manibus
et in corde mundus:
celi iunctus ciuibus
gaudet letabundus.

R Virum ligat pro peccatis
papalis sententia:
quod lorica corpus cingat
hac cum penitencia:
loca sancta lustret pergens
per terrarum spacia.
Penitenti vel sic parcat
diuina clemencia.

V Huic pro signo datur
reo sui ferri fraccio,
quod concessa sit adeo
peccati remissio.

R Currit eger spiritalis
causa medicaminis:
ora rigat utriusque
gemens vmbre [8] luminis:
fert in tenebris pondus ferri

mente massam criminis.
passim querit nil inuenit
sperati solaminis.

Ÿ Per Emerici confessoris
sanctissimi merita:
tam penarum quam culparum
huius laxantur debita.

LAUDES.

℟ In hac die leticie
mater plaudat ecclesia:
sanctus Emericus hodie
viam mutauit patrie.

℟ Hic salutis semita
uite iuniorum,
via tuorum [9] inclita
turbe seniorum.

℟ Joseph fugit dominam
crimen detestatus:
iste suam feminam
causa celibatus.

℟ Quasi dauid deicit
funda philisteum,
dum de carne perficit
Emericus tropheum.

℟ Res est mira penitus
quod per uim uirtutis
superatur funditus
ardor iuuentutis.

SUPER BENEDICTUS.

A Dulcis dei spiritus
cuius magistratu
dux emericus preditus
uite celibatu,
conservatus penitus
extat: a reatu
nos ure medullitus
eius pro precatu
celique diuinitus
dites [10] incolatu.

AD MAGNIFICAT II. VESPERIS.

A O norma iusticie
limes equitatis:
decor innocencie:
luna [11] puritatis:
gemma pudicie
flos virginitatis
castrum castimonie
campus [12] caritatis:
regem cernens glorie
regno claritatis,
in loco miserie
nobis collocatis
affer [13] donum gracie
gratis et ingratis.

ALIA DE EODEM SANCTO ANTIPHONA. [14]

Superne stat in pace,
 spreuit thorum coniugalem :
 intrat chorum virginalem
 confessor xristi emericus,
 stephani regis unicus,
 inter choros angelorum
 fert coronam confessorum ;
 oret pro nobis in celis,
 cuius nos festa ueneramur
 in terris.

[1] Duas s. Emerico † 1033., qui et Henricus vocitatur, antiquissima nostra Kalendaria adtribuunt celebritates ; quarum prima 2. Sept. sive IIIJ. Non. rubro refertur in Missali Posoniensi 1341—28. : Deposicio sancti Emerici ducis et conf. Iisdem minio Cap. lib. Strigoniensis 1370—20. : Emerici conf. Nec aliter Missale Strigoniense 1484—7. d. Nonis vero Novembris in codice Bolduensi S. XIII—55. minio scriptum : eleuacio Henrici ducis et conf. Missale 1341. : translatio sancti Emerici conf. æque minio ad 5. Nov. legitur, Cap. lib. eadem : Emerici ducis et conf. recenset. p. 458. — [2] Fontes historię rhythmicę huius liligeri Sancti, queis in redigendo textu usi fuimus sunt : Breuiarium Vindob. Sæc. XIV—7., Breu. Zagrabiense 1400—8., Breu. Lamb. 1481—11., Antiphonarium Poson. 1484—2., Breu. Nagylakianum 1489—12., Breu. Vind. S. XV—13., codices manuscripti, præterea Breuiaria typis descripta Strigoniense 1484. et Zagrabiense 1483. — [3] Sic antiquissimi et optimę notę libri : Breu. Sæc. XIV—7., Antiphon. Pos. 1484—2. Breu. Nagylaki. 1489—12. Breu. Sæc. XV—13. cum impressis Strigoniensibus. attamen Breu. Zagr. 1400—8. et Lamb. 1481—11. : gaude et sclauonia de tui ducis gloria. Interim priores verius et aptius legunt, palam enimvero constat Sclavoniam a Ladislao primum s. Coronę Hungarię adjectam esse. Cf. G. Pray, diss. de St. Salomone et Emerico duce p. 67. s. — [4] Isti duo versus desunt apud Dreves l. s. c. p. 166. sed reuera in cod. mssso 1489—12. f. 424. b. reperiuntur, qui adsunt etiam in Zagr. Breu. 1400—8. item Breu. Sæc. XV—13. — [5] In Antiph. Poson. 1484—2. sphalma : confesso-

rum. — [6] Breu. Zagr. 1400—8.: passibus sic totis. — [7] Breu. Zagr. 1400—8. Lamb. 1481—11.: foris. — [8] Breu. Lamb. 1481—11.: ymbre. Breuiarium sec. rit. s. Benedicti... s. montis panonie. Ven. 1506. longe clarius dicit: ora rigat utriusque gemens imber fluminis, fert in membris pondus ferri mente massam criminis. — [9] Breu. Zagr. 1400—8. S. XV—13.: via morum. — [10] Breu. Zagr. 1400—8.: dotes. Lamb. 1481—11.: docens, Antiph. Poson. 1484—2.: duces. — [11] Breu. Lamb. 1481—11.: lima. — [12] Antiph. Pos. 1484—2. habet: corpus. — [13] Breu. Lamb. 1481—11.: defer. — [14] E Graduali Ecclesiae Patayensis 1683—23.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HYMNUS
IN FESTO SANCTI EMERICI DUCIS. [1]

Plaude parens pannonia [2]
de tam felici filio:
cuius virtute uaria
celum repletur gaudio.

In te regum de germine
dux emericus oritur: [3]
ortus salutis semine
deo cultore seritur.

Ab ipsa puericia
deum timere didicit:
subtus pedum uestigia
cuncta terrena subiicit.

Conseruans pudiciam:
vite deuitat maculam:
domans cordis lasciuiam
spernit consortis copulam.

Trino deo et simplici
uita uirtus uictoria
qui per precatus henrici
det nobis uite gaudia. [4]

[1] Hic hymnus habetur in fontibus supra laudatis, Breuiario Zagrabieni 1483. ubi semper *Heremicus* adpellatur, Strig. 1484. Reperitur quoque in Breu. Zagrab. 1505. et 1688. Psalt. Strig. 1515. et 23. Breu. Strig. 1524. Cantuali Zagrabieni 1751. — [2] Breu. Sæc. XV—13. : vngaria. — [3] In hoc et sequentibus commatibus hæc est varietas lectionis: Breu. S. XIV—7. : dux henricus exoritur, ortus salutis semine deo cultore subicit. Subiicitur legunt: Breu. XV—3. Breu. impr. Strig. 1484. Psalt. Strig. 1515. Seritur habent libri hymnici Zagrabienenses, nec non codex Lambacensis 1481—11. — [4] Mirum quantum variat doxologia in diuersis libris. Nostrum textum exhibet Breu. XIV—7. — Cod. 1400—8. 1481—11. et S. XV—13. habent: eiusque soli filio: cum spiritu paraclito et nunc et in perpetuum Amen. Breu. Zag. *sit sempiterna gloria*. Cum Breu. Strig. 1484. concordat Psalt. Strig. 1515. Clichtoveus f. 73. v. Breu. Strig. 1524. et Psalt. Strig. 1524. sequentes præbent ultimos tres versiculos: *sit sempiterna gloria, qui premio multiplici sanctos donat in patria*. Deum Psalt. Strig. 1515. manus fere coæua adscripsit: *sit sempiterna gloria, qui premio multiplici sanctorum donat imperio*. Amen.

HYMNUS
DE SANCTO EMERICO DUCE HUNGARORUM.

Chorus celestis agminis,
cetus superni culminis,
ad thronum summi numinis,
melos atollat carminis.

Cuius riuus dulcedinis,
et decor pulchritudinis,
dignis largitur
donum beatitudinis

Huius vigore gracie,
confessor stirpis regie,
euo in puericie,
cultum sequens mundicie.

Emericus dux catholicus
regis et heres vnicus,
miles xristi mirificus
in carne vixit celicus.

Mundum contempsit labilem,
carnem subegit fragilem,
demonis et versatilem
ensem subegit debilem,

Hoste sic victo triplici
confessor virgo celi:
principis et vranici
stola vestitur duplici.

Qua decoratus splendide,
turbe amictus nitide,
consors est sine macula
agni per cuncta secula.

Patri decus ingenito,
gloria vnigenito,
sit qui compar debito,
sancto spiritui paraclito.
Amen. [1]

[1] Ex hymnario Horarii P. Franc. Pos. S. XV—24.

HYMNI IN FESTO
S. EMERICI DUCIS, ET PATRONI ARCHICCE-
NOBIL.

AD I. VESPERAS.

Qui sole quovis fulgidior micas
Lux puritatis! gloria patriæ
Nascentis! audi concinentem
Dux Emerice, tibi catervam.

Regum coronis tu superam magis,
Cælum iuventæ deliciis pius
Præponis, huc intaminati
Omnis amor studiumque tendit.

Præsta nefandæ corda precantium
Non urat unquam flamma libidinis:
In nostra summum flecte Numen
Vota: fugam vetiti rogamus.

Fac impetremus, quæ colimus modo
In te superni munera luminis:
Fac te sequamur pœnitentes
Mente doli, scelerisque pura.

Sit summa Patri gloria, Filio,
Simulque Sancto Spiritui decus
Quos una virtus et potestas,
Quos Deitas sociavit una.
Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Nocte depulsa tua sol reducit
Pannonum terris, Emerice, festa
Te polo natum colimus paternis
Sidus in oris.

Ne probam quando temerare mentem
Sensuum virus queat, impudicos
Impetus frangis, subigisque carnem
Providus ultor.

Sponsa non sponsum potuit morari:
Virgini suades pius, ut pudicum
Pectus ad Christum ferat, integrosque
Promat amores.

Norma sis nobis, tepidisque divum
Obtine robur: tua sic renato
Nesciæ labis documenta vitæ
Corde sequemur.

Summa laus Patri genitoque Verbo
Et tibi compar utriusque Virtus
Fac tibi semper placeamus uni
Pectore casto.
Amen.

AD LAUDES.

Nunc lætis patriæ laudibus insonent
Oræ: festa canant Principis indita
Quem virtus pietasque
Coelis intulit incolam.

Agnum virginei pars sequeris chori,
Quod purus sceleris prava removeris
Primo flore iuventæ
Fluxi gaudia seculi.

Nostras aure preces excipe fervidas:
Fac: nec blanditiis integra pectora
Fallax ludat imago;
Nec vincat caro spiritum.

Sic virtutis erit semita gratior
Fies cara tuis norma clientibus,
Tecum detur ut almis
Coeli deliciis frui.

Patri maxima laus, maxima Filio
Amborumque sacro maxima Flamini
Cuius munere casta
Servant pectora Virgines.
Amen. [1]

[1] E Breu. Ben. Archicoen. P. aut. p. 543. seq. In Proprio Lendvayano p. 251. omnia de communi Confessoris non Pontificis, excepta Oratione et Lectionibus II. Nocturni præscribuntur. De reliquo hos hymnos pepigit T. Molnár. V. p. 56. Breuiarium vetus Bene-

dictinum eiusdem monasterii Venetiis 1506. typis descriptum in calce:
,De melodia pro tempore uarianda' præcipit: ,Nota quod omnes
hymni tam de tempore quam de sanctis ad vesperas, nocturnum et
laudes cantantur semper suis melodiis in hymnario scriptis., Hodie
quoque, ut auribus nostris audivimus, in Archicoenobio hymni de S.
S. Patronis Hungariæ elegantibus melodiis decantantur.

SEQUENTIA
IN FESTO SANCTI EMERICI DUCIS.

Stirps regalis proles regis: [1]
imitator vere legis:
vera dedit gaudia.

Hic dilectus par est malis
in siluarum lignis qualis [2]
arbor non est alia.

Creuit [3] puer emericus,
summi regis fit amicus
a primis cunabulis. [4]

Cedit hostis huic antiquus [5]
caro mundus inimicus,
in crucis signaculis.

Chore dathan et abyron
simul cherincus et macheron [6]
ruunt [7] dei dextera.

Puer sanctus dum ex syon [8]
puerum echelion [9]
dum transvexit ad ethera. [10]

Clangit tuba gedeonis,
silent magi pharaonis,
nec dant signum tercium.

Dum in psalmis decantandis [11]
uigil perstat, et sanandis [12]
christi dat commercium.

Salutantur sancti fratres
puer [13] hic honorat patres
pia per [14] oracula.

Uni unum alii duo
trina terno [15] epta quarto
diuisa [16] dans oscula.

Stupet pater hec dum uidet
mestus uultu corde ridet
pium placans [17] filium.

Pandit puer [18] ueritatem
fratris monstrat sanctitatem
uirginale lilium.

Hic conrado anxiato
fratris quinis colligato [19]
rupit ferri uincula.

Illustrata pannonia
signis multis, [20] cum gracia
det laudes per secula.

[1] E Miss. Pos. 1341—28. Habetur et in Miss. mss. Kálmáncsehiano
1481—41. Pos. 1488—45. Invenitur etiam typis descripta in Miss.

Quinqueecclesiensi 1499. et Zagrabiensi 1511. i. — [2] *Quibus* legit miss. Pos. 1488—45. — [3] Cod. 1481—41. addit: hic. — [4] Cod. 1488—45. *incunabulis*. — [5] Cod. 1488—45. *inimicus*. Miss. Zagrab. *hinc antiquus* — [6] Miss. 1481—41.: simul *cherintus* et *macheron*, 1488—45.: *cherintus et marcion.*, Miss Zagr.: *therontus et maceron.* — [7] *Vincit*, stat in cod. 1488—45. — [8] Cod. 1481—41.: *rex de sion.* — [9] Cod. 1481—41.: *ethelion*. 1488—45.: *echthelion*. — [10] *Dum vexit* reperitur in cod. 1481—41. et 1488—45. — [11] Miss. 1488—45. *recitandis*. — [12] Miss. 1488—45.: et *laudandis*. Miss. Zagrab. 1511: legit hic, *sanandis*. — [13] In cod. 1488—45.: *deest puer*. — [14] Miss. mss. 1488—15. nec non Quinqueecl. et Zagr. t. d.: *post*. — [15] Miss. 1488—45.: *penta trino*, Miss. Quinqueecl. *septem* Zagr. *septa*. — [16] Miss. Quinqueecl. et Zagr. *diuersa*. — [17] Cod. 1488—45. et Miss. Zagr. *placat*. — [18] Miss. Zagr.: *puer natus*. — [19] Cod. 1488—45.: *ferus quis quinis fero rapit* — Miss. Zagr.: *ferris quinis colligato*. — [20] Cod. 1488—45.: *multis signis cui gratiam laudis det*. Miss. Zagr. *cum gloria det laudes per secula Amen*. In cod. 1481—41.: *dent, videtur mendum esse*.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

SEQUENTIA
DE SANCTO EMERICO DUCE.

Letabundus et canorus [1]
regi regum noster chorus
agat hoc sollempnium.
Et festiuet confessoris
intus voto uoce foris
diem natalicium.

Laus iocunda laus decora
cum mens munda replet ora,
redundat et accio.
Sed in triplo medullata [2]
festo digna deo grata
nostra fiat cancio.

Confessorem sic miremur
ut in eo ueneremur
auctorem magnalium.
Huic potestas tribuatur,
a quo totum gratis datur
illi ministerium.

Emericus [3] stirpe regia
sanctitateque preuia
clarus fuit et inclitus.

Sed illustrat natalia
prestanciore gloria
preclara xristi seruitus.

Uanis prorsus abdicatis
laboribus sanctitatis
totum se supposuit.
Calcat culmen potestatis
et cum visco voluptatis
opum spinas respuit.

Ex nocturnis factis claret
quod nec naus diem daret
nec marceret ocio.
Ardor sanctus nocte crescit,
uero sole nox clarescit,
resonat psallencio.

Hoc in etate paruula
dat signorum initium,
quod dei seruis oscula
uertit in uaticinium.
Nam cuique tot oscula
patre notante tribuit,
quot annorum curricula
carnis fluxum continuit.

Sed soli septenarium,
osculorum dinumerat,
quem dignum priuilegio
uirginitatis fecerat.

Orans secum dum tractaret,
quo se deo commendaret,
quod querit alloquio.
Locus totus choruscatur
et celesti reseratur
tocius obsequio.

Castitas inquit præclara
celo digna mihi cara
castitatem offeres.
Nunc [4] celestis puritatis
sanctus ortus voluptatis
michi florem proferes.

Hec sanctorum angelorum
habet contubernium,
flos decoris et odoris
habens priuilegium.
Sed post mortem sanctum suum
xristus magis mirificat,
cui mirandorum actuum
potenciam multiplicat.

Emericus [5] in uictoria
uere mortem absorbuit,
cui signorum frequentia
adduxit mors nec minuit.
In vno simul homine
quatuor signa perpetrat,
solui reum a crimine
precibus suis impetrat,

Mortis delet scripturam
atque loricam diripit,
ferream ligaturam
frangens captivum eripit.
A culpis atque penis
contractus [6] liberatur,
lorica cum catenis
et cartha dissipatur.

Emerice supplicantibus
adesto suffragator
Et peccatorum nexibus
obstrictis liberator
In hac ualle miserie
nos respice gementes,
tue consortes glorie
nos effice gaudentes. [7]

[1] E cod. lat. mss. musei n. 218., Sæc. XV. exeunt. — 49. cum variantibus codicis n. 215. e. m., S. XIV—32. in quo titulus habet: de sancto henrico. — [2] Modulata in cod. S. XIV—32. — [3] Cod. n. 215. XIV—32. Heynricus. — [4] Hunc. legit miss. Sæc. XIV—32. — [5] Henricus more suo miss. S. XIV—32. — [6] Conradus, in cod. S. XIV—32. — [7] Hoc colon duorum versuum deest in cod. n. 218. Sæc. XV—49., unde supplendum erat, e codice Sæc. XIV—32.

IN TRANSLATIONE SANCTI ADALBERTI
EPISCOPI ET MARTIRIS.

AD VESPERAS.^[1]

A Ad festa preciosi ^[2]
martiris xristi adalberti
catholica plebs
deuota concurrat:
qui ab ipsa infancia
ad sapienciæ studium
totus anhelabat,
et castitatis sigillum
ardenter amabat.

R Exora dilecte dei adalberte ^[3]
pro nobis miseris.
Ut qui sumus pro culpis
digni supplicio:
per te iungi mereamur
iustorum consorcio.

V Dissimiles tibi moribus
laudamus te vocibus,
adiuua nos tuis precibus.

AD MAGNIFICAT.

A O imarcescibilis rosa paradisi
glorioso martir sancte adalberte

qui victoriosissime sanguinem tuum effundens,
martirii laurea coronari meruisti:
nos humiles sollempnitatis tue festa celebrantes:
tuo interuentu fons tocius bonitatis deus:
sue beatitudinis faciat esse consortes.
Alleluia alleluia.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Christum regem adoremus.
Quem confessus adalbertus
triumphat cum martiribus.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Beatus vir adalbertus
claris ortus natalibus:
piorum parentum filius:
virtute micuit clarius.

A Cuius deuotam infanciam
prestando deus gratiam,
ne male placeret seculo
pio castigauit gladio.

A Quem parentes continuo
deo vouentes in templo:
propter salutem paruuli
matrem obsecrant domini. [4]

R Nobilibus parentibus natus
sanctus adalbertus,
Sancti spiritus gracia
repletur ab infancia

- ✠ Benedicens benedixit
eum uere dominus:
nam crescebat adhuc puer
semper in virtutibus.
- ℞ Gloriosum in beato
fulget decus adalberto,
Quem genus et uita presulem
fides consecrauit martirem.
- ✠ Ecce sic benedicetur homo
qui timet dominum
- ℞ Acceptis sacris infulis
gerebat munia presulis.
Beatus adalbertus gratia peditus
lucens doctrina et exemplis.
- ✠ Annuncians in syon nomen
domini: et laudem eius in iherusalem.

IN SECUNDO NOCTURNO.

℣ Sanctus lugens adalbertus
plebis obstinate scelus,
nomen pastoris exuit:
grex quod sequi se renuit.

℣ Accepto tali [5] consilio:
celesti tanquam oraculo
leonis magisterio:
ritu uiuit monastico.

℣ Humilibus humilior
factus sanctus fit sanctior
prestans uirtutum studiis:
egris opem fert salutis.

- R.** Beatus Adalbertus
honore pontificatus sublimatus:
bonis operibus intentus:
prauos ab errore reuocabat.
Et mentes credencium
in viam salutis dirigebat.
- V.** Predicabat preceptum domini,
propterea constitutus est in monte sancto eius.
- R.** Videns episcopus scelera populi
non posse emendari:
sumptis fratribus
terram prusorum [6] adiit.
Ut ex eorum conuersione
lucrum æquireret
aut ipse pro cristo succumberet.
- V.** Quia delectabatur in domino
non est fraudatus a desiderio suo.
- R.** Christi martir adalbertus
cum sub triumpho passionis
emisisset spiritum. Mox vincula
quibus erat vinctus soluta sunt,
et manum expandit in modum crucis,
alleluia alleluia.
- V.** Mortem autem quam sciebat
amplexus cadens in terram. [7]

IN TERTIO NOCTURNO.

A. Regine celi munere
tam thalami quam purpure
misterium matirii
sui sensit et premii.

A Ad xristi uocans gratiam
prisce gentis perfidiam:
gaudet cesus atque vinctus,
grates reddit adalbertus.

A Dire gentis dux cum gente
septem facit vulnera:
et sanguine profluente
per ipsius latera:
orat martir persequentem
pro salute dominum:
imitando ihesum xristum:
sic emittit spiritum.

R Alme presul et beate
dei martir adalberte:
confer opem petentibus
tuis sanctis precibus:
mala pelle bona posce,
presta pacis incrementum
sane vite gaudium.

V Ut sub tuo protecti patrocinio:
gloriemur in laude dei perpetuo.

R O laudanda
sancti adalberti merita gloriosa,
qui dum pro xristo patriam
mundique spreuit pompam,
adeptus est omnium
contubernium beatorum.
Et particeps factus
premiarum eternorum.

V Inter choros martirum
splendidum possidet locum

ubi xristum [8] fontem
omnium intuetur bonorum.

℞ O quam predicanda et laudanda
in sancto adalberto excellencia
celestis gracie radiat:
cum et in evo fit teneriore.
Et in diuino sacerdote
facto martire

deo munus acceptabile
℣ Fit in puero oblatio:
sacrificium in presule:
holocaustum in martire.

LAUDES.

ℳ Hic martir sanctus
sclauorum germine natus,
Sed in melius natale
triumpho celesti purgatus.

ℳ Qui quidem uictor xristi
semet tradidit deo;
et lucratus est in eo.

ℳ Nam quod accepit talentum,
domino suo reddidit duplicatum.

ℳ Benedicite domino
omnia opera domini:
qui beatum adalbertum martirem
choris iunxit celestibus.

Angelicis manibus
 susceptus est xristi martir adalbertus
 et ideo cum angelis et archangelis
 dat laudem domino in excelsis.

SUPER BENEDICTUS.

Gloria Christo domino,
 qui beatum adalbertum episcopum,
 sue passionis testem fecit:
 de cuius meritis et miraculis,
 benedictus dominus alleluia.

[1] Ad antiquissima festa Ecclesiæ Strigoniensis, quam diuus Protorex: 'metropolim et magistram ceterarum fore constituit, referendum esse illud in translatione sancti Adalberti Episcopi, VIII. Id. Nov. i. e. 6. celebrari solitum, patet e donatione quam A. D. 1208. fecit Joannes I. Archiepiscopus Strigoniensis huius tenoris: 'diuine retributionis intuitu ad preces dominici cantoris, atque tocius capituli ecclesiam de uilla, que dicitur bulsou, in honore sancte Marie cum capella eiusdem de uilla quæ dicitur moch, contulimus fratribus nostris in perpetuum hac ratione, quod de redditibus predictæ ecclesiæ in festo translationis sancti adalberti gloriosi martiris patroni nostri sollempne conuiuium præfatis fratribus exhibeatur., [F. Knauz, Monumenta Ecclesiæ Strigoniensis. Strigonii. 1874. I, 186—7.] Huic adstipulantur vetusta Kalendaria eiusdem Ecclesiæ Metropolitanæ. Sic codicum: 1341—28., 1370—20., S. XIV—7., S. XV—13., S. XV—14. S. XV—15. et impressa. Sed et Ordinarius Strigoniensis Venetiis 1505. typis descriptus de ordinando festo translationis S. Adalberti ad eandem diem 6. Nov. fuse scribit. — [2] Cum mense Aprili multi libri breuissime officium S. Adalberti Ep. et Mart. absoluunt, alii longe plurimi ab hoc paschali differens, sub his solemnibus retulerunt. Enimvero referunt: Breu. S. XIV—7. Diurn. Paul. Gotw. S. XIV—22. Antiphonarium Pos. 1484—2., Breu. 1489—12., Sec. XV—13. et 14. Cetera G. M. Dreves, anal. hymn. V. 99. seq. historiam rhythmicam de sancto Adalberto e codicibus bibliothecæ Jagellonicæ et Capituli Cracoviensis contextam publici iuris fecit, quæ in paucis solum cum nostra concordat. — [3] In Antiphonario 1484—2. Responsorium Exora etc. versiculus Dissimiles etc. cum antiphona ad Magnificat

O imarcessibis rosa paradisi et ceteris oscitantia librarii excidit. In Breuiario autem Nagylakiano 1489—12. habetur h. l. resp. et vers. quos per integrum contextum reddidimus l. s. p. 168., ubi festum principale p. recurrit. — [4] Antiphonarium 1484—2. : martirem precantur. Melior est interim quam e Breuiario S. XV—13. transscripsimus lectio, quæ etiam in libris impressis reperitur. Interim et Breu. S. XIV—7. legit : martirem obsecrant domini. — [5] Breu. S. XIV—7. : uirili. — [6] Breu. S. XIV—7. : bruzorum. Breu. S. XIV—13. similiter. — [7] In Antiphonario 1484—2. hoc responsorium cum suo versiculo æque desideratur. — [8] Ita Breu. S. XIV—7. Antiphonarium 1484—2. habet : ipsum ; sed aliud S. XV—13. etiam : xristum.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IN TRANSLATIONE
SANCTI PAULI PRIMI EREMITAE.

AD VESPERAS. [1]

A Inclyte confessor christi sanctissime Paule :
quo duce perfectis patuere silentia ruris
fac pateant humili celestia limina plebi ;
que tibi condignos depromit laudis honores.

R Pangite xristigene domino pro cuius amore
stemmata diuitias contempsit Paulus et urbes :
gessit et in terris castam sine crimine vitam.
Transiit ad superos multa virtute coruscus.

V Inter apostolicos cetus, nitidosque prophetas.

AD MAGNIFICAT.

A Clara recensentes thebei preconia Pauli,
xriste suis meritis nobis miserere precamur
et quos exemplo docuit contemnere mundum,
efficiat patrie conscendere regna beate.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Regi supremo fratres iubilemus ouantes :
Qui tribuit vitam Paulo supra astra perennem.

Hymnus.

Inclytos Pauli
recolemus honores,
concinet laudes
populus fidelis:
atque celestes
resonent canoro
carmine ciues.

Ille terrenis
opibus locuples:
literarumque
studio peritus:
atque florentis
fuerat iuvene
splendidus evo.

Pretulit xristi
tamen his amorem
dulcis et linguens
patrie penates:
vt deo soli
vacet in silenti
conditus muro.

Fame nutricem
scelerum iuuentam
frangit: et corpus
subicit labore:
vt deo casta
sine labe vitam
ducere possit.

Hoc duce prisci
petiere patres
antra deserti:
dominumque pura
mente querentes,
meruere vite
regna beate.

Paule sic nostram
petimus salutem
cures, vt celi
subeamus arcem:
atque cum sanctis
mereamur hymnos
dicere xristo.

Sit deo patri
decus et potestas:
et tibi lapsi
reparator orbis:
quique septenis
paraclete lustras
pectora donis.
Amen.

IN PRIMO NOCTURNO.

- A* Lis erat antiquis, primus habitator eremi
quis foret: at patrum mox par sententia Paulo
inter eremicolas primos decernit honores,
A Hic locuples opibus: generisque propagine clarus:
doctus et ingenuas artes: et flore iuuenta
splendidus in xristum miro flagrabat amore

- ℳ* Omnis plena dolis, scelerumque infecta veneno
 acta videns hominum fugit consortia vulgi:
 vt xristo tutus tacitis seruiret in antris.
- ℞* Magnum opus est duras pro xristi nomine penas
 interitumque pati: virtus tamen haud minor hostem
 vincere tartareum et carnis cohibere furorem.
 Atque diu vite integrum seruare rigorem.
- ℣* Prompta licet Paulo fuit ad tormenta voluntas.
- ℞* Delicias celi sentiens, frugalibus escis
 pascitur: et populi strepitus: vrbemque perosus.
 Curis abiectis fruitur dulcedine celi.
- ℣* Corpore per terras animo versatur in astris.
- ℞* Antonius simili studio tum rura colebat
 proxima: cui subito veniens vox celitus inquit:
 alter in hac melior primus considet eremo.
 Cuius ad exemplum poterit tua crescere virtus.
- ℣* Illius ignotas iubeo te querere sedes.

IN SECUNDO NOCTURNO.

- ℳ* Dum loca per vasta maneat vbi tutus eremum
 vestigat: inuenta est scopulis spelunca sab altis,
 intus habens fontem, et grauidam cariofide palmam.
- ℳ* Quod ubi perspexit palmas extendit utrasque
 atque ait: ingentes refero deus optime grates:
 hoc mihi quod hospitium magna pietate dedisti.
- ℳ* Hic ego xriste tuas conabo: reddere laudes
 semper, et in lachrimis celo suspiria ducam:
 donec in optato libeat te cernere regno.
- ℞* Obuiat Antonio satyrus per deuia vallis
 dona ferens, poscensque preces, xristumque salutis
 auctorem memorans: senior vestigia pressit
 humanasque fere miratur in ore loquelas.
- ℣* Letatur xristi nomen creuisse per orbem.

- R** Pernox sedens senior transegerat umbras:
 nunc lupa ducente videns sub rupibus antrum
 ingreditur strepituque pedum spelunca remugit.
 Quod vbi persensit Paulus mox ostia claudit.
V Compresso ille gradu tacitus vocem auribus haurit.
R Corruit ante fores Antonius, ostia pandi
 clausa petit: tandem valuis admissus apertis
 alter in alterius letus complexibus heret.
 Et referunt domino deuoto pectore grates.
R Nomine quisque alium proprio saluere precatur.

IN TERTIO NOCTURNO.

- A** Palma cibum, vestemque dabat: sitis arida
 fontis mulcebat aqua: animo versabat olympi
 gaudia et decimo letantes ethere sanctos.
A Longa dies postquam fragiles exhausserat artus,
 spirituum turbam xristus premisit ab astris,
 quæ vehat ad superos exutam corpore mentem.
A Antonius niueo ferri candore sub astra
 suspicit attonitus, properansque velociter abdit
 corpus humo, remeatque suas lugubris in edes.
R Consedere simul viridis sub tegmine palme,
 hospitis aduentu tum Paulus letior inquit:
 Dic rogo quid faciant homines: quo principe mundus
 dirigitur: toto si xristus regnat in orbe.
V Christicole optata si tandem pace fruuntur.
R Interea solidum coruus mirantibus offert
 panem, Paulus ait nobis en prandia misit
 omnipotens dominus, famulos qui pascit egentes.
 Fragmine sexdecim medio me fouit ab annis.
V Sed modo propter te duplex annona refertur.
R Gratia rectori postquam fuit acta superno

in liquidi pariter discumbunt margine fontis
 et fame sedata iunctis de gurgite palmis
 libantes, Domino laudum preconia reddunt.

verg.!

¶ Transigitur tota in precibus nox illa supernis.

LAUDES

- ¶ Venerat extremam Paulus moriturus ad horam:
 et gubus flexis tendens ad sydera palmas,
 egressus anime faciles de carne petebat.
- ¶ Deserit interea moribundos spiritus artus:
 et niueo splendore micans petit atria celi.
- ¶ Cetus apostolicus: vatum quoque prescia turba:
 et chorus angelicus leti comitantur euntem.
- ¶ Excipit amplexu venientem xristus: et inter
 primates regni summo locat ordine celi.
- ¶ Illic melifluo diuinas carmine laudes
 concinit: et patria regnat sine fine beata.

Hymnus.

Laudibus xristo
 iubilent fideles,
 cuius in terris
 deditus amori,
 Paulus eternam
 meruit coronam
 celibe vita.

Palma prebebat
 foliis amictum
 fructibus victum,
 sitientes amnis
 irrigat fauces
 tamen nec unquam
 his saturatus,

Mente celestes

Meditans honores:
splendidam xristi
faciem frequenter
aspicit gaudens,
fruiturque dulci
nectare celi.

Pane sexdenos

alitur per annos:
quem dei nutu
medium ferebat
coruus, vt fessam
melior senectam
pasceret esca.

Inde post vite

varios labores:
inter orandum
moribunda membra
spiritus linguens,
meritis corruscans
astra petebat.

Obuiam ciues

veniunt superni:
et prophetarum
comitatur agmen:
angeli summi
reuehunt canentes
regis in arcem,

Paule iam summo
 residens olympto
 impetra xristi
 famulis fauorem:
 vt scelus laxet:
 tribuatque summum
 scandere celum.
 Sit Deo patri. e. c.

SUPER BENEDICTUS.

A Induit Antonius funebri corpus amictu:
 et quem scalpendo gemini fecere leones
 imposuit tumulo: tunicam de fronde ligatam
 vendicat in proprios festis solemnibus vsus.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

A Aspice supremo celi de cardine seruos
 Paule tuum nomen deuote colentes:
 vt quibus in terris exempla dedisti
 te obsecrante queant celestia regna subire. [2]

[1] Festum translationis S. Pauli primi eremitæ institutum est A. D. 1381, quo XVIII. Kal. Decembris, i. e. 14. m. Novembris eiusdem Sancti corpus de capella regia Budensi in Ecclesiam S. Laurentii supra Budam maxima solemnitate allatum depositumque est. In omnibus libris liturgicis Paulinorum manuscriptis, quos utcumque supresso ordine, abbatia S. Benedicti Gotwicensis adquisiuit, reperitur hoc Festum. Sic in Diurnali et Missali Sæc. XIV—22. 34. in Missali Sæc. XV—51. atque in Collectario secundum rubricam et consuetudinem fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite Sæc. XV. s. n. 220—236. bibliothecæ prælaudatæ abbatie. — [2] E solo Breuiario ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli veneto 1540. Et quidem hymni post psalterium et vigilias mortuorum reperiuntur f. 81. seq. Officium vero f. 430. v. seq. Omni igitur chirographorum adminiculo destitutis, Breuiarium hocce instar codicis est. V. p. 53. Cetera Translationis historias referunt Acta Sanctorum Ungariæ I, 34. ex fide digno, ut dicunt codice de-

scriptas a Joanne GAMANSIO S. J., quæ tamen si descriptionis errores excipiantur, eædem sunt, cumiis, quæ habentur in laudato Breuiario, in cuius lectione II. habetur: Reliquias S. Pauli opera magnifici principis Emmanuelis Constantinopolitani imperatoris effossas et Constantinapolin transportatas, hinc iuxta lect. III. a D. J. 1240. cura Jac. Lanczii ciuis veneti Venetias allatas, et in ecclesia S. Juliani m. honorifice collocatas novimus. Interim nostri maxime interest translatio corporis s. Pauli facta sub rege Ludovico I., cuius seriem text lectio IV. V. VI. quas hic per integrum recitare volupe fuit. Anno 1382. a duce et communitate Venetiarum certificare petit rex Ludovicus, de integritate corporis s. Pauli. Cf. Magyar történelmi tár. Pest. 1862. XIV, 104. Teste A. Eggerer, *Fragmen panis corvi protoeremitici*. Viennæ 1663. p. 261. 2., sumtibus f. Alberti Thar-Ispan, olim castellani castrî Budensis et comitis Cumanorum c. a. 1490., fabricatore celebri lapicida Dyonisio sacellum mirifici operis exstructum fuit in honorem d. Pauli, quod furie Turcarum c. a. 1526. artificiosissimo operculo tumbæ violenter amoto, et in partes confracto, devastavere. Violato sepulchro, continuat annalium Eremitæ — cœnobiticorum Ord. F. E. s. Pauli p. e. scriptor p. 294. exuviæ Trenchinii in castrum Vaivodæ Transylvaniensis, decenti pietate repositæ, milite tamen eo loci veniente, amaro Ordinis et Regni sensu, absumptæ sunt. Subiicimus demum partem extimam narrationis, quam Balth. Ad. Kercselich, *Historiarum Cathedralis Ecclesiæ Zagrabiensis* P. p. I, 138. e manuscripto Sanctorum Illyrii erutam, vulgavit: 'Ex quo etiam Die [14. Nov. 1381. translationis corporis d. Pauli p. e.], idem Fratres Eremitæ habitu interiori albo, instar Dominicanorum uti cœperunt. Post funestam deinde cladem Mohachianam, præ tactum S. Corpus, ad varia sacra loca, novissime ad Arcem Trenchiniensem, tutioris conservationis gratia, deportatum, ibidemque a duobus Patribus Eremiticis custoditum fuit. Verum a Germanis succensa arce, ac præ tacti Sacri Corporis custodibus [?] combustum existit die 15. Novembris., Quo anno? oblitus est addere scriptor narrationis. Cetera translationis meminit X. Schier, *Buda Sacra sub priscis regibus*. Viennæ. 1774. p. 96. qui p. 53. templum S. Pauli primi eremitæ Budense describit, facta proh dolor brevissima memoria celebrioris longe ad S. Laurentium. Cf. e. F. Knauz, *A budai királyi várpalota kápolnája*. Pest. 1862. p. 5. seq. — 'Currunt, inquit Lectio, interea sua volubilitate tempora: fratrum quoque eremitarum sub nomine eius deo optimo maximo quam sanctissime militantium intra sinus pannonie augetur: et iam magnanimus rex Ludovicus Ungarie habenas moderabatur, qui ea tempestate cum Venetis atrocissimum bellum gerebat: admotisque proxime castris ipsam urbem obsidebat, cum toto iam quadriennio vires eorum fregisset, propeque esset vt urbem in deditionem

acciperet : dei tamen omnipotentis nutu effectum est, vt interuenientibus quorundam principum pacem zelantium consiliis, fedus rex cum Venetis iniret, couctis illis ad annuam perpetui census pensionem : presertim quod in animo ei erat impetrare ab eis corpus beati Pauli primi eremite : quod eius filiis primo quoque tempore reddere sollicitus esset. — Inito igitur cum Venetis eterno federe pius rex, vt voto tali occasione oblata satisfaceret, pro impetrando corpore sancti Pauli primi eremite confestim oratores, Venetias mittit, Valentinum Quinqueecclesiensem : et Paulum Zagrabiensem episcopos, cum aliis viris clarissimis, qui dexteritate ingenii ac prudentia ita rem apud senatum ut ipsum ducem executi sunt : vt non solum corpus sancti Pauli promererentur, sed insuper duo alia corpora sanctorum innocentum, qui pro domino leguntur herodis seuitia occisi. Verum quia eiusmodi reliquie preciosissime erant, veriti ne si in luce perferrentur : impetum furentis turbe popularis, rei exitus turbaretur, placuit noctis sub silentio vrbe exportari, opinione sola habendi apud eos relictæ., — Anno denique trecentesimo octuagesimo primo supra millesimum, quarto die mensis Octobris a Venetiis soluentes, maris terreque longis spaciis emensis, prospero cursu breui iter confecere, Budamque Hungarie regiam appulere, regi et omni populo eis occurrentibus : et primum quidem in sacello regio arcis Budensis corpus ipsius venerabile sub fratrum eremitarum custodia fuit depositum : deinde XVIII. calendis Decembris per reuerendissimum dominum demetrium cardinalem tituli quatuor coronatorum, qui archiepiscopatu Strigoniensi tunc temporis presidebat, coexistentibus sibi episcopis, solenni processione virorum religiosorum, ac clericorum, interlucentibus ardentium cereorum stellulis, ad monasterium ipsorum fratrum eremitarum tituli s. laurentii martyris, supra Budam versus occidentem vno miliario altis in montibus proeminens, translatum et summa gloria ibidem collocatum, ipso die pro festo translationis eiusdem cum indulgentiarum ornamentis instituto'. Cf. p. 36. V. Pór A., Nagy Lajos. Budapest. 1892. p. 520. s.

DE SANCTO MARTINO EPISCOPO. [1]

HYMNUS. [2]

Martine confessor dei [3]
ualens vigore spiritus
carnis fatiscens artubus:
mortis future prescius.

Qui pace xristi affluens
in unitate spiritus:
diuisa membra ecclesie:
paci reformas unice.

Quem vita fert probabilem: [4]
quem mors cruenta non ledit,
qui callidi uersuciis:
in mortis hora derogas

Hec plebs fide promptissima:
tui diei gaudia
uotis colit fidelibus,
adesto mitis omnibus

Per te quies sit temporum:
uite detur solacium
pacis redundet comodum
sedetur omne scandalum.

Vt caritatis spiritu
 sic affluamur inuicem,
 quo cordis cum suspiriis:
 xristum sequamur intimis.

Qui letaris cum angelis:
 exultas cum archangelis,
 triumphas cum apostolis
 in seculorum seculis.

Sit trinitati gloria: [5]
 martinus quam confessus est:
 cuius fidem per opera:
 in nobis christe robora.
 Amen.

[1] Ad maiora festa, quæ non tam e præcepto universali Ecclesiæ, quam devotione fidelis populi solemnisantur, decretum I. s. Ladislai regis, anno incarnationis Domini 1092. XII. Kal. Junii, in synodo Zabolczensi latum [n. 38. ed. St. L. Endlicher, rerum hungaricarum monumenta arpádiana p. 332.], statuit: 'ut uigilie celebrentur beati Stephani regis et Gerardy martiris, quo die passus est, et tres dies ante festiuitatem sancti MARTINI, quod patronus esset Hungarie'. Certe Geysæ duci iam personam S. Martini venerandam fuisse, non tam generis necessitate quam sanctitatis veneratione, liquet exinde quod A. D. 996. Sabariæ sive in monte Panoniæ, loco natali concivis sui, [V. d. n. györmegyei Sabaria vagyis pannonhalmi sz. Márton, toursi sz. Márton születeshelye. Esztergom. 1868.] d. Martini Ecclesiam cum monasterio ædificare cœpit, quod eius filius Protorex noster ad summum apicem perduxit. Sed et alia loca sancta, utpote Præpositura S. Martini de Posonio, et illa de Scepusio, nec non Abbatia de Monoyoród, Vaska et manseria Templariorum in monte Mnich in honorem S. Martini Ep. et Conf. sunt dedicata. Quæ hic loci in nostro elogio non sunt fusius enarranda. — [2] Singularis est Martini in hymnis propriis celebratio, quorum longe plurimi pro festis eiusdem Sancti et paruo illius officio habentur. Cf. p. 61. 2. In nostris libris liturgicis interim duo eidem assignantur. Et quidem iubente Ordinario 1505. : hymnus 'Martine confessor dei, et Prosa 'Sacerdotem

Christi'. V. p. 57. seq. Novissime in Analectis liturgicis, quas docti duum viri Misset et Weale, Insulis et Brugis imprimi fecere, P. II, 40. e Tropariis manuscriptis lucem vidit Prosa Ecclesiæ Wintonensis, quæ hoc modo inchoatur: 'Promere chorda iam conetur intima carmine signa Martini melliflua'. — [3] Reperitur in sequentibus codicibus: Breuiario Zagrabiensi 1400—8. Psalterio Blasii 1419—53., Breuiario Kálmáncsehiano 1481—11. Breuiario Strigoniensi Sæc. XV—13., item passim in Cantionalibus, Breuiariis, Psalteriis impressis. — [4] Consentientibus Breu. 1400—8., 1481—11. Sæc. XV—13. Ab his differt Cantuale process. Eccles. Zagrabiensis, quod sine teste recitat: *Qui vitam fers probissimam — qui callidi versutias in hora mortis detegis.* — [5] Doxologia deest in plurimis libris manuscriptis 1400—8., 1419—53., 1481—11. Sæc. XV—13. Psalterium vero Strigoniense typis 1523. descriptum, in tertio versiculo legit: 'per omnia'.

SEQUENTIA DE SANCTO MARTINO EP. C.

Sacerdotem Christi Martinum cuncta per orbem canat
ecclesia pacis catholicæ.^[1]

Atque illius nomen omnis hereticus fugiat pallidus.

Pannonia letetur genitrix talis filii,

Italia exultet alitrix tanti iuvenis.

Et gallie trina diuisio sacro certet litigio cuius esse
debeat presul.

Sed pariter habere se patrem omnes gaudeant, turoni
soli eius corpus foueant.

Huic francorum atque germanie plebs omnis plaudat.

Quibus uidendum inuexit dominum in sua ueste.

Hic celebris es egipti patribus, grecie quoque cunctis
sapientibus.

Qui impares se martini meritis senciunt atque eius
medicamini.

Nam febres sedat demonesque fugat paralitica membra
glutinat.

Et mortuorum sua prece trium reddit corpora uite
pristine.

Hic ritus sacrilegos destruxit ^[2] et ad xristi gloriam
dat ignibus ydola.

Hic nudis ^[3] mysteria brachiis conficiens peditus est
celesti lumine.

Hic oculis ac manibus in celum et totis uiribus
suspensus terrena cuncta respuit.

Eius ori nunquam xristus abfuit sine iusticia vel
quid quid ad ueram uitam pertinet.

Igitur te cuncti poscimus o martine, ut qui multa
mira hic ostendisti.

Eciam de celo gratiam xristi nobis supplicatu tuo
semper infundas. [4]

[1] Legitur hæc sequentia in Missali sæpissime laudato Posoniensi 1341—28. Spec. Pos. S. XIV—33., Gotw. Paul. Sæc. XIV—34. Poson. 1403—35. 1481—42. et Sæc. XV. exeunt. — 49., item in libris Missalium typis editis. Strig. 1501. 1508. 1512. Zagrab. 1511. — [2] Miss. 1481—41. Pos. Sæc. XV. ex. — 49.: destruit. — [3] Miss. Paulin. S. XIV—34.: *nudus*. — [4] Sequentia ista iure meritoque nomen Prosæ meretur, enimvero nec metro nec rhythmo ligata est.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

DE SANCTA ELIZABETH DUCISSA.

AD VESPERAS. [1]

A Letare germania [2]
claro felix germine:
nascetur Elizabeth [3]
ex regali semine.

A Que nexu coniugii
data viro socia,
suaue iugum domini
tulit ab infancia.

A Aptam tandem viri uotis:
sicut creuit viribus:
ita piis sic deuotis
exercuit virtutibus.

A Sic fulgebat in aspectu
exulta decencius,
paupertatem in affectu
colebat attentius.

A Quanto sese deprimebat
humilis nobilitas,
tanto magis elucebat
nobilis humilitas.

R. Benedictus sit dominus
deus omnis gracie:
qui coronauit ad portas
paradisi hodie,
Pauperculam sed exortam
regum ex progenie.

V. Mulieres opulente
audite et facite
secundum hanc ex diuite.
factam voluntarie.

HYMNUS. [4]

Nouum sidus emicuit,
error vetus conticuit:
nouo splendore rutilans
plebs nouas laudes iubilat.

In cuius nunc præconia
linguam soluat ecclesia
noue preconiiis gloriam
promat sperando veniam.

Dies solempnis agitur:
dies salutis colitur,
in qua spes que promittitur
hac attestante redditur.

Ergo dei tu famula
elizabeth, per secula
xristo coregnans veniam
nobis poscas et gratiam.

Deo patri sit gloria
eiusque soli filio,
cum spiritu paraclito
per infinita secula. [5]

AD MAGNIFICAT.

A Gaude celum terra plaude:
dies adest digna laude,
plena dies glorie [6]:
qua elizabeth antiquum
castitatis inimicum
elisit victoria [7]:
pia mater et matrona
tuis sacris precibus
interuentrix et patrona
sis pro nobis omnibus.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Regi deo iubilantes
laudum per insignia:
Exultemus venerantes
Elyzabeth solempnia.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Ex ore infancium [8]
laudem deo perficit:
infantes egencium
dum quasi nutrix reficit.

A calore caritatis [9]
calefacti pauperes,
iuxta prunas nuditatis
letantur immemores.

A Inquinari manus sorde
reputans delicias,
infirmorum mundo corde
tractat immundicias.

R De paupertatis palea
dum quasi granum germinat,
Elyzabeth insignis
hereses ab arca fidei disternat
meritis et signis.

V Aures surdis reserat:
cecis uisum reparat,
et claudis incessum.

R Ista regis filia
hec contemptibilia
mundi non elegit:
sed seipsa [10] forcior,
sesequae sublimior
se sibi subegit.

V Spiritum ieiunio,
carnemque sub cilicio
iugiter castigans.

R O mirandam mulieris
huius fortitudinem
qua in se uite veteris
sic occidit hominem.
et potestates æris
vertit in formidinem.

✠ Hec pugnatura stadio
mente virum induit
femur cingens gladio.

IN SECUNDO NOCTURNO.

ℳ Ab intus regis filie
omnis decor glorie:
nichil foris appetit
laudis et honoris.

ℳ Omnium refugio [11]
fortiter adheret.
dum viri solacio
vidua careret.

ℳ Habens celo fundamentum
aurum super et argentum
prudenter edificat,
dum pauperes letificat.

℞ Aspernata seculum
generosi sanguinis
parui pendit titulum,
apprehendens enim fusum
manuum consilio
uictus querit vsum.

✠ In gazophylatium
uidua cum uidua
totum mittens precium.

℞ Egens egenis largiens
sibique nil retinuit,
celeste regnum ambiens
hec presens [12] omne respuit

Ÿ Fide grandi
spe secura
manum mittens [13] ad futura.

℞ Ceco nato cui nec
sedes erant oculorum
instrumenta lucis dedit
et nature decus redit
per momenta temporum

Ÿ Nouum hoc spectaculum
idem isti vetus cristi
renouat miraculum.

IN TERTIO NOCTURNO.

ℳ Deo decantent [14] omnia,
qui vitam reddit mortuis
elizabeth suffragiis,
et fugat demonia.

ℳ Juste lux orta gracie:
late spargens radium
rectis corde studium
ingerit leticie.

ℳ Deus palam omnibus
reuelans [15] iusticiam
salutarem gentibus
per hanc fundit gratiam.

℞ Famulis se famulam fecit hec beata
coquine squaloribus gaudens deturpata,
et cor gerens indefessum,
Debiles debilior portat ad secessum,

Ÿ Sic sedula paupercula lauit
istos illis strauit.

R Aman in patibulo dum [16] hester appendit,
holofernus dextram in caput extendit,
Et suum periculo populum defendit.

R Manum mittens ad forcias:
sic vincit [17] innocencia.

R O lampas ecclesie
rivos fundens olei
medicina gracie
nutrimentum fidei.
Tutela presta [18] pauperibus
calorem minus frigidis:
languidis medela.

V Tu dei saturitas
oliua fructifera,
cuius lucet puritas
et resplendent opera.

LAUDES.

A Dominus Elizabeth
induit decorem:
cuius nunc parata est
sedes in honore.

A Deo cum leticia
seruiens puella,
sub magistri manibus
sustinet flagella.

A Hec ad deum siciens
et currens in siti
carnis desideriiis
didicit [19] reniti.

A Domo rebus dum ablatis
mendicat hospicium,
in camino paupertatis
benedicit dominum.

A In tantis virtutibus
famule ^[20] fidelis
laudet omnis spiritus
dominum de celis. ^[21]

SUPER BENEDICTUS.

A Cornu salutis hodie
in turribus ecclesie
dominus erexit,
quo de manu phylisteri
castra protexit fidei:
ac in viam gracie
pacis et iusticie
plurimos direxit.

AD MAGNIFICAT ^[22] IN II. VESPERIS.

R Recordare mater et patrona
ut loquaris pro filiis bona:
Que presentaris hodie
presencie fili marie.

V Eloquium tuum dulce
commendet nos gracie.

A Exultet vox ecclesie, ^[23]
nam caput superbie
Elyzabeth contriuit,
que non exaudiuit

vocem exactoris,
cuius intercessio
nos ab hoc exilio,
reuertentes societ
angelorum choris.

[1] Diem s. Elisabeth [ducissæ, reginæ, viduæ] Andreæ II. regis Hungariæ filiæ † 1231. XIII. Kal. Dec. i. e. 19. Nov. constanter adfigunt nostra Kalendaria. Sacramentarium Bolduense ad eandem quidem Maximinum refert presbyterum, interim recentior manus addidit S. Elysabet vi. Missale Posoniense 1341—28. minio adnotat: Sancte Elyzabeth regine. Strigoniense coll. 1370—20. æque literis rubris inscripsit nomen S. Elyzabeth. Breuiarium monasterii B. Mariæ Virginis Scotorum Vindobonæ [53. b—10.] Sæc. XIV. exeunt. 16. similiter rubro colore XIII. Kal. Nov. Elyzabeth memoria. Ordinarius Strigoniensis 1496. Elizabeth vidue officium fuse percolit, similiter editio eiusdem Veneta 1505., quæ providet, quomodo celebrare oporteat, quando contigerit venire festum s. Elizabeth in octava dedicationis ecclesiæ metropolitanæ Strigoniensis. Ceterum in Kalendaris domesticis et exteris translatio S. Elisabethæ, quæ a Gregorio II. 1235]. Sanctorum catalogo inserta fuit, die 2. Maji recolitur, sed hoc die celebritatis in corpore nostrorum librorum liturgicorum nec vola, nec vestigium. Posonii A. D. 1207. natam, statuit Montalembert, op. v. VII. 1, 195. — [2] Hoc officium rhythmicum Sæc. XIII. artem redolens, et in libris liturgicis sæpe imaginibus mirum in modum ornatum, edimus ex Antiphonario Posoniensi 1484—2., in quo Sanctæ ducissæ, ut adpellatur, visitur effigies pulcherrima. Noster codex bonas, imo meliores præbet lectiones, quam libri, e quibus Ranke, Chorgesaenge zum Preis der h. Elisabeth p. 6. et Montalembert l. s. c. e manuscripto Virdunensi Sæc. XIV. p. 271. seq. typis suum reddidere. Præterea repenitur in Breu. Scot. Sæc. XIV. ex. — 16., in Diurnali Paul. Gotw. Sæc. XIV—22., Breuiario Zagradiensi 1403—8., Nagylakiano 1489—12., Kálmáncsehiano 1481—11. Sæc. XV—13., Cantionali Zentmiklósý 1516—18., ut prætereamus silvam librorum liturgicorum ante tempus. Concilii Tridentini typis vulgatorum. — [3] Montalembert l. c. 271.: nascenti. Cod. 1481—11.: nascentis. Similiter cod. Scot. Sæc. XIV. ex. — 16. nascentis. In reliquo præter hanc primam antiphonam in hoc libro ceteræ antiphonæ desunt. — [4] Hymnum istum præscribunt: Diurnale Paulinorum Sæc. XIV—22., Psalterium Blasii 1419—53., Breu. Sæc. XV—13., Ordin. Strig. Nor. 1496. et e. Ven. 1505., Breu. Strig. impr. 1484. Montalembert l. 2, 258.

Ranke p. 18. In secunda familia codicum: Breuiarium Scot. Sæc. XIV—16., Zagrabiensi 1403—8., Kálmáncsehi 1481—11., Nagylaki 1489—12. disponitur cantandus: Gaude felix hungaria. Clichtoveus, eluc. f. 75. v. reddit: Gaude foelix Hungaria, sequenti autem 76. r. Nouum sidus emicuit, sine quinta strophæ, quæ doxologiæ est. — [5] In Psalterio Blasii doxologia solum indicatur, reliqua in fontibus germanicis apud Mone, III, 287. et Ranke, l. c. p. 19. leguntur. — [6] Breu. Scot. S. XIV—16: gloria. Codex Sæc. XVI—216. Monasterii B. Mariæ V. in eremo, quæ unam hanc solam continet antiphonam addita Sanctæ effigie. — [7] Antiphonarium Poseniense 1484—2 in lineola super *victoria*—*mater* inseruit *pia*. — [8] Breu. Scot. Sæc. XIV—16: lactencium; deinde: dum nutrix reficit inquinari sorde deputans. — [9] Breu. Zagr. 1403—8. Kálmáncsehi 1481—11. Nagylakianum 1489—12.: paupertatis. — [10] Breu. Scot. Sæc. XIV—16.: ipsa forcior. — [11] Breu. Scot. Sæc. XIV—16.: refugium. — [12] Aliam lectionem præbet cod. 1403—8.: hoc presens. 1481—11. similiter hoc. 1489—12. hoc. pondus. — [13] Breu. 1481—11., 1489—12.: mittit, ita et Cantuale 1516—18. — [14] Breu. Sæc. XIV—16.: cantent. — [15] Breu. Sæc. XIV—16.: errore scribæ: releuans. — [16] Breu. 1403—8.: quem hester appendit, 1481—11., 1489—12. similiter, Cantuale 1516—18.: tum. — [17] Breu. 1481—11. et 1489—12.: vicit. — [18] Ranke l. c. p. 13. reclamantibus fere omnibus testibus: para. Breu. Strig. impr. 1484.: præstans legit. — [19] Diurn. Paul. Gotw. Sæc. XIV—22.: studuit. — [20] Diurn. Paul. Sæc. XIV—22.: anime. — [21] De hymno cf. n. 4. p. 284. — [22] Habetur præter Antiphonarium 1484—2. in Diurnali Paul. Sæc. XIV—22. Breu. Sæc. XV—13., hiati in aliis. — [23] Breu. 1481—11. hanc exhibet: O beata sponsa xristi Elizabeth quæ meruisti apud regem angelorum suscitatrix mortuorum fieri, quam plurimum felix tui depressio et robur humilium, tu pro nobis mater pia roga regem omnium, ut post hoc exilium nobis det uera gaudia. Huic correspondet Breuiarium Zagrabiense typis descriptum a. 1505.

HYMNUS ALTER
DE SANCTA ELISABETH.

Gaude felix hungaria [1]
gaude de christi munere:
laudes [2] in voce varia
corde promas et opere.

Elizabeth sanctissima
de te nascendo prodiit:
rite detestans infima
celeste regnum petiit.

Terrenni regis filia
regi celesti placuit:
electum super milia
querens inuenit: tenuit.

Coniuncta celi ciuibus
uite potatur flumine:
divinis vacans laudibus:
lumen uidet in lumine.

Leta stupet thuringia:
fractis nature regulis:
dum per sancte [3] suffragia
miranda fiunt seculis.

Vite [4] defunctus redditur,
egris confertur sanitas:
claudus directe graditur,
cecos illustrat claritas.

Hanc ergo dignis laudibus
nostra commendet concio,
que nos profusis precibus
commendet dei filio.

Sit laus patri cum filio
sancto simul paraclito,
qui nos purgato vicio:
regno collocet celico.
Amen. [5]

[1] Legitur in Breuiariis manuscriptis 1481—11. et 1489—12., queis respondet typis descriptum Zagrabiense 1505. 1688., nec non Cantuale eiusdem Ecclesiæ 1751. — [2] Cod. 1489—12.: laudem. — [3] Clichtoveus f. 75. v.: sancta. Sic etiam Cant. Zagr. 1751. — [4] Clichtoveus: Vita defunctis. Ita et Cant. Zagr. 1751. — [5] Penultima stropha non minus ac clausula glorificans apud Clichtoveum omnino desiderantur.

SEQUENTIA
DE SANCTA ELIZABETH VIDUA, FILIA REG.
HUNG.

Gaude syon quod egressus^[1]
a te decor, et depressus
tui fulgor^[2] speculi.

Rediitua luce redit,
o ad alpha quod accedit,^[3]
iam in fine seculi.

Poma prima, primitiuos
deus sanctos adhuc uiuos.
uidit in cacumine.

Ut extremos addat primis:
quamuis stantes nos in ymis
suo uisit lumine.

Sed pre multis te respexit,
odor tuus hunc allexit,
et sapor et puritas.

Ut de regum ramis nata
iusta uere sis uocata,
tu dei saturitas.

Gaudent astra matutina,
quod in hora uespertina
ortu noui syderis:

Celi sinus [4] illustratur,
in quo terre designatur
nouī signum federis.

Uere sydus tu preclarum,
quod a sole differt parum,
et luna lucidius.

Tu quod sole sis amicta,
carne probat hic relictā
lucis tuæ radius.

O quam dignis lucēs signis,
uasa rapis a malignis
possessa dæmoniis

Lepre mundans labe tactos
claudos ponis et attractos
in pedum officiis.

Quod negatum est nature
tu virtutis agis iure,
et potes ex gracia.

Vita functos tu reducis:
cecis reddis membra lucis,
et membrorum spacia.

Eya mater nos agnosce
et libro uite nos deposce
cum electis inseri.

Ut consortes tue sortis,
et a penis et a portis
eruamur inferi.

[1] De hoc carmine adeundi codices missalium: Pos. 1341—28., Pos. spec. Sæc. XIV—33., Gotw. Paulin. Sæc. XIV—34., Pos. 1463—35., Pos. 1478—39. Lamb. et Zagr. 1481—41. atque 42., demum Pos. Sæc. XV. ex. — 49. — [2] Hæc lectio genuina præferenda illi: fulgur, quam habent cod. 1481—41. et 42. Pos. 1478—39. et Sæc. XV. ex. — 49., quæve nec metro ita convenit, nec sensum ornat. Cur Clichtoveus f. 253. v. nullo adducto teste reddiderit: nitor, haud liquet. — [3] Miss. Gotw. Sæc. XIV—34. aocidit. — [4] Clichtoveus: sidus, e coniectura posuit. *Miss. Gotw. 220, 561 v*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IN FESTO BEATE ELISABET.

SEQUENTIA.

Jocundetur plebs fidelis:
Helisabeth quæ in celis
scandens gaudet hodie.

Sancta radix et regalis,
sancti regis specialis,
flos et germen nobile.

Sociata vni viro:
fide firma: de tirando
mitem fecit militem.

Sui viri post decessum:
mutat mores: et precessum:
et excessum corrigit.

Quicquid habet dat egenis
magis egens pro egenis:
victum querit manibus.

Curam gerens egenorum:
de spe certa futurorum
seruit egris sedula.

Inmundorum manu munda
sordes tergit: lauat unda
multis immundicias.

Elisabeth ex hoc grata:
tibi iesu: per te multa
hec fecit miracula.

Ceci: claudi: surdi: muti:
sunt defuncti: restituti
sanitati pristinae.

Matris penam mitigavit:
fontis aquas immutavit:
in piscibus precibus.

Eia fratres exoremus
hanc: et eius imploremus
proni patrocina.

Ut nos soluat a peccatis:
sursum ducat cum beatis:
ad eterna gaudia. Amen. [1]

[1] Hanc Sequentiam solum in Missalibus Zagrabiensibus 1481—42.
1495—44. manuscriptis et eiusdem Ecclesiæ typis impresso a. 1511.
reperimus.